Lei 2,25

ILLÉS BÉLA ★ MOARA DE VÎNT

MERIDIANE

ILLÉS BÉLA

MOARA DE VÎNT

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Meridiane

ILLÉS BÉLA

MOARA DE VÎNT

În romîneşte de
CONSTANTIN OLARIU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ŞI ARTA

Din volumul:
Illés Béla
HARMINCHAT ESZTENDŐ
Szépirodalmi Könyvkiadó
Budapest 1956

ÎNMORMÎNTAREA LUI RUSZIN PETRA

Paznicul de noapte Ruszin a murit joi dimineaţa. Ca de obicei, în zorii zilei ajunsese acasă, se culcase în cotlonul lui, unde pe vremuri fusese ieslea celor două capre, şi adormise liniştit. Olena nu băgase de seamă nenorocirea decît la prînz, cînd zadarnic încercă să-l trezească.

Era un om stors de vlagă, îmbătrînit, cu toate că de-abia împlinise treizeci şi opt de ani. Părul îi căzuse de mult, doar pe tîmple îi mai atîrnau, uitate, două smocuri cărămizii, bătînd în sur. Obrajii îi erau brăzdaţi de cute adînci, picioarele îi tremurau, iar braţul stîng, smuls din cot de joagărul mecanic, era sfîşiat de junghiuri la cea mai mică schimbare a vremii.

Cu toate acestea, Petra nu fusese niciodată bolnav ; şi nu devenise arţăgos şi morocănos, ca un urs, decît de la îmbolnăvirea lui Vasili, mezinul, cel mai slăbănog dintre cei patru copii rămaşi în viaţă. Pruncul creştea foarte greu. Ceilalţi trei la vîrsta de doi ani mergeau în picioare. Vasili însă nu părăsise leagănul nici la vîrsta de patru ani, cu toate că înfuleca totul cu o poftă fără seamăn. Nu împlinise doi ani şi era în stare să dea gata două blide de mămăligă într-o singură zi. Dar nimic nu se prindea de el, ba, dimpotrivă, aşa cum s-a putut

constata în zilele sfintelor Paşti, cînd Olena, desfăşîndu-l de cîrpele cu care-i încălzise picioarele, ca să-l spele, văzu că i se subţiaseră şi mai mult, aidoma mumiei pe care anul trecut un turc ponosit o arăta în Solyva în schimbul sumei de trei creiţari.

Pe-atunci — la vreo opt zile după ce-l îmbăiase Olena — se îmbolnăvise Vasili. Nu mai avu poftă de mîncare. Nu-i mai plăcea mămăliga, nici pîinea de secară muiată în lapte de capră. Plîngea fără oprire, ţipa, dădea cu picioarele în fraţii săi şi-i zgîria, iar o dată, cînd maică-sa vru să-l îndoape cu de-a sila, o muşcă atît de adînc de arătător, încît femeia abia-abia izbuti să-şi oprească sîngele cu pînza de păianjen culeasă din trei colţuri.

Trecu pe la ei şi fierarul, îl cercetă pe Vasili, dar nu putu să-i ajute cu nimic. Citi şi popa molitvă, dar pentru prima oară nu se arătă cu folos. Domnul inginer, care vîna prin partea locului, auzind plînsul copilului, fu de părere că singurul lucru bun ar fi să-l cheme pe doctorul din Solyva. Dar pentru că seara Vasili mîncă o turtă de secară şi o jumătate de ceapă, ai casei amînară chemarea doctorului. Cînd, însă, a doua zi orice încercări se izbiră de refuzul copilului, Petra se duse în bordeiul lui Jurco.

Szálas Jurco era un lungan ciolănos, cu mers apăsat, neînsurat, o fire fără astîmpăr, om iute, care nu putea sta mult locului. Aproape nu era săptămînă în care să n-o pornească pe jos la Solyva, iar primăvara la Munkács, unde vindea pieile pe care le aduna peste iarnă. Spuneau unii că Jurco cunoştea şi buchile cărţii de pe vremea cînd făcuse armată.

La trei zile după aceea apăru şi doctorul, un tip mărunt, slab şi cu barbă roşcată. Îl scoase pe Vasili din copaie şi, după ce-l cercetă doar cu privirile, se spălă îndată îndelung pe mîini cu o apă roşcată-trandafirie. Aşternu cîteva rînduri pe o bucăţică de hîrtie, cu indi-

caţia verbală : „Daţi-i deci asta micuţului“ şi o sfătui pe Olena să deschidă zilnic fereastra bătută în cuie. Ceru şi bani, mulţi, un forint întreg. Aşa că se văzură siliţi să vîndă capra cea mică. O cumpără cîrciumarul.

Olena duse reţeta la casa parohială, unde popa stropi hîrtia cu agheasmă şi o sfătui s-o facă sul, s-o înfăşure într-un giulgiu curat şi s-o lege la burta lui Vasili, că numai aşa îşi va găsi vindecarea. Dar nu se întîmplă întocmai. Vasili nu se vindecă, ba, dimpotrivă, boala i se agravă din zi în zi mai mult. Şi se oprea din urlete doar cînd îi pierea glasul de răguşeală.

— Ar trebui să-i aducem ceva din oraş, spuse într-o zi Olena, care ar fi fost în stare să facă orice pentru copiii ei, mai cu seamă după ce i se prăpădiseră unul după altul trei, pustiiţi de dureri de gît.

— E departe oraşul, foarte departe — oftă Petra — nu mă mai ţin balamalele pînă acolo !

— Atunci îi va aduce Jurco ceva bun, dulce, aşa cum capătă copiii domnului inginer.

Petra se duse la Jurco, dar nu-l găsi acasă. Era plecat iar pe cine ştie unde. Îl aşteptă o vreme cu multă răbdare, dar deodată, purtat de un gînd nou, îşi îndreptă paşii spre locuinţa inginerului.

Casa inginerului era de piatră, cu acoperiş de şindrilă. Nu găseai în toată pădurea o asemenea casă. În faţa ei era o grădiniţă de flori, împrejmuită cu un gard înalt de scîndură. Lipită de casa de piatră, se prizărea o căsuţă de bîrne, în care sălăşluiau porcii. La orice oră puteai afla acolo opt-zece din ei, mari, graşi, vietăţi leneşe. Nu era de mirare că se îngrăşau într-atît, de vreme ce — aşa cum de nenumărate ori văzuse pe furiş Petra — bucătăreasa îi ospăta în fiecare seară cu cartofi fierţi. Se însera cînd Petra se tolăni într-un tufiş, de unde putea să se zgîiască în voie la porci. Nu peste mult ieşi în ogradă bucătăreasa, cu un blid mare, abu-

rind. Vărsă cartofii în faţa porcilor şi se întoarse în casă. Petra atît a aşteptat. Sări iute gardul, îşi repezi de cîteva ori măciuca noduroasă între porcii întărîtaţi, apoi se aplecă şi culese o grămăjoară din fructul atît de rar.

Olena coji un cartof, îl sără bine şi-l dădu lui Vasili. Pruncul nu se sătură nici după al treilea cartof, atît de mult îi plăcură ! Dar pe al patrulea nu-l mai putu termina.

Lăsă o jumătate, pe care Olena i-o întinse lui Petra. Dar bărbatul nu vru să-l mănînce.

— Nu-i pentru oameni mari ! spuse. E pentru gîgîlici. Şi doar cînd îs bolnavi !

Petra făcu de pază toată noaptea la joagăr. Dimineaţa se pomeni chemat la administraţie, din ordinul domnului inginer.

— Ce-ai căutat aseară printre porcii mei ?

Petra nu-i răspunse. Inginerul repetă întrebarea, dar, văzînd că nici a doua oară nu primeşte răspuns, se răsti mînios la bătrîn :

— Piei din faţa mea, ţăran puturos ! N-am nevoie de dumneata ! Nu tolerez hoţi în slujba mea. Să nu te mai văd pe la joagăr !

În seara aceea apăru un alt paznic la ferăstrăul cu aburi, iar Petra bătu cărările pădurii toată noaptea. Făcu acest lucru trei zile la rînd, iar a patra zi, cînd domnul Singer plăti lefurile celorlalţi, Petra nu primi nimic. Era tocmai ziua cînd îl înmormîntaseră pe micul Vasili. Cu această ocazie popa luă cu el şi cea de a doua capră. Olena plînse, plînseră şi copiii, şi în dimineaţa zilei următoare nu mai avură în casă nici mălai, nici pîine de secară. Toată pădurea ştia că Petra e hoţ şi toţi îi dădeau dreptate inginerului.

Olena călcă pragul tuturor gospodăriilor pădurenilor plîngînd de ţi se rupea inima şi primi aproape de

peste tot cîte ceva : o ceapă, două sau o mînă de făină de secară, e drept foarte puţin, pentru că tăietorii de lemne aveau şi ei destul de puţin. Flăcăii, întorşi de la război, făcuseră destul tărăboi pentru fleacul de bani pe care-i primeau în schimbul unei munci atît de istovitoare, dar popa, chemînd la adunare pe toţi pădurenii, le explică pè-ndelete că domnul baron — proprietarul joagărului, stăpînul pădurii, al pîrîului, al fabricii de sticlă şi a tot ce se vede de jur împrejur — domnul baron nu le poate da salarii mai mari, căci are mulţi angajaţi, mii de oameni, şi nu-i uşor ca un singur om să întreţină atîţia oameni, chiar cînd e atît de bogat ca domnul baron. Bătrînii îi dădură dreptate, numai tinerii se arătară colţoşi, ameninţînd că o să vină alte vremuri şi amintind că la Munkács era de pe acum o altă lume.

Acestea se petrecuseră în decembrie. După Crăciun îşi făcu drum pînă la pădure prim-pretorul de Solyva şi vorbi mieros în faţa oamenilor, ba ajunse să dea şi mîna cu vreo doi-trei : Foarte frumos din partea unui domn atît de sus-pus ! Făgădui marea cu sarea, carne, zahăr, pîine, dar după ce plecă, pînă prin august, nu se întîmplă nimic. Începînd din august pîinea se făcu tot mai rar văzută în pădure, şi cei mai mulţi oameni nu-şi mai fierbeau mămăliga cu lapte, ci cu apă.

În casa lui Petra nu se găsi luni întregi decît puţinul pe care-l aducea Olena din cerşit, iar Petra nu mai dădea decît rar pe-acasă, ca să îmbuce din cînd în cînd cîte-o fărîmă de pîine de secară. Săptămîni întregi bătea cărările pădurii. Ce făcea ? Din ce trăia ? Nimeni nu ştia. Popa îl beşteli în biserică, şi oamenii îl ocoleau cît de colo.

Într-o zi cînd, împotriva obiceiului, ajunse acasă pe la ceasul prînzului, găsi uşa casei încuiată. Strigă, bătu cu pumnul în uşă, ba şi cu piciorul, dar nu-i deschise

nimeni, cu toate că înăuntru mişca cineva. În cele din urmă, îşi propti umărul în uşă şi o deschise cu forţa.

O găsi pe fata lui cea mare, de paisprezece ani, Hafa, împreună cu băiatul inginerului, elev de liceu. Petra se clătină pe picioare şi scoase un urlet înspăimîntător. Băiatul inginerului ţîşni pe uşă afară. Hafa începu să plîngă în gura mare.

Cîteva minute Petra rămase nemişcat, cu braţele încrucişate pe piept, rezemat de perete, apoi, cu paşi rari, se îndreptă spre culcuşu-i obişnuit, lîngă iesle, şi se culcă. Dormi liniştit pînă la lăsatul serii.

Cînd se sculă, Olena îi spuse :

— A trimis vorbă domnul inginer să te duci la el.

— Bine. Mă duc.

Îşi luă toporul de sub pat, unde rămăsese de cînd îşi pierduse braţul, şi o porni aşa, cu securea în mînă, la locuinţa inginerului.

— Te-am chemat pentru că vreau să te angajez din nou în funcţia pe care ai avut-o. Începînd de astă-seară vei păzi din nou şantierul.

— Unde vă e băiatul ?

— Băiatul ? Ce ai cu el ? N-ai nici o treabă cu el ! Lasă toporul, că nu-ţi mai foloseşte la nimic, şi du-te imediat la joagăr.

— Unde-i băiatul ?

Tocmai intra bucătăreasa, aducînd blidul mare zmălţuit, pe care-l văzuse Petra în seara aceea. Îl puse jos, în faţa lui Petra. Omul se dădu un pas înapoi : blidul era plin-vîrf cu cartofi fierţi.

— Unde vă e băiatul ? întrebă încă o dată închizîndu-şi ochii, ca să nu fie silit să vadă cartofii moi şi îmbietori.

— Ia şi mănîncă, Petra !

Ruszin Petra sorbi cu nesaţ aroma plăcută a cartofilor şi, cu toate că nu mai mîncase asemenea bunătăţi

de cine ştie cîţi ani, avu şi senzaţia gustului lor. Cartofii erau buni, nespus de buni, mult mai buni ca pîinea de secară, mai ademenitori ca mămăliga fiartă cu lapte !

— Ia şi mănîncă !

Nu putu rezista ! Toporul îi căzu din mînă şi cu mişcări repezi înşfăcă trei cartofi. Începu să mănînce. Încruntat, cu lăcomie, pierdut ca în faţa unei minuni nemaiauzite. Înfulecă totul, pînă la ultimul cartof, cu atîta poftă, încît la urmă îşi linse şi degetele. Apoi sărută plecat mîna inginerului, întîia oară în viaţa lui, căci pînă atunci nu sărutase decît mîna popii.

Stătu toată noaptea lîngă joagăr, gîndindu-se cu admiraţie numai şi numai la ospăţul pe care-l avusese. Dimineaţa adormi cît ai bate din palme şi pe la prînz zadarnice au fost toate încercările Olenei de a-l mai scula din somn.

— Acum ţi-ai găsit şi tu, chiar acum — se tînguia nenorocita — cînd în sfîrşit aveai şi tu un rost pe lumea asta !

Dar nu mai avea timp de pierdut. Lăsă bocetele pe seama copiilor, preocupată de înmormîntarea lui Petra.

Greu lucru, cînd n-ai nici bani, nici capră. Şi dacă coşciugul n-a costat nici un ban, căci Jurco îl încropise din cîteva scînduri furate, iar pămîntul răbdător nu cerea nici un ban, în schimb popa nu voi să-l înmormînteze fără plată. După ce Petra stătu două zile întins în sicriu, Jurco şi Ivan Chioru o însoţiră pe Olena pînă la popă. Ivan Chioru, care îşi lăsase ochiul drept în Siberia, scuipă în palme, ameninţînd că-l va învăţa el omenie pe popă. Aşa şi făcu.

— Dacă nu-l înmormîntezi îndată pe Petra — spuse — îl înmormîntăm fără tine. Dar să nu te puie dracu să mai scoţi nasul din casă, că-ţi frîng spinarea.

Popa îşi făcu cruce înmărmurit.

— Doamne ! Fereşte-l, Doamne, de rătăcire !

— Ba am să te fac eu rătăcit de pe lumea asta, hoţule, netrebnicule, de-ţi va merge untu! Vino chiar acum, pe loc, să-l înmormîntezi. Eh... Haidem!

Îl luă de guler pe popa cel mic de stat, slinos şi gras ca un porc, şi-l scoase cu forţa din casa parohială.

— Ia-o înainte!

Ivan o porni după ei cu toporul pe umăr. Olena îl urma bocind, iar în coada cozii se tîra desculţ cantorul, îmbrăcat în nişte haine ponosite, închinîndu-se cu glas stins.

Rar îl auzi pe-un muntean scoţînd o vorbă, dar Ivan Chioru vorbi tot lungul drumului.

— Ce-i fi crezînd, porc bătrîn, ce-i fi crezînd, mă, netrebnicule, că poţi face şi-acum ce-ţi place? Crezi c-om rămîne pînă-n vecii vecilor nişte dobitoace necuvîntătoare, ha? Am spînzurat eu cîţiva burjui, nu te teme, şi voi mai spînzura şi-aici!

— Doamne, Dumnezeule! se tînguia popa cu voce răguşită. Ce se-alege cu rătăciţii ăştia?

— Vrei să ştii ce? Las' pe seama noastră, netrebnicule! O să mîncăm şi noi carne, şi pîine albă, şi nu vom mai lucra ca dobitoacele, pînă dăm în brînci!

Jurco aproba clătinîndu-şi arar capul, iar ţîrcovnicul se închina, în timp ce Olena, plîngînd, se gîndea cum o fi oare pîinea albă despre care vorbeşte Ivan Chioru. Aşa ajunseră la casa mortului.

Ivan Chioru îl mai ţinea încă pe preot de guler cînd se opriseră în faţa coşciugului. Popa se închina cu glas tremurat, trăgînd cu ochiul din cînd în cînd spre crîncenul paznic din spatele lui.

— Dacă îi raportez prim-pretorului din Solyva... bombăni în timp ce făcea închinăciunile.

— Atunci să ştii că te miruiesc! îi răspunse liniştit Ivan Chioru.

Şi în timp ce preotul făcea slujba, cu fruntea îmbrobonată, ţîrcovnicul prinse a vorbi în şoaptă cu Olena.

— Dacă vrei să cînt frumos, dă-mi opincile lui Petra, că eu n-am...

— Nu pot să ţi le dau, zău, nu ţi le pot da ; trebuie să iau cu ele pîine de la negustori. N-au mai mîncat bietele fete de trei zile aproape nimic. Şi-s trei guri !

— Opincile erau ale lui Petra, nu ale tale ! Şi mîntuirea sufletului face mai mult ca pîinea. Pe Dumnezeu nu-l poţi înşela. Rugăciunile părintelui nu sînt bune, căci nu i le-ai plătit. Mîntuirea sufletească a lui Petra atîrnă de cîntările ce le fac eu.

Opincile erau lîngă masă. Popa ajunsese aproape de sfîrşit, aşa că nu mai era timp să lungească vorba. Ţîrcovnicul, fără să mai aştepte răspunsul femeii, îşi trase iute opincile în picioare.

Cînd rugăciunea luă sfîrşit, Jurco înşfăcă coşciugul pe umăr şi o porni afară. La început, Ivan nu-l slăbi pe popă : îl smucea de guler şi-l ducea cum ai duce un cal de căpăstru. Ţîrcovnicul cînta frumos şi tare, cu capul lăsat în pămînt, ca să-şi poată admira în voie picioarele încălţate cu opinci. Olena şi copiii plînseră tot lungul drumului. Pădurenii nu se duseră la înmormîntare, căci erau toată ziua ocupaţi cu lucrul, din zori şi pînă seara.

Cînd ajunseră în şoseaua naţională, se pomeniră din faţă cu paznicul pădurii. Îşi scoase pălăria, îşi făcu cruce şi-i dădu Olenei o bucată de pîine, o pîine frumoasă, neagră, de secară. Femeia se opri, sorbi aroma pîinii, rupse coltucul în trei şi dădu fiecărui copil cîte o bucată.

Fetele începură să mănînce cu lăcomie, şi cum între timp rămăseseră puţin în urmă, o luară la goană după coşciugul tatălui, rozînd coaja de pîine, cu ochii plînşi, dar zîmbind fericite.

1920

SAMSON ŞI DALILA

1

Am slujit cinci zile în oastea filistenilor. Zilnic, ba chiar de mai multe ori pe zi, purtam lupte sîngeroase cu oştile evreieşti. În jumătăţile de oră dintre lupte micul nostru detaşament (cîţiva evrei şi cîţiva filisteni) se aduna la poalele unui sfinx egiptean. Acolo citeam *Estetica* lui Hegel.

Un ostaş filistean primea o soldă zilnică de trei mii de coroane austriece. Aceeaşi sumă o primeau şi ostaşii evrei. Luptătorii evrei erau însă de părere că lor li s-ar cuveni mai mult. Pentru că ei, nu-i aşa, purtau bărbi, şi în vreme ce noi, filistenii, ne aflam în staţia terminus a tramvaiului, ei încă erau ocupaţi cu dichisitul bărbilor.

După patru zile de frămîntări, evreii trimiseră o delegaţie la regizorul-şef şi-i cerură o plată suplimentară pentru bărbi. Regizorul îi ascultă cu răbdare pînă ce îşi spuseră tot păsul.

— Figurantul e figurant, le răspunse. Nu văd nici o deosebire între evrei şi filisteni. Eu sînt democrat.

— Bine, dar la filmul turnat de Saşa, wikingii care se aruncă în mare primesc cu două sute de coroane mai mult decît cei care-i alungă şi care nu trebuie să sară în apă !

— E treaba lui Saşa! Dar dacă vreţi să ştiţi care-i părerea mea, ei bine, sînt convins că Saşa face o prostie. Urmarea acestei subvenţionări inegale va fi că se vor arunca în apă mai mulţi decît e nevoie pentru ca filmul să iasă bine.

În felul acesta, acţiunea izolată a evreilor nu duse la izbîndă. Iar valoarea celor trei mii de coroane scădea din zi în zi, ba chiar din ceas în ceas. Inflaţia zguduia Austria, şi de unde ieri puteai cumpăra cu 1800 de coroane o pîine, azi n-o mai aveai decît cu 2700. Biletul de tramvai se scumpise de la 370 de coroane la 480.

Compania filistenilor în care slujeam eu fusese destinată s-o păzească pe Dalila. În general, aveam treabă puţină. Ne rămînea deci timp berechet ca să pregătim un fel de mişcare de protest pentru o plată mai ca lumea, în care evreii şi filistenii luptam umăr la umăr. Figuranţii însă nu erau prea potriviţi pentru asemenea acţiuni. Pe vremea aceea (la trei ani după încheierea primului război mondial) Viena devenise un fel de loc de întîlnire pentru toţi decăzuţii şi vagabonzii din Europa. Din cele mai nenorocite rînduri ale acestora se recrutaseră luptătorii evrei şi filisteni.

Spre marea noastră mirare, tovarăşii noştri de arme erau dispuşi să ia parte la o mişcare protestatară. Singurul punct asupra căruia nu căzuserăm de acord era dacă făceam sau nu bine să alegem în comitetul de conducere al grevei mai mulţi austrieci decît maghiari şi mai mulţi italieni decît polonezi. Dar în cele din urmă ne-am înţeles. Discuţiile au fost scurte, căci membrii din conducere nu înţelegeau ce vorbeau oamenii, fiecare pre limba lui. Pusesem temeliile acestei înţelegeri, în urma unei sîngeroase bătălii, în spatele sfinxului despre care am amintit. Conducătorul acţiunii era un înalt prelat evreu. Ajutoarele lui: un soldat filistean şi un ministru, tot filistean.

Am avut parte şi de noroc. A doua zi dimineaţa se filma o aşa-numită „secvenţă de efect". Regizorul-şef aranjase în aşa fel pe cei opt sute de figuranţi, încît spectatorul să vadă cel puţin douăzeci de mii. Iată cum decurge acţiunea : noi, filistenii, îl luăm prizonier pe Samson, care, graţie Dalilei, e chel ca o bilă de biliard. Pe evrei, care sar în ajutorul prizonierului Samson, îi batem, împrăştiindu-le oştile. Samson stă în faţa noastră, legat burduf. Iar de jur împrejur zac miile de cadavre ale evreilor. În acel moment apare Dalila din spatele sfinxului, escortată de o ceată de războinici filisteni. Dalila se joacă cu o pană de păun. Faţa ei străluceşte de fericire şi de mîndrie.

Repetaserăm această secvenţă de cinci-şase ori şi totul mersese ca pe roate.

— Atenţiune ! Reluăm ! strigă regizorul într-un *haut-parleur.*

— Pe ei ! Începem !

Noi, aşadar, atacarăm şi îl luarăm prizonier pe Samson. Omorîserăm vreo cîteva mii de evrei. Cadavrele zăceau la picioarele noastre, şi, în timp ce operatorii lucrau cu înfrigurare, Dalila îşi făcu apariţia din spatele sfinxului.

— Mai încet ! Şi cu mai multă emfază ! strigă regizorul spre Dalila. Iar Dalila zîmbea mîndră şi plină de măreţie.

În acea clipă, noi (filistenii învingători), ridicîndu-ne spre cer scuturile şi lăncile poleite cu hîrtie argintată, dădurăm glas din toţi bojocii :

— Sub cinci mii şase sute de coroane nu mai jucăm !

La strigătul nostru tumultuos, evreii săriră în picioare şi începură să urle şi ei :

— Sub cinci mii şase sute de coroane nu mai jucăm !

Regizorul blestema ca scos din minţi. Dalila leşină. Operatorii se opriră din lucru, străduindu-se să ascundă faptul că întîmplarea nu le displace cîtuşi de puţin.

— Blestemaţilor ! Pungaşilor ! Aţi stricat pelicula ! zbiera regizorul.

— Sub cinci mii şase sute de coroane nu mai jucăm !

— O s-o omorîţi pe Dalila cu sălbăticia voastră !

— Sub cinci mii şase sute de coroane nu mai jucăm !

Cînd, în cele din urmă, regizorul răguşi de-a binelea, începură tratativele. După o jumătate de ceas ajunserăm la o înţelegere. Regizorul acceptă revendicarea noastră.

2

A doua zi tramvaiele nu circulară. Umbla zvonul prin oraş că muncitorii de la Wiener-Neustadt au declarat grevă.

Cîţiva filisteni şi evrei o pornirăm *per pedes apostolorum* spre platoul de filmare. Pe drum dezbăturăm ce supliment de plată să cerem pentru ditamai distanţa bătută pe jos.

Ajungînd la tabără, ne schimbarăm grabnic veşmintele, îmbrăcarăm costumele de filisteni şi ne puserăm în cap minunatele noastre coifuri de argint. Apoi ne îndreptarăm iute spre curtea unde se lucra la filmarea secvenţei noastre. Poarta curţii era însă încuiată şi un anunţ atîrna de ea : eram înştiinţaţi că fuseserăm concediaţi de la lucru cam vreo treizeci de inşi.

Începurăm să izbim cu lăncile în poartă, zguduind-o pînă ce regizorul se ivi pe zidul gros ce împrejmuia curtea, cu *haut-parleur*-ul în mînă. Ridicîndu-l la gură, ne adresă următorul logos, vizînd mai cu seamă pe figuranţii care nu fuseseră concediaţi :

— Atenţiune ! începu. Conducerea întreprinderii a luat cunoştinţă cu mare nemulţumire că ieri dumnea-

voastră ne-aţi stricat pelicula. La cererea mea, direcţia a renunţat la hotărîrea de a vă impune să plătiţi despăgubiri pentru pelicula stricată. Dar, în acelaşi timp, mi-a dat dispoziţii să nu plătesc nici unui figurant mai mult de trei mii de coroane, nici în ruptul capului. Cine-i dispus să lucreze pentru suma asta, îl primesc cu toată bunăvoinţa. Iar cine se socoteşte nemulţumit n-are decît să-şi vadă de drum. Cît priveşte pe cei care mi-au făcut alaltăieri pocinogul, i-am dat afară.

Am amintit mai sus din ce fel de indivizi se recruta pe atunci armata figuranţilor. Aşa că nu găsesc de cuviinţă să mai subliniez de ce marea majoritate primi oferta regizorului. Noi, cei concediaţi, mai făcurăm gălăgie cîtva timp, indignaţi, dar în cele din urmă ne hotărîrăm să ne schimbăm iar veşmintele şi dădurăm să ne luăm hainele noastre de toate zilele. Dar, spre mirarea noastră, magazia de îmbrăcăminte era încuiată, şi cheia ajunsese la adjunctul regizorului-şef. Bestia nu vru în ruptul capului să descuie magazia, spunîndu-ne să-i aşteptăm pe cei care lucrează.

Ce puteam face ? Ne retraserăm într-o pădurice, nu departe de orăşelul cinematografic. Acolo, tolăniţi pe jos, ne-apucarăm să citim *Estetica* lui Hegel. Dar nu citirăm mult.

În cealaltă parte a păduricii, într-un luminiş, zărirăm o mică ceată de tineri, printre care şi cîţiva tineri muncitori. Citeau şi ei, ca şi noi. După toate semnele, şomau, şi în lipsă de altă hrană se dedicaseră lecturii. Din cînd în cînd, cîte o adiere de vînt purta spre noi numele lui Marx.

Dar nu peste mult ne plictisirăm să-i mai urmărim cu privirile şi de bună seamă i-am fi uitat cu totul dacă un cîntec nu ne-ar fi ajuns pînă la urechi, atrăgîndu-ne

atenția. Cum ? Să fie oare cu putință ca nişte muncitori să cînte astfel de cîntece ?

Prinz Eugen, der Edle Ritter,
Wollt dem Kaiser wiederkriegen...[1]

Vreo optzeci de studenți cu cruci încîrligate la butonieră apărură pe cîmp. În cîteva minute tinerii muncitori o luară la fugă din fața forțelor numericeşte superioare. Un ucenic însă căzu în mîinile noilor-sosiți. Fu bătut la sînge.

Cînd ne mai venirăm în fire din surprindere, toată poiana era în stăpînirea celor cu cruci strîmbe.

— Să răbdăm una ca asta ? Ia să-i împrăştiem !
— Cu ce ? întrebă un înalt prelat, foarte prevăzător.
— Cu lăncile ! Cu scuturile !
— Cu scuturi de carton ? Cu lănci de lemn ?
— Haideți ! Haideți !

Într-un singur minut, războinicii evrei şi filisteni ne unirăm, formînd o singură ceată, avînd în mijloc cîțiva preoți evrei şi prinți filisteni.

— E gata oştirea ? Atunci, pe ei ! Înainte !

Razele soarelui dădură strălucire coifurilor noastre de carton şi lăncilor de lemn. Veşmintele de pe noi fluturau în vînt ca nişte steaguri de luptă împurpurate de sînge. Sub sandalele noastre cu talpă de lemn pămîntul duduia.

— Pe ei ! Pe ei ! Pe ei !

Cei din tabăra adversă, zărindu-ne apărînd ca din senin în fața lor, nu mai ştiură dacă ei au înnebunit, sau s-or fi năpustit asupra lor nişte nebuni scăpați din balamuc.

În cîteva clipe ne văzurăm stăpîni pe poiană.

---

[1] *Prințul Eugen, nobilul cavaler,*
Ținea să recucerească pentru împărat... (n. t.)

Adversarii, lăsînd totul baltă, se împrăştiară ca potîrnichile.

— Am învins ! strigă bucuros un filistean.

— Dracu s-o ia de viaţă nenorocită ! blestemă un înalt prelat evreu. Dincolo de zid, tovarăşii noştri primesc trei mii de coroane pentru că se joacă de-a războiul. Pe cînd noi, aici, am purtat un război în toată regula şi nu ne-am ales cu nici un franc !

1922

ANII DE UCENICIE

Nu împlinisem încă treisprezece ani, cînd tata a fost ridicat de jandarmi. De ce ? Pentru că şeful de post îl izbise cu pumnul în faţă, iar el i-a întors lovitura cu furcoiul de fier. Oamenii se adunară cît ai bate din palme, dar tata îi ţinu la distanţă cu furcoiul însîngerat. Mama şi cu mine stăteam înmărmuriţi pe prispa casei. Cînd se iviră jandarmii, mama se repezi în faţa lor. Pe tata l-au pus în lanţuri şi l-au dus, iar mama, pe care jandarmii n-o cruţară cîtuşi de puţin, zăcu la pat o săptămînă întreagă.

Judecătorii îl condamnară pe tata la cincisprezece ani de temniţă grea. Oamenii începură s-o mîngîie cît de cît cu o vorbă bună pe mama, şi de cîte ori o întîlneau îi spuneau că după treisprezece ani îl vor pune în libertate ; dar nu oamenii, ci mama avu dreptate. De-atunci, nu l-am mai văzut niciodată pe tata. Şi-a dat sufletul mîncînd pîinea amară a năpăstuiţilor.

Nu peste mult, ne-am mutat la oraş, unde aveam o rudă, fratele mamei, János-baci, un holtei fără copii, care o dată cu venirea noastră găsi cu cale să renunţe şi la servitoare. De atunci mama gătea şi spăla în casă.

János-baci era om înstărit. Locuia în casa lui, unde îşi înjghebase şi atelierul de curelărie, în care roboteau

unsprezece băieţi, cam de-o vîrstă cu mine, ceva mai mari, aproape toţi orfani. După o ucenicie de patru ani, cînd băieţii deprindeau meseria, unchiul nu le mai da de lucru; le dădea drumul „să zboare cu aripile lor“, cum obişnuia să spună. Cunoscuţii îl lăudau pe János-baci pentru inima lui de aur şi el însuşi le amintea mereu băieţilor că numai lui să-i mulţumească dacă vor ajunge oameni. Dar, bineînţeles, om nu putea ajunge decît cel ce de mic învăţa să muncească din zori şi pînă seara. Avea el grijă, János-baci, ca băieţii să se „obişnuiască“ cu munca.

În tot atelierul nu era decît un bărbat — un flăcău bătrîn, cu înfăţişare răutăcioasă, adept al principiului că palma e cel mai bun mijloc de învăţătură. Domnul Petruşevici — aşa îl chema pe flăcău — în cursul săptămînii era un om punctual, tăcut şi cumpătat, dar duminica, de cum se crăpa de ziuă, se punea pe băutură. Umplea două pahare mari, de apă, cu rachiu şi, ciocnind cu el însuşi, bea. Cînd noi, ceştialalţi, ne întorceam de la biserică, el era într-o straşnică bună dispoziţie. Ne săruta pe fiecare la rînd, şi mamei îi spunea domnişoară. La ora prînzului nu se mai putea ţine pe picioare. Cînta cu voce răguşită nesfîrşite cîntece de înmormîntare. Cînd în cele din urmă, cine ştie la ce oră, termina totuşi de cîntat, domnul Petruşevici începea să se jeluiască plîngînd. Atunci, la porunca unchiului, patru din cei mai zdraveni băieţi din atelier îl culcau în pat pe omul care plîngea, iar János-baci încuia uşa cotlonului fără geam, în care dormea flăcăul. Luni dimineaţa însă, domnul Petruşevici era întotdeauna primul în atelier.

La rugăminţile mamei, János-baci mă luă şi pe mine în atelier, să învăţ meserie. Şi dacă nu m-am făcut totuşi curelar, e datorită numai şi numai domnului Petruşevici.

— Nu-mi place treaba asta ! îşi spuse părerea chiar în prima zi. Puştiul îmi strică toată disciplina din atelier. Dacă-i trag o palmă, mă-sa se-apucă să bocească şi vrăjitoarea bătrînă e în stare să-mi pună otravă în mîncare. Iar dacă nu pun şaua pe copil, o să prindă şi ceilalţi poftă de boierie.

Iar dacă domnul Petruşevici s-ar fi ocupat toată ziulica numai de mine, încă nu era bine, căci mama ar fi plîns şi mai abitir şi de-abia atunci s-ar fi deprins băieţii cu huzurul, scăpînd de sub mîna domnului Petruşevici, aşa că dumnealui nu se dădu bătut.

În ograda noastră, în fund, locuia un om înalt, lat în spate, blond şi ciupit de vărsat. Închiriase locuinţa, o cameră şi o bucătărie, de la János-baci ; îşi plătea punctual chiria, ai casei nu avuseseră nici o neplăcere cu el, nici cu nevastă-sa, şi cu toate acestea unchiul János şi domnul Petruşevici erau supăraţi pe lunganul ciupit de vărsat. De ce, nu ştiam, dar avusesem de nenumărate ori ocazia să văd că erau foarte supăraţi pe el şi-l considerau un om de nimic. Într-o seară, cînd lunganul sosi acasă, János-baci, văzîndu-l că trece prin faţa atelierului, îmi spuse pe neaşteptate :

— Spală-te repede pe mîini !

Apoi mă luă cu el pînă la locuinţa din fundul curţii.

— Uite, domnule Gajdos, ăsta-i copilul soru-mi, e bine legat, sănătos, n-ai vrea să-l iei ucenic în atelierul dumitale ?

Domnul Gajdos mă pironi îndelung cu privirile.

— După cîte ştiu, taică-su... rosti în cele din urmă, dar János-baci îi tăie iute vorba :

— Ce să-i faci ? ! Lasă-l în plata Domnului...

— Deh ! Fie ! Să încerc ! se hotărî Gajdos şi mă mîngîie pe creştet.

Avea o mînă mare, grea şi aspră, dar mi-a plăcut mîngîierea lui.

Se împliniseră doi ani de cînd lucram în atelierul de reparaţii al gării, cînd izbucni războiul. În cei doi ani învăţasem să scriu şi să citesc. Gajdos m-a dus la Clubul muncitoresc, unde am învăţat să citesc, urmînd lecţiile ţinute de tovarăşul Szekeres. Unchiul János nu avea nimic cu învăţătura mea, dar era grozav de pornit împotriva clubului şi mi-a interzis cu străşnicie să mai pun piciorul în „cuibul acela de puşcăriaşi". Dar cum eu continuam să mă duc la club, unchiul János o ameninţă pe mama că o s-o scoată din casă. Şi cum nici mama nu luă prea în serios ameninţarea, János-baci se întoarse iar asupră-mi. Într-o duminică după-amiază, după ce-l încuie pe domnul Petruşevici, mă anunţă oficial că, începînd din acel moment, mă scoate de sub oblăduirea sa.

— Taică-tu a fost un netrebnic, i-au putrezit ciolanele în temniţă, şi nu m-aş mira să aud că vei termina şi tu la spînzurătoare.

Din ziua cînd unchiul m-a scos „de sub oblăduirea sa", soarta se arătă ceva mai blîndă cu mine. Seara, cînd mă întorceam de la lucru, nu mai trebuia să ajut pe-acasă şi puteam merge liniştit la club. Mîncam tot din bucatele gătite de mama, pentru care unchiul János îmi lua toţi banii ce-i cîştigam la atelier, pînă la ultimul fillér, întocmai ca pe vremea cînd încă nu mă scosese de sub oblăduirea sa. De cîte ori dădeam ochii cu el, îmi atrăgea atenţia că nu-i mai pasă ce fac, dar dacă voi încerca să-i stric şi pe băieţii care lucrează în atelierul lui, cum m-a stricat pe mine netrebnicul de Gajdos, îmi frînge spinarea, căci el răspunde de băieţi în faţa lui Dumnezeu şi-a oamenilor.

Războiul aduse cu el o bucurie neobişnuită. Acasă mă plictiseam, la atelier făceam zi de zi acelaşi lucru, orăşelul cu douăsprezece mii de suflete părea prăfuit ; toată viaţa era monotonă şi apăsătoare. Aşteptam în

fiecare zi o mare schimbare, o bucurie neobişnuită şi neaşteptată, dar în fiecare zi aşteptarea mi se dovedise zadarnică. În cei doi ani petrecuţi în oraş lucrurile se schimbaseră foarte, foarte greu. Acum însă izbucnise războiul! Venea timpul schimbărilor extraordinare. Trebuia să ascund faptul că mă socoteam socialist, pentru că altfel aş fi fost dat afară de la Atelierele Căilor Ferate.

În ziua cînd se declară războiul, avocatul Nemes Károly, omul cu cel mai important rol la Clubul muncitoresc, le vorbi muncitorilor de la Atelierele Căilor Ferate din balconul locuinţei şefului de gară.

— Toţi muncitorii cinstiţi, orice socialist cinstit trebuie să salute cu bucurie războiul acesta, spuse el.[1] Războiul acesta e sfînt, e războiul libertăţii. *Purtăm în vîrful baionetelor noastre libertatea pentru robii ţarului şi pentru tovarăşii ruşi.*

Cîţiva strigarăm din tot sufletul: „Ura!"

Seara, prin tot oraşul scăldat cu jerbe de lumini se defila cu torţe. Fireşte, luai şi eu parte la defilare şi cîntai pînă cînd răguşii. Cîntarăm toată seara aceleaşi cinci versuri:

Aşteaptă, aşteaptă, Serbie cîinoasă!
Că o să-ţi dea o lecţie monarhia!
Pentru că ungurul nu te va ierta,
Chiar dacă-şi va da tributul
De sînge în focul luptei.

Gajdos nu participă la retragerea cu torţe.

Dimineaţa — abia ajuns la atelier — i-am povestit ce-am văzut şi ce-am auzit, dar însufleţirea mea nu-l

[1] Personajul exprimă punctul de vedere şovin, de sprijinire a războiului imperialist, al social-democraţiei aflate sub influenţa politicii oportuniste, trădătoare, a Internaţionalei a II-a (n. r.).

impresionă cîtuşi de puţin. Nu-şi manifestă nici o părere despre toată treaba asta.

Pe toate zidurile era afişat ordinul de mobilizare.

În ceea ce priveşte războiul, m-am înşelat. În atelier aveam din ce în ce mai mult de lucru, iar acasă mîncarea se împuţina din zi în zi. János-baci citi undeva că englezii pierduseră ultimul război tocmai din cauza lipsei de hrană.

— Sînt dator faţă rege şi de patrie... spuse János-baci cînd reduse tainul băieţilor. Cel puţin cu atît să-mi fac datoria faţă de patrie, dacă Dumnezeu nu m-a învrednicit să pot pune şi eu mîna pe armă.

Mi se pare că am mai amintit că oraşul era un important nod de cale ferată, de unde se ramificau patru linii. Trei din ele duceau spre Galiţia, şi din Galiţia dincolo, spre frontul rusesc.

Din momentul izbucnirii războiului, atelierele ajunseră sub comanda unui căpitan. O dată cu el, ne pomenirăm şi cu cincisprezece ostaşi : un caporal şi paisprezece soldaţi. Niciodată nu văzusem încă atîtea trenuri ca în acest timp. Curgeau spre răsărit, ducînd necontenit mulţime de soldaţi, armament şi alimente. Şi nici garniturile care se întorceau acasă nu erau goale : aduceau răniţi.

Din ziua în care s-a declarat războiul, se mîntui şi cu repausul duminical. În primul an ni se mări ziua de lucru cu o jumătate de ceas, în al doilea, cu încă un ceas. Noi, muncitorii din ateliere, primirăm regulat indemnizaţiile de hrană timp de trei ani. E drept că erau din ce în ce mai mici, dar cel puţin ni se dădeau cu regularitate, în timp ce alţi muncitori făceau coadă ore întregi în faţa magazinelor. Cînd unul, cînd altul primeam sub diferite pretexte mai mult de lucru, dar, cu toate

că aveam mai puţin timp liber ca-n vreme de pace, petreceam totuşi mai multe ceasuri la club. E drept că îl frecventam şi mai mulţi. Chestorul poliţiei, ca să-i mai cruţe pe muncitorii extenuaţi de atîta muncă şi, cum obişnuia să spună : „din păcate, nu îndeajuns de hrăniţi“, rugă conducerea cercului de lectură să restrîngă numărul conferinţelor. Tovarăşul Nemes discuta în prealabil programul tuturor conferinţelor cu chestorul, gîndindu-se să nu pună nici pe conferenţiar, nici auditoriul în faţa unor chestiuni confuze şi eventual cu urmări neplăcute.

Din toamna lui 917, noi, tinerii, n-aveam voie să audiem decît lecţii de matematici şi gramatică. Lecţiile de gramatică erau ţinute de tovarăşul Szekeres, bibliotecarul fabricii de chimicale. Eu, unul, îl iubeam pe tovarăşul Szekeres. Învăţasem multe de la el. Ştia cîte-n lună şi-n stele, ţinea la noi şi ne înţelegea.

Nu voi uita niciodată ultima oră de gramatică.

Avea el o metodă : scria pe tablă cîte o frază, pe care noi, băieţii — nouăsprezece la număr — o transcriam de cîte patru-cinci ori la rînd. După lecţie, Szekeres aduna toate caietele, le lua cu el şi le aducea la prima oră corectate cu cerneală roşie.

În prima zi după concediul de Crăciun — la începutul lui ianuarie — se ţinea ultima lecţie de gramatică.

Prima propoziţiune pe care-o scria tovarăşul Szekeres pe tablă era :

Muncitorii şi ţăranii ruşi au pus mîna pe putere.

Apoi trebuia să multiplicăm următoarea propoziţiune :

Numai revoluţia muncitorilor poate să pună capăt războiului.

Îmi mai aduc aminte, de asemenea, că ultima propoziţiune pe care trebuia s-o multiplicăm suna :

Proletari din toate ţările, uniţi-vă !

Bătea un vînt de gheaţă dinspre Carpaţi. Cum n-aveam mănuşi, îmi înfundai mîinile în buzunarele paltonului. Într-un buzunar dădui de o scrisorică. Ajuns acasă, citii scrisul de maşină :

Ajunge cu măcelul! Vrem pace!

A doua zi m-am dus dis-de-dimineaţă la Gajdos.

— Spune-mi, n-ai vreun sertar sau vreo ladă în care nu umbli decît tu ? mă întrebă Gajdos.

— Am o ladă pe care o ţin sub lacăt.

— Atunci fii bun şi încuie asta în ladă, şi scoase la iveală din salteaua patului un pacheţel învelit în muşama. S-ar putea să mă pomenesc cu o percheziţie, urmă Gajdos.

Cînd luai pachetul, mîinile îmi tremurau vizibil. Simţii un nod în gîtlej şi abia putui articula un cuvînt, mai mult un geamăt :

— Da, spusei în cele din urmă, îl încui.

Mă întorsei în cotlonul în care era patul meu. Nu era nimeni înăuntru. Băieţii erau plecaţi de un ceas la lucru, mama stătea la coadă în faţa cine ştie cărei prăvălii, în timp ce János-baci sforăia încă de zor. Trăsei cu atîta grijă lada de sub pat, de parcă aş fi fost un hoţ. În cîteva clipe eram din nou afară, în curte.

— S-a făcut !

Pe drum, Gajdos îmi spuse încet, aproape în şoaptă :

— Dacă mă vor aresta azi, te-aş ruga să-i duci pachetul doctorului Gyulai. Îl cunoşti, nu ?

— Da, îl cunosc, i-am răspuns. Locuieşte pe Împăratul Wilhelm.

— Da. Du-i pachetul şi spune-i că-i de la mine.

— Am înţeles.

Merserăm cîtva timp unul lîngă altul fără să scoatem o vorbă. Inima îmi bătea, gata-gata să-mi spargă coşul pieptului. Gajdos, în schimb, fluiera o melodie populară, de parcă nu l-ar fi frămîntat nici un gînd.

— Mă, Péter — prinse din nou a vorbi — după toate semnele, în dimineaţa asta o să facem grevă. Tu însă n-ai să participi la ea.

— Ba bine că nu! i-am răspuns jignit, aproape strigînd.

— Taci! Mai bine stai şi ascultă-mă pînă termin totul, mi-o întoarse Gajdos zîmbind. Tu şi încă vreo zece n-o să faceţi grevă. Voi veţi avea o treabă mai grea. Comandantul gării va pune cu siguranţă pe soldaţi să muncească în locul greviştilor. Treaba voastră e să fiţi spărgători de grevă: trebuie să încurcaţi toate treburile, ca nici Dumnezeu să nu mai poată pune pe picioare gara. Ai priceput?

— Da, am priceput. Şi-apoi?

— Apoi? Comandantul o să vă concedieze, ba poate vă şi închide.

Tot atelierul fierbea. Noaptea trecută se făcuseră percheziţii în mai multe locuri. Fuseseră arestaţi paisprezece oameni, dintre care nouă muncitori feroviari, printre care şi Szekeres. Ne adunarăm cu toţii în pripă pe locul viran din preajma atelierului, chiar în faţa locuinţei şefului de gară. Vorbi mai întîi un mecanic de locomotivă, apoi Gajdos. Ieri încă oamenii nu îndrăzneau să vorbească nici pe şoptite, între patru ochi, asemenea lucruri pe care le spuneau astăzi în gura mare, aproape strigînd, în faţa unei mulţimi de mai bine de patru sute de oameni.

— Ajunge cu războiul! Ajunge cu foametea! Tovarăşii ruşi ne-au oferit pacea! Vrem pace! Pace!

Gajdos dădu citire unei liste cu revendicările muncitorilor. Mulţimea aproba furtunos, agitînd deasupra capetelor nu pumnii, ci ciocane şi druguri grele de fier. Semaforul era oprit pe stop, iar afară, în spaţiul de manevră, un tren de muniţii îşi cerea drum liber, şuierînd din fluierul locomotivei. Nici urmă de comandantul

unităţii militare, nici de şeful gării. În timp ce vorbea Gajdos, sosi cu maşina Nemes. După Gajdos luă el cuvîntul. Îşi încheie paltonul negru pînă sus, la gît, îşi scoase pălăria, şi în timp ce vorbea îşi ridica din cînd în cînd braţele spre cer ca un preot pe amvon.

— Tovarăşi !

Vocea lui Nemes era cînd dulceagă, rugătoare, aproape un tînguit, cînd dintr-o dată devenea ameninţătoare, atunci cînd cuvîntarea sa era tulburată dintr-un colţ sau din altul de cîte o intervenţie.

— Jos cu războiul ! Vrem pace !

— Trăiască proletariatul rus !

— Dacă vrem într-adevăr să obţinem dreptul la alegeri libere şi secrete... începu Nemes a treia oară aceeaşi frază, dar nu mai putu continua.

— Vrem pace ! se auzea de pretutindeni. Exemplul tovarăşilor ruşi...

— Exemplul tovarăşilor ruşi... izbucni supărat Nemes. Trebuie înainte de toate să înţelegem vorba asta şi abia după aceea să vorbim despre aşa ceva. Bolşevismul vostru, tovarăşi, este încă prea necopt, copilăros ! Pseudobolşevism !

Locul viran unde stam era acoperit cu un strat de zăpadă, cenuşiu din pricina fumului scos de locomotive. Mîini vînjoase de muncitori începură să facă bulgări îndesaţi din zăpada murdară şi să-i zburătăcească spre Nemes. Cinci-şase bulgări bufniră dintr-o dată pe burta şi spinarea lui. Unul îl nimeri în ochiul drept, iar altul îi astupă gura deschisă.

— Vrem pace ! Vrem pace !

După ce Nemes o şterse cu coada între picioare, luă cuvîntul un omuleţ adus de spate, pe care nu-l mai văzusem niciodată. Vorbea cu o voce răguşită, dar pe-nţelesul nostru. Începu prin a critica pe comandanţii noştri de oşti, arătînd că domnii generali nu vor pacea,

ci vor să sugrume revoluţia rusă, apoi făcu cu ou şi cu oţet conducerea partidului social-democrat, pentru că de fapt conducătorii căutau să împiedice pe ascuns lupta pentru pace a muncitorimii.

— Dar n-au decît să facă ce vor aceşti trădători ai muncitorilor, căci oamenii muncii din Budapesta, Viena, Praga şi Lemberg nu s-au lăsat amăgiţi. N-au mai pus mîna pe unelte, nu mai fabrică arme, nici armament, nu trimit pîine celor care vor să poarte război împotriva tovarăşilor ruşi.

Ascultam cu plăcere cuvintele omuleţului şi nu băgarăm de seamă că, între timp, se adunau tot mai mult poliţişti în faţa curţii atelierului.

În răstimpul cît omuleţul vorbea, cîţiva delegaţi ai muncitorilor îl căutară pe comandantul garnizoanei militare a oraşului, cerîndu-i eliberarea arestaţilor, mărirea raţiilor de alimente, respectarea celor opt ore de lucru şi libertatea întrunirilor şi consfătuirilor în atelier. Delegaţia era condusă de Gajdos.

— Tovarăşi ! anunţă Gajdos răspunsul. Comandantul militar a primit cîteva din doleanţele noastre. Dar ne-a anunţat că dacă nu ne-apucăm imediat de lucru dă pe mîna justiţiei militare toată delegaţia noastră, compusă din doisprezece oameni, iar pe voi vă înrolează imediat în armată.

Răspunsul nostru fu un strigăt de tunet :

— Nu muncim ! Nu muncim !

— Mergem acasă ! Acasă !

Într-un sfert de ceas nu mai rămaserăm decît nouăsprezece inşi în preajma gării. Nouăsprezece spărgători de grevă. Jandarmii înconjurară clădirea cu un cordon.

Nu lucrasem niciodată cu atîta sîrguinţă şi cu atîtea emoţii ca în dimineaţa aceea, cînd eram spărgător de grevă. În curtea atelierului stăteau patru trenuri, aştep-

tîndu-şi locomotivele. Noi, spărgătorii de grevă, fără să ne fi sfătuit dinainte, ne apucarăm de manevre. Băgarăm cu grijă vagoanele trenului cu armament între vagoanele unui tren-ambulanţă şi ale unui tren de aprovizionare. Slăbirăm peste tot lagărele, scoaserăm de ici-de colo cîte-o roată, apoi împinserăm cîteva vagoane pe liniile de circulaţie. Jandarmii ne supravegheau la tot pasul. Comandantul garnizoanei veni el însuşi să ne vadă şi ne lăudă pentru sîrguinţă. La ordinul lui, ni se dădu slănină, pîine, rachiu şi ţigări.

Pe la prînz se anunţă sosirea unui tren militar. Liniile principale erau ocupate, aşa că trenul trebui să aştepte un ceas şi jumătate pînă să i se dea liber. Comandantul nostru — care de vreun an ajunsese căpitan — înjura şi ameninţa. Comandantul trenului militar îi ceru cîţiva oameni de pază, căci soldaţii duşi pe front aveau mare poftă să scape cu fuga pe neobservate. Noi lucram de ne treceau toate năduşelile. Căpitanul îi telefonă comandantului oraşului, dar, pînă să sosească soldaţii trimişi pentru asigurarea pazei, se adunaseră trei trenuri, din care răcanii o luau la sănătoasa pe capete. Căpitanul clocotea de furie ; urmarea a fost că, în cele din urmă, ne arestă pe toţi cei nouăsprezece spărgători de grevă.

Şaisprezece soldaţi ne conduseră pînă la cazarmă.

Şi, aşa cum se cuvine, furăm prinşi între patru soldaţi în faţă, patru în spate, patru pe flancul drept şi patru pe cel stîng, după toate canoanele şi regulamentele militare, cu un caporal în frunte, care ne conducea.

Pe străzi, în faţa prăvăliilor, femeile stăteau la nişte cozi imense. Muncitorii de la fabrica de chimicale erau în stradă. Nu peste mult ni se alătură o mulţime impresionantă de oameni — femei, bărbaţi şi copii.

— Vrem pace ! Trăiască soldaţii ! Vrem pace !

— Ajunge cu războiul ! Să fie lăsaţi la vatră soldaţii !

Poarta cazărmii era păzită de un jandarm încruntat.

— Jos jandarmii! Să se ducă pe front! Trăiască soldații!

Pe mine m-au zăvorît într-o odaie mare, întunecoasă, în care mai erau patru deținuți — patru soldați.

Dar abia mă încuiară, cînd iar se deschise ușa și fură împinși înăuntru trei muncitori.

— E revoluție, ne aduseră ei știrea.

— Au fost jefuite depozitele militare.

— Și soldații?

— Soldații? Tocmai ei o să ne elibereze!

— Rău, foarte rău! spuse unul dintre soldați, un tuciuriu care fuma șezînd pe dușumea; cînd își scotea țigara din gură se căznea să scuipe, din locul în care ședea, pe o tăblie ce atîrna pe perete, pe care, din pricina murdăriei, de-abia se mai putea distinge: „Fumatul strict interzis!"

— De ce, mă prostule? Ori te-a apucat dorul să mori moarte de erou?!

— M-a apucat pe dracu! De nouă ori m-au trimis spre front și tot de-atîtea ori am șters-o! Și aș vrea încă o dată, *măcar* încă o dată s-o mai iau de la început, să fiu condus cu muzică și cu flori la gară — eh! dar ce să-i faci?! nu-mi pasă! nu-i rău nici dacă ne eliberează!

Dar deocamdată zadarnică ne fu așteptarea: nici tu eliberare, nici mîncare. În fața ferestruicii — la o distanță de un metru și jumătate — se zărea un gard înalt de scînduri. Era singurul lucru ce se putea vedea.

Se întunecă.

— Au uitat de noi, dumnezeii lor! înjura mînios soldatul cu fața smeadă.

— Nu murim noi pînă mîine! îl îmbărbătă un muncitor. Mîine cu siguranță că ne vine rîndul și nouă.

Avurăm o noapte lungă. Eram flămînzi şi tremuram de frig. A trebuit să dormim pe jos. Ca să nu înghețăm, ne strînserăm unul într-altul. Adormii foarte tîrziu ; dar nu-mi fu dat să dorm decît foarte puțin ; fui deşteptat de nişte rafale de mitralieră ce se auzeau pe undeva prin apropierea cazărmii. Îl izbii cu cotul în coaste pe vecin, pe țigan.

— Ha ? Ce-i ?

— Se trage cu mitraliera !

Țiganul trase ce trase cu urechea, apoi îşi văzu de somn.

— Ai visat, spuse el, şi în aceeaşi clipă începu din nou să sforăie.

Nu mai auzii nici eu nimic, afară de sforăitul tovarăşilor mei. Dar somnul nu se mai lipi de mine.

Zorile mă prinseră treaz.

Țiganul fu primul care se deşteptă. Scuipă în palme şi-şi frecă ochii cu degetele umezite.

— Azi-noapte s-a tras cu mitralierele, îmi aduse la cunoştință. Au tras jandarmii în grevişti.

— De unde-o mai ştii şi p-asta ? îl întrebai mirat.

— Nu-s de ieri, de azi ! îmi răspunse țiganul. Asztalos Sándor le ştie pe toate ! Dacă vrei, pot să-ți spun şi secretul că eu o să pun funia de gîtul împăratului.

Îi sculă şi pe ceilalți cu cîte-o lovitură de picior şi le povesti şi lor cu lux de amănunte întîmplarea cu luptele de stradă de azi-noapte. Între timp se lumină de-a binelea, răsări soarele, dar nimeni nu se gîndi la noi. Cred că era pe la amiază cînd, în cele din urmă, se deschise uşa. Afară, pe coridor, stăteau trei jandarmi cu baioneta la armă.

— Kovács Péter ! strigă un caporal care-i comanda.

— Aici ! răspunsei.

— Ieşi afară !

Ceilalţi doi mă flancară din dreapta şi din stînga şi o pornirăm, urmaţi de caporal. Carcera era în corpul din fund al cazărmii. Străbăturăm curtea, îndreptîndu-ne spre prima clădire, apoi ne urcarăm la etajul doi, unde aşteptarăm mai bine de o jumătate de ceas pe coridor. Jandarmii îmi dădură voie să şed pe o bancă. Ofiţeri şi subofiţeri forfoteau de colo-colo pe coridor, se deschideau uşi şi se închideau, dar nimeni nu-şi bătea capul cu mine. Era aproape să adorm şezînd, cînd deodată tresării văzîndu-l pe Gajdos că-mi apare înainte, escortat de doi jandarmi. Ieşiseră tocmai pe uşa din faţa mea. Gajdos trecu fără să clipească, iar eu, la rîndul meu, nu dădui nici un semn, de parcă nu l-aş fi cunoscut. Jandarmii îl conduseră spre stînga, în direcţia din care venisem eu. Apoi uşa din faţă se deschise din nou, şi un sergent îmi strigă numele.

Dacă nu mă înşel, în odaia în care m-au dus erau şapte inşi, toţi ofiţeri, afară de un sergent care stătea la uşă.

— Am onoarea să vă raportez, domnule căpitan, că l-am adus pe deţinutul Kovács Péter, aşa cum aţi poruncit !

— Kovács Péter, mă luă în primire căpitanul, pironindu-mă cu ochii săi scîrboşi, umflaţi ca nişte cepe.

— Kovács Péter, repetă căpitanul în timp ce eu stăteam fără să ştiu dacă trebuie să răspund, sau mai bine să tac. Un ofiţer — un sublocotenent — îmi dădu o foaie de hîrtie.

— Cine ţi-a dat gunoiul ăsta ? mă întrebă căpitanul.

Îmi aruncai privirile peste foaia acoperită cu un scris mărunt de maşină. Simţeam că-mi fug literele de sub ochi. Nu izbutii să citesc decît primul rînd scris cu litere mari :

„SOLDAŢI ! TOVARĂŞI !"

— Cine ţi-a dat gunoiul ăsta ?

— Domnul sublocotenent.

— Hm. Ai chef de glumă. Lasă, că-ţi alungăm noi cheful !... Ce-i cu porcăria asta şi cu încă vreo două sute de fiţuici ca ea ascunse acasă la tine, sub pat, într-o ladă ferecată ? Cine ţi le-a dat ?

— Nimeni. Acum le văd pentru prima oară.

— Nu minţi ! Cine ţi le-a dat ? Gajdos, Szekeres ?

— V-am spus că acum le văd...

Interogatoriul dură mult, dar anchetatorii nu se aleseră cu cine ştie ce de pe urma răspunsurilor mele. Spre norocul meu, mă întrebară numai lucruri despre care nu ştiam într-adevăr nimic, căci altfel poate m-aş fi dat de gol, chiar dacă n-aş fi vrut.

— Cîţi ani ai ? mă întrebă căpitanul.

— Am împlinit optsprezece.

— Dezbracă-te !

— Nu mai e nevoie ! interveni un alt ofiţer, un medic militar. E apt. E apt pentru front.

Cei trei jandarmi mă conduseră înapoi în camera de unde mă scoseseră ; ceilalţi mîncaseră între timp.

A doua zi, doi jandarmi ne duseră, pe mine şi pe Asztalos Sándor, dis-de-dimineaţă, la gară. Străzile erau încă pustii. Nu întîlnirăm în drum decît patrule militare. Clădirea gării gemea de jandarmi. Noi şi jandarmii ce ne însoţeau ne urcarăm în personalul de Budapesta.

Seara eram la Budapesta şi petrecurăm noaptea în celulele mici ale carcerei din cazarma honvezilor [1].

— Soldatul adevărat iubeşte ordinea oriunde s-ar afla, îşi ridică Asztalos mîndru mîna spre zid, unde atîrna, prins în cuie, un carton afumat şi galben cu inscripţia :

FUMATUL STRICT INTERZIS !

---

[1] Denumirea ostaşilor din armata maghiară (n. r.).

A doua zi mă îmbrăcară în haine militare şi începui instrucţia. Devenii astfel honved, de dimineaţă de la şase pînă la opt seara, cînd se termina instrucţia, iar de la opt seara şi pînă dimineaţa — încarcerat. Trebuie să recunosc că nu eram singurul din regiment în această situaţie ; mai erau douăzeci şi unu. Ziua, un plutonier şi un căprar ne învăţau cum trebuie făcut pasul militar, cum să ne ghemuim şi cum să ne trîntim la pămînt, cum să tragem şi să luptăm cu baioneta ; iar noaptea, în carcera întunecoasă, culcaţi pe paie, cîţiva revoluţionari bătrîni ne învăţau cum trebuie să faci pe bolnavul, şi, dacă nu ajunge atîta, cum să devii bolnav sadea, iar dacă eşti la ananghie, cum să ştergi putina.

— Cel mai bine e să simulezi boala copiilor, şi nu-ţi mai pasă de nimic ! se încăpăţîna să ne convingă un revoluţionar mustăcios din Pustă, care fusese pînă acum de trei ori pe front, dar nu mai voia nici în ruptul capului să meargă a patra oară. Nimic mai bun decît boala copiilor ! repetă, povestindu-ne cu lux de amănunte cum trebuie să joci teatru ca să reuşeşti a fi luat drept epileptic.

— Eu rămîn totuşi la rîie, îl contrazise un tînăr budapestan. Trebuie să te căptuşeşti cu ea două zile înainte de plecare, căci, dacă o capeţi la timp, nici dracu nu te mai duce pe cîmpul de luptă.

— Nu-i asculta, frate ! mă dăscălea Asztalos Sándor, ţiganul. Nu strică nici puţină boală, nu zic ba, dar crede-mă, frate, că cel mai bun lucru rămîne totuşi dezertarea.

— Am doi băieţi pe front, ne povestea în fiecare seară un bătrîn revoluţionar. Al treilea, pe care-l chema János, ca şi pe mine, şi-a găsit sfîrşitul în Serbia, Dumnezeu să-l odihnească !

— În sat la noi notarul nu dă ajutorul de război decît femeilor care se culcă cu el.

— Se culcă şi cu femeile bătrîne?

— Pe cele bătrîne le pune să-i sape, să scarmene pene sau să strîngă coceni. Care ce poate să-i facă.

Am trăit opt săptămîni la Budapesta, dar niciodată măcar n-am pus piciorul în oraş. Cazarma se ridica la marginea oraşului, în buza unei pădurici de brad, ce purta numele de Népliget. Cîmpul de manevre se întindea hăt departe de oraş. Nu cunoşteam, în afara carcerei şi a curţii cazărmii, decît drumul ce ducea acolo.

După opt luni încheiate, scăparăm de regimul de carceră şi toţi cei douăzeci şi doi de prizonieri furăm repartizaţi pe la diferite unităţi. Cînd primirăm efectele, ne dădurăm seama, după bocancii cu ţinte mari, că vom fi trimişi pe frontul italian. Cu cîteva zile înainte de a pleca, trei dintre cei care fuseserăm încarceraţi se îmbolnăviră, iar în dimineaţa plecării ţăranul mustăcios din Pustă fu apucat de epilepsie.

O dată cu ivirea zorilor, ne adunarăm în front. Eram îmbrăcaţi în uniforme noi, frumoase, verzi, iar pe capele purtam cîte-o panglică cu tricolorul naţional. Fanfara cînta, şi un căpitan dădu ordin de rugăciune. Un preot de campanie citi rugăciunea, iar noi o repetarăm după el cu glas tare. Apoi căpitanul ne ţinu o cuvîntare impresionantă : vorbi despre patrie, rege, despre dorinţa de libertate a poporului maghiar şi despre vitejia regelui. Lîngă mine, pe Asztalos Sándor l-au podidit lacrimile.

— Regimeeent, înainteee marş !

Fanfara începu să cînte. După ea, cîţiva soldaţi purtau steaguri împodobite cu panglici. În faţa şi-n urma regimentului mergea cîte un grup de jandarmi. Noi — cei optsprezece prizonieri — aveam şi separat cîte unul de cap de om. De-a dreapta şi de-a stînga

coloanei eram însoţiţi de o mulţime de femei care plîngeau.

Atunci mi-a fost dat să văd pentru prima oară străzile Budapestei.

În gară nu mai trebui să aşteptăm, ci ne îmbarcarăm imediat în trenul care ne aştepta. În urma unui ordin, noi, cei optsprezece, furăm urcaţi împreună într-un vagon de vite, în care ne zăvorîră cu lacătul.

— Ei, acu să te văz dacă-ţi dă mîna să mai dezertezi !

— Ia nu mă mai bate la cap, că ştiu eu ce-am de făcut ! îmi răspunse jignit Asztalos.

— Doar n-o să spargi uşa !

— Nici gînd ! Desfacem podeaua ! La noapte o întindem cu toţii. Acu, cel mai bun lucru e să tragem un pui de somn.

Trenul porni, iar noi ne întinserăm pe podeaua vagonului, pe un strat subţire de paie, şi adormirăm. N-am putut dormi prea mult, căci frigul nu-mi dădu pace. Spre ceasul prînzului uşa se deschise, şi-n dreptul ei zărirăm cîţiva jandarmi cu baioneta la armă. Primirăm mîncare. Înainte de plecare, uşa fu iar zăvorîtă cu lacătul.

— Băieţi, am lenevit de-ajuns ! De-acu, hai la treabă !

Asztalos cercetă cu grijă podeaua vagonului.

— Un fleac ! Să mă ia dracu dacă nu scot scîndurile astea putrede numai cu deştele !

Asztalos ne arătă ce trebuie să facem, iar noi nu ne cruţarăm nici puterile, nici cazmalele atîrnate în spinare. După o strădanie scurtă, de vreun ceas, aveam trecere liberă spre roţile ce goneau vertiginos.

— Să ne ajute Dumnezeu ! Pînă una-alta ajunge, pentru că aici trebuie să ne petrecem încă ziua pînă deseară, dracu s-o ia ! Trebuie să avem grijă — ne

explică Asztalos — ca, dacă se oprește trenul, să începem să tragem cu pușca. În felul ăsta n-o să aibă curajul să se apropie prăpădiții ăștia, și doi-trei din noi pot scăpa în fiecare gară.

Înainte de a părăsi cazarma, fuseserăm scotociți cu grijă și nu ne mai lăsaseră gloanțe. Dar scoaserăm la iveală, totuși, cîteva, uitate sau ascunse pe cine știe unde, tocmai de ajuns pentru o răpăială.

Se înseră. În prima gară, în care ajunserăm pe întuneric, începurăm joaca. Traserăm de cîteva ori în pereții vagonului, zbierînd cît ne ținea gura, de parcă ne-ar fi jupuit cineva de vii. De afară nu primirăm nici un răspuns. Doi dintre oamenii noștri se făcură nevăzuți.

— Mergeți cu bine, băieți!

Era miezul nopții cînd Asztalos și cu mine părăsirăm ultimii vagonul. După ce ieșirăm sub vagon, ne lipirăm una cu pămîntul între cele două șine, așteptînd să plece trenul. Abia la un sfert de ceas după plecarea lui ne ridicarăm, cu multă teamă. Eram singuri.

— Și-acum, încotro?

Ocolirăm gara întunecată. În spatele ei se întindea o comună mare, adormită. Cerul era senin, iar luna plină ne lumina drumul ca ziua.

— Mergem în sat?

— Dăm de jandarmi! Nu se poate! Și nici pe șosea nu sîntem în siguranță. Hai mai bine să batem la prima casă! Ce-o da Dumnezeu!

Scoase din buzunar două banderole, pe care le prinse, una de brațul meu, și una de a lui.

Vedeam bine că Asztalos știe ce are de făcut, așa că mă lăsai în seama lui. Bătu energic în poarta unei case țărănești. Cînd repetă bătăile, se auzi mișcare în casă și se aprinse o lumină.

— Cine e? Ce vreţi?

— Jandarmeria militară! Deschide uşa!

Ajunseră la urechile noastre nişte înjurături. Lumina dispăru, şi peste cîteva clipe ţăranul ieşi în ogradă cu un lămpaş în mînă.

— Unde e cazarma? îl întrebă aspru Asztalos.

— Cazarma? N-avem cazarmă în satul nostru!

— Dar jandarmii unde stau?

— La Alsódomboru, cale de două ceasuri de-aici!

— Dumnezeii mamei voastre! izbucni Asztalos. Am căutat nişte dezertori şi trebuie să înnoptăm în satu ăsta. Dormim la tine.

— N-aveţi unde la mine! se codi ţăranul.

— Atunci, se vede treaba că trebuie să te scoatem cu sila din casă. Îţi dăm chitanţă că am dormit aici, şi statu o să-ţi plătească banii pentru treaba asta.

— Deh, dacă ziceţi... bombăni ţăranul speriat de ameninţările lui Asztalos şi ne deschise poarta.

Ne lumină calea şi ne luarăm după el. Trecurăm prin bucătărie şi ajunserăm într-o odaie cu două paturi. Într-unul dormeau cîţiva copii, iar din celălalt se ridică în capul oaselor o femeie slabă, speriată.

— Nici o grijă! căută s-o liniştească Asztalos. Nu s-a întîmplat nimic!

— Jandarmi... îi explică ţăranul. Dimineaţa pleacă mai departe.

Rezemarăm într-un cotlon puştile cu baionete şi ne aşezarăm la masă.

— Aveţi ceva de mîncare?

— Greu, greu de tot.

— Îţi dăm chitanţă şi-ţi plăteşte statu.

— Bine, bine! dădu din cap ţăranul.

Femeia începu să se învîrtă ca o sfîrlează şi peste cîteva minute aveam în faţa noastră cîte o cană cu lapte şi cîte o bucată de pîine. Laptele era rece, pîinea

uscată, dar înfulecarăm totul pe nerăsuflate și bineînțeles abia după aceea ne apucă o poftă de mîncare nebună.

— Altceva nu ne puteți da ? Vă dau țîdulă !

— Îs vremuri grele, război, nu vă fie cu supărare... îi dădu răspuns țăranul.

— Mda... mda ! Da' ia spune, cum de-ai scăpat nemobilizat ? îl întrebă Asztalos aspru.

— Eu ? făcu mirat țăranul. N-am scăpat, mă rog frumos. Sînt prizonier, prizonier rus, mă numesc Ivan Ivanovici Anisimov. Dacă nu mă înșel, îs de mai bine de trei ani în Ungaria.

— Și unde-ai învățat ungurește ?

— Deh, ce nu învață omul de dragul femeii !

— Ai copii ?

— Doi, mă rog. Tatăl celui mai mare e undeva prin Siberia, iar ăl mic are cinci luni, sufletelul de el.

— Bineee... Culcați-vă înapoi în pat, că noi ne-om întinde pe jos.

Femeia ne aduse două pături groase, de pus pe spinarea cailor, iar omul vreo trei brațe de paie, și ne întinseră așternut pe jos.

— Vă dăm chitanță — îi asigura Asztalos — vă dăm chitanță pentru toate.

Dis-de-dimineață ne sculărăm, ne spălarăm la fîntînă, și după ce Asztalos întocmi chitanțele făgăduite, ne pregăteam tocmai de drum, cînd ne pomenirăm pe neașteptate cu un musafir. Un om cu pantaloni vinețíi, cizme cu carîmbi, mustața pe oală, care ne căuta tocmai pe noi.

— Sînt Porfir Ivanovici Petrov, din gubernia Moscovei, se prezentă el. V-am adus o gustărică.

Scoase la iveală dintr-un șervet țesut în casă o bucată zdravănă de slănină ardeiată, cîrnat, pîine albă și

o ploscă cu rachiu, pe care le întinse pe masă, în fața noastră.

— Poftiți, mîncați, viteji domni!

— Aha! Straşnic! Îți dăm chitanță. Dăm chitanță pentru toate.

— Vai de mine, se poate, bravii mei domni?! Martor mi-e Dumnezeu că nu pentru chitanță... Îți saltă inima cînd vine în sfîrşit cineva care să facă ordine în comună! Că nici averea, nici viața nu ni-e în siguranță, cu atîția prizonieri fără căpătîi şi dezertori.

— Dar dumneata nu eşti prizonier de război?

— Deh, aşa s-ar chema că sînt, dar cînd stăpîneşti şi gospodăreşti douăzeci de iugăre se schimbă treaba. Le muncesc în cinste, nici femeia nu se dă îndărăt de la muncă, cu toate că a trecut de cincizeci de ani. Am avea ceva, cît de cît, dar trăim zile grele, ajunge să închizi o clipită ochii, că ți-au şi furat haina de pe tine. Prizonierii ar trebui duşi înapoi în tabere, că mai mult fură decît muncesc. Iar dezertorii — Dumnezeu să-i mai ştie, că mişună drumurile şi pădurile de ei — deh! neamuri de prăpădiți! Acasă la noi de mult i-ar fi pus cu gîtu-n ştreang! Eu aşa crez, şi de cîte ori nu i-am spus-o în față domnului notar, zic, aşa crez, că se duce de rîpă țara asta, îi plîng de milă, c-o sfîşie cîinii dacă norodul este lăsat să-şi facă de cap, ca becisnicii!

Se vedea că gazdei nu-i prea plăcea toată vorbăria celuilalt; de cîteva ori încercă chiar să-l întrerupă, dar tot de atîtea ori se lăsă păgubaş, văzîndu-l pe Asztalos aprobînd cu mişcări scurte din cap. Ne apucarăm să înfulecăm pe-ntrecute. De mult nu mai avuseserăm parte de asemenea bucate alese. Asztalos nici nu catadicsi să mulțumească. Era cu gura atît de plină, încît nu putea să rostească nici un cuvințel, cel mult se mulțumea să-i dea dreptate lui Porfir Ivanovici, clătinînd din cap.

În timp ce mîncam, și Porfir Ivanovici se lamenta, vorbindu-ne de pericolul ce ne amenința patria, oamenii din sat aflară că au sosit doi jandarmi veniți să facă ordine și începură să apară unul cîte unul cu plîngeri de tot felul :

— Domnu notar ne reține ajutoarele.

— Negustorul nu ne dă gaz, chiar dacă-i dăm bon. Da' celui care-i plătește gras, peste preț, îi dă și fără bon.

— Și dacă-i vorbești de scutiri...

În scurt timp odaia se umplu de oameni, fiecare cu necazul lui. Mie-mi pieri dintr-o dată pofta de mîncare și simțeam că mi se oprește mîncarea în gît. Mă gîndeam cu neplăcere că Asztalos se va apuca îndată să făgăduiască și să-i mintă pe acești oameni săraci. Continua să-i asculte tăcut, clătinînd din cap întocmai ca adineauri în fața lui Porfir Ivanovici, dar în cele din urmă își pierdu și el răbdarea și trînti furios briceagul de podea.

— Dracu să vă ia de tonți ! Mulți și proști ! De ce nu-l miruiți la cap pe cîinele ăla de notar ? Ce mai stați ? Dați-i la mir ca unui cîine turbat !

Oamenii rămaseră cu gurile căscate. Nu se așteptau la un asemenea sfat. În cameră se făcu deodată liniște. Porfir Ivanovici se sculă și vru să spună ceva, dar nu mai apucă să rostească nici un cuvînt.

Pe neașteptate, se iviră în pragul ușii doi jandarmi, cu puștile-n mînă și cu baioneta la armă. Alți doi jandarmi stăteau la geam cu armele îndreptate asupra noastră.

— Sus mîinile !

Pînă să ne dumerim ce s-a întîmplat, ne și pomenirăm cu cătușe la mîini.

— Dezertori ! dădu lămurire un jandarm.

— Şarlatanii! izbucni Porfir Ivanovici. Şarlatani spurcaţi!

Mă aşteptam ca şi ceilalţi oameni, care veniseră cu jalbele, şi alături de ei chiar gazda să înceapă să ne blesteme. Dar nu s-a petrecut aşa. Porfir Ivanovici ieşi înjurînd cumplit, în vreme ce toţi ceilalţi se strecurară afară fără să scoată o vorbă, cu capetele plecate.

Rămaserăm în cameră numai noi cu cei patru jandarmi şi gazda. Jandarmii ne luară puştile din cotlonul în care le puseserăm, le descărcară, le scoaseră baionetele, apoi îi poruncira unui flăcău şchiop să le ia şi să le aducă după noi.

— Haidem!

Între timp, nevasta gazdei împachetă slănina rămasă într-o bucată de jurnal vechi şi mi-o vîrî pe ascuns sub braţ.

— Cine ştie cînd or mai mînca, bieţii de ei! spuse femeia aproape şoptit.

Bărbatul ei, care-l alinta pe prîslea ţinîndu-l în braţe, clătină din cap în semn de aprobare.

După două ceasuri de drum, făcute pe jos, jandarmii ne închiseră într-un grajd, sau aşa ceva, fără să ne scoată cătuşele de la mîini. Asztalos înjura cumplit.

— Of! Cîinii! Măcar să ne fi dat puţin tutun!

— Şi-acum ce-au de gînd să facă cu noi?

— Păi, cred că ne dau pe mîna tribunalului militar şi ne condamnă acolo. Dar de închis nu ne închid decît după război. Deocamdată o să ne trimită înapoi pe front. Şi dacă ne trimit, bineînţeles că iar dezertăm. Sau poate că ne duc înapoi la regimentul nostru, dar, oricum, tot pe front vom fi trimişi, şi iarăşi dezertăm. Măcar de-am avea puţin tutun, prăpădi-i-ar Dumnezeu pe toţi jandarmii, că s-au găsit cîţiva nemernici să facă umbră pămîntului de pomană!

Zăcurăm o zi şi o noapte în grajd. De pîine şi de slănină nu ne plîngeam, aveam destulă, dar setea ne chinui cumplit. Eu stăteam culcat, moleşit ca o cîrpă, dar Asztalos părea că nu ştie nici de oboseală, nici de sete. Vorbea mereu, fără oprire. Îmi istorisi pe-ndelete — Dumnezeu ştie pentru a cîta oară — cele două dezertări pe care le avea la răboj, apoi îmi vorbi despre război. În campania din Serbia se alesese cu un plămîn ciuruit şi zăcuse opt luni bolnav. Pe frontul rusesc îl pălise atît de tare explozia unei grenade, încît luni întregi i se bîţîiseră braţele şi picioarele, de parc-ar fi fost un hopa-Mitică.

Cînd se înseră, Asztalos începu să povestească despre timpurile dinainte de război. Îmi descrise de-a fir-a-păr cum arată comuna ardeleană în care s-a născut, cum e casa în care locuieşte, unde se întind cele două iugăre ale lui, moştenite de la taică-su. Îmi vorbi cu duioşie despre femeia lui...

— Am trei copii. Asta înseamnă că la întoarcere mă aşteaptă trei voinicei.

Spunîndu-mi aceasta, se opri, aşteptînd parcă o confirmare din partea mea, dar eu eram preocupat de necazurile mele. Culcat pe paiele ce miroseau a baligă, într-un colţ al grajdului, mă uitam ţintă în sus, cu toate că n-aveam nimic deosebit de văzut acolo.

Asztalos stătu multă vreme nemişcat, cu capul culcat pe paiele murdare. Am crezut că doarme. Spre dimineaţă aţipii şi eu. Dar abia aţipii, că m-am trezit auzindu-l pe Asztalos că plînge cu hohote. Trupul i se zguduia de plîns, ca unui copil stîlcit în bătaie.

— Ce-i frate ? Te doare ceva ?

Asztalos se ridică în capul oaselor şi cu mîinile încătuşate se căzni să-şi şteargă obrajii umezi.

— Las' că le-o plătesc eu porcilor ! Nu rămîne nimic neplătit ! spuse cu un glas total schimbat. Eh !

Măcar de-am avea puţin tutun, reluă după o pauză, dar de data asta cu vocea lui naturală, obişnuită.

Dimineaţa doi jandarmi ne duseră la gară şi se urcară în trenul de Budapesta împreună cu noi. După-masă eram din nou în cazarma de unde porniserăm, fiecare la o altă unitate. Pe mine mă duseră exact unde stătusem înainte, dar pe Asztalos îl închiseră aiurea.

Zăcui nouă zile în carceră, şi în tot acest timp fui supus la trei interogatorii, două în birourile regimentului, şi o dată în biroul unei companii. În dimineaţa celei de a zecea zi, la orele opt, pornii din nou spre linia frontului, într-o unitate cu steaguri în frunte, în sunetul muzicii militare, cu lanţuri la mîini şi cu o escortă de jandarmi.

În aceeaşi zi, dimineaţa la şase, în curtea cazărmii, Asztalos Sándor, condamnat la moarte, fu executat.

2

Atunci nu le găseam acestor fapte o explicaţie mulţumitoare, dar astăzi ştiu că armata, că întregul imperiu chezaro-crăiesc austro-ungar erau atît de şubrede în acea vreme, încît el însuşi nu ştia ce face. Numai aşa s-a putut întîmpla să nu fiu trimis pe frontul italian, ci să mă pomenesc repartizat într-un regiment de linie ce se-ndrepta spre răsărit, către graniţele ruseşti. După cîte ştiam, cu ruşii se încheiase pacea, aşa că drumul acesta nu-l puteam socoti în nici un caz drept o pedeapsă. Astfel stînd lucrurile, nu pricepeam nici în ruptul capului de ce eram trimis în răsărit, ba mai mult, o bună bucată de vreme nu fusesem nici măcar sigur că eram purtaţi într-adevăr spre răsărit. Dar o dată ajunşi în zona muntoasă a Carpaţilor, după ce trenul ne transportă prin Lavocine în Galiţia, fără să-şi

contenească drumul, nu m-am mai îndoit că ținta spre care înaintam era Rusia.

Pe-atunci Rusia nu mai era pentru noi ceea ce fusese înainte de revoluție, *nu mai era țara întîmplărilor înfricoșătoare, a grozăviilor,* dar nici ceea ce înseamnă azi. Acasă, dar mai cu seamă acum, cînd înaintam spre Rusia, discutam cîte-n lună și-n stele despre întîmplările de acolo, deși nici unul dintre noi nu pricepea mare lucru din evenimentele petrecute la Moscova și Petrograd.

O dată ajunși pe meleagurile Strijului, cele patru-cinci vagoane de vite în care călătorea compania noastră, precum și vagonul în care stăteau cei trei ofițeri care ne comandau, fură atașate la un mărfar lung cît toate zilele, care transporta acasă prizonieri de război ruși, invalizi puși în libertate. Trebuie să recunosc că nu călătoream cine știe ce comod — eram înghesuiți cîte cincizeci de inși într-un singur vagon de „patruzeci de oameni sau șase cai", dar față de halul în care călătoreau rușii ne puteam considera fără îndoială boieri. Vagoanele în care fuseseră înghesuiți ei erau în permanență ferecate și nu se deschideau decît cînd li se dădea mîncare, dar și atunci numai sub supravegherea strașnică a cîte șase soldați cu baioneta la armă de fiecare vagon. Cred că erau și cîte o sută de ruși într-un vagon. În vagonul la care am fost pus și eu de pază, erau mulți prizonieri cu un singur picior, o singură mînă sau un singur ochi, dar am văzut și cîțiva cărora li se retezaseră amîndouă picioarele din rădăcină.

Ne-am oprit pe o linie secundară, nu departe de Lemberg. În afară de trenul nostru, mai sosiseră încă trei : două trenuri militare și un mărfar. Toate fără locomotivă. În fața celorlalte garnituri erau postați soldați de pază, cu baionetele la armă. Scoase și comandantul companiei noastre cîteva santinele. Abia atunci

ne-am dat seama şi noi ce s-a întîmplat: muncitorii feroviari din Lemberg erau în grevă. În urmă cu o zi, comandantul garnizoanei militare a oraşului dăduse ordin să fie împuşcaţi patru muncitori.

Dar ştirea n-o aflarăm numai noi, ci şi feroviarii ce călătoreau împreună cu noi. Pînă să simtă comandantul nostru, cîţiva din ei se şi făcuseră nevăzuţi.

Stăturăm în preajma Lembergului de dimineaţa pînă seara. Seara se urcă pe locomotivă un inginer militar şi scoase trenul din gară, conducîndu-l înapoi în pădurea Grodek, unde petrecurăm toată noaptea. Dimineaţa, comandantul companiei — un căpitan uscăţiv şi deşirat — scoase toată compania la raport. Numai un orb n-ar fi văzut că unitatea s-a împuţinat. Plutonierul Csordás ne numără: dezertaseră peste noapte cincizeci şi doi de oameni.

Căpitanul fierbea de mînie.

— V-arăt eu vouă, nemernicilor!

La porunca lui, furăm vîrîţi iar în vagoane, şi plutonierul ferecă uşile pe dinafară cu lacăte. Stăturăm toată ziua încuiaţi. Prin ochiul de geam zăbrelit nu vedeam decît copacii ce înfrunzeau în pădurea Grodek.

Acum aveam ceva mai mult loc în vagon, dar încă era o problemă cum să treci dintr-o parte în alta. Eu m-am ghemuit într-un colţ, unde şedeam cu picioarele strînse sub mine. Lîngă mine, cu spatele rezemat de vagon, stătea un soldat de vreo patruzeci de ani, bondoc şi cu părul negru.

— Dacă am scoate podeaua, am putea scăpa, îi spusei.

— N-are nici un rost. Eşti muncitor, nu-i aşa?

— Da. Fierar.

— Eu am lucrat la Budapesta la fabrica de piele Mauthner. M-au înhăţat în urma grevei din ianuarie. D-aia-ţi spui că n-are rost să dezertăm; aşa cel puţin

o să avem ocazia să vedem ce fac ruşii. E bine să învăţăm de la ei, că nu peste mult vom avea nevoie de experienţa lor.

Ne împrietenirăm imediat. Noul meu prieten se numea Pojtek Dániel. Înainte de război, după spusele lui, cutreierase pe jos jumătate Europa, vorbea nemţeşte şi franţuzeşte, ba înţelegea puţin şi ruseşte. Cînd, pe-nserat, i-am amintit din nou de dezertare, se aplecă la urechea mea şi-mi spuse în şoaptă :

— Dacă vrei să fugi, aşteaptă cel puţin pînă ajungem la graniţa rusească. Şi acolo, ascultă ce-ţi spun, nu trebuie s-o ştergi încoace, ci drept înainte, peste frontieră.

Seara, cînd coborîrăm pentru o clipită pe terasament sub supravegherea jandarmilor din tabără, văzurăm că ni se ataşase din nou o locomotivă. Iar pînă să ni se dea poruncă de reîmbarcare, Pojtek şi aflase că trenurile vor fi puse în mişcare de către spărgătorii de grevă.

— Norocul nostru că sîntem atît de departe de locomotivă ! îmi spuse.

Trenul porni. Înaintam foarte încet, de parcă am fi tatonat cu teamă terenul. Pojtek îşi croi drum cu coatele pînă la ferestruica zăbrelită, ca să-şi arunce ochii în zarea ce se întuneca. Încercai şi eu să ajung acolo, dar pînă să izbutesc, călcînd peste soldaţii tolăniţi claie peste grămadă pe podea, trenul se zgudui pe neaşteptate şi se opri. Vagonul fu scuturat tare, atins parcă de o ghiulea. Locomotiva scoase un şuierat puternic, ascuţit, apoi ne urnirăm din nou, de data asta înapoi. Peste cîteva clipe, auzirăm un trosnet extraordinar. Vagonul nostru se ciocni de vagonul din faţă — pîrîia şi trosnea totul — apoi deodată se lăsă o linişte grea în juru-ne. Trenul se opri. Dar liniştea nu ţinu decît o fracţiune de secundă, căci în clipa următoare auzirăm nişte gemete, vaiere şi urlete atît de înfiorătoare, de

parcă ar fi fost jupuiţi de vii o sută de oameni deodată. Nu ştiam ce s-a întîmplat — eram zăvorîţi în vagon, dar cu toate acestea începurăm şi noi să zbierăm, izbind cu pumnii şi patul armelor în pereţii vagonului.

— Deschideţi ! Ajutor ! Ajutooor !...

Pereţii rezistară vreun sfert de ceas sub grindina loviturilor noastre, pînă cînd cedară. Atunci, izbindu-ne unii pe alţii, lovindu-ne cu picioarele şi îmbrîncindu-ne, ne năpustirăm afară ca apucaţi. Terasamentul era înţesat de oameni care se văietau şi blestemau ungureşte, nemţeşte, în poloneză şi ruseşte. Locomotiva şi primul vagon ardeau cu flăcări uriaşe. Locomotiva se ridicase pe roţile dindărăt, iar cu roţile din faţă îmbrăţişase o altă locomotivă, mai mică, lansată în plină viteză de către grevişti în garnitura noastră.

După trei zile greva fu spartă şi noi pornirăm mai departe. Trecurăm prin Ivangorod şi Brest-Litovsk, spre Molodecino, unde se stabilise punctul de schimb al prizonierilor de război. Compania noastră primise de data asta trei vagoane, dar se împuţinase atît de simţitor, încît noaptea puteam dormi întinşi pe podea.

Dincolo de Ivangorod totul era sub stăpînire germană : pază germană, feroviari nemţi. Totul era straşnic rînduit, curat şi precis. După fîţîiala cu trenul, din Galiţia, părea că zburăm, nu alta. Dar de văzut nu ne fu dat să vedem cine ştie ce, căci continuam a călători zăvorîţi în vagoane.

La Molodecino compania noastră luă locul unei companii austriece de vînători de munte. Rămăseserăm cam jumătate din cîţi fuseserăm, dar austriecii erau şi mai puţini. La dreapta podului era un punct de strajă nemţească, într-o baracă mare, iar în stînga, tot într-o baracă, furăm cantonaţi noi. Dincolo de podul lung de opt-zece metri, străjuiau ostaşii ruşi. Grănicerii ruşi

erau tare jerpeliţi — înveşmîntaţi în uniformele vechi, pămîntii ale armatei ţariste, dar cu banderole roşii prinse la capelă.

— Bolşevicii !

A doua zi după sosirea noastră le predarăm încărcătura de prizonieri de război pe care o aduseserăm. Din partea ruşilor trecură podul un medic militar măruntel, slăbuţ, adus de spate — care începu imediat să vorbească nemţeşte cu comandantul nostru — şi două namile de ostaşi roşii. Prizonierii de război treceau podul doi cîte doi. Medicul cel adus de spate îi număra cu glas tare. Unul din ostaşii roşii luă în braţe pe un prizonier care de-abia se mai putea ţine pe picioare şi-l purtă aşa dincolo.

Cînd întregul transport de ruşi ajunse de partea cealaltă, sosi încărcătura de schimb. Apărură în şiruri lungi prizonierii austrieci şi maghiari. În timp ce soseau ai noştri, o fanfară militară cînta în faţa barăcii, iar un tren sanitar împodobit cu flori şi cu drapele înaintă pînă în apropierea podului. După ce trecură cîţiva, trecerea peste pod se sistă.

— Alinierea !

Noii-sosiţi se aliniară pe două rînduri lungi în spatele barăcii noastre. În rîndul din faţă se aşezară ofiţerii, în spate soldaţii. Pînă atunci niciodată nu-mi fusese dat să văd soldaţi mai bălţaţi ca ăştia. Unul purta pantaloni roşii, de husar, o manta verde nemţească şi o căciulă rusească mare cît o zi de post ; altul o uniformă şi cască nemţească ; al treilea o haină de ţăran rus şi o capelă de husar, trîntită pe-o ureche.

Luă întîi cuvîntul un general austriac cu picioarele crăcănate, morfolind ceva pe nemţeşte, apoi ieşi în faţa rîndurilor comandantul nostru.

— Cine-i bolşevic să iasă-n faţă ! strigă pe nemţeşte, apoi pe ungureşte.

— Domnilor, continuă apoi mai potolit, dacă printre dumneavoastră se află vreun bolşevic sau vreunul pe care îl bănuiţi că ar simpatiza cu bolşevicii, binevoiţi să mi-l spuneţi pe nume.

Un ofiţer înalt, îmbrăcat în pantaloni ruseşti şi veston austriac de vînător de munte, ieşi din front şi oprindu-se în faţa comandantului nostru înşiră dintr-o răsuflare patru nume, după care se întoarse şi arătă cu mîna patru soldaţi din rîndul al doilea. La porunca comandantului cei patru ieşiră din front. Un ofiţer bondoc cu mustăţi blonde arătă alţi doi soldaţi. Comandantul îi scoase şi pe ei din front, apoi patrula îi luă pe toţi şase.

Cercetările luară deocamdată sfîrşit. Prizonierii fură urcaţi în trenul sanitar. Cînd o bună parte erau în vagoane, comandantul puse să se zăvorască uşile şi începu a doua parte a cercetărilor. Căpitanul, plutonierul-major Csordás şi patru soldaţi trecură din vagon în vagon şi interogară cu de-amănuntul fiecare om. Unul dintre cei patru soldaţi era prietenul meu Pojtek.

Trecuse de miezul nopţii cînd Pojtek se întoarse la baracă. Saltelele noastre de paie se aflau una lîngă alta, pe jos. Crezînd că dorm, Pojtek se dezbrăcă fără să scoată o vorbă şi se vîrî sub ţol.

— Ce noutăţi ? îl întrebai în şoaptă.

— Nimic, îmi răspunse, apoi se aplecă spre mine şi îmi şopti la ureche : Am adus nişte gazete comuniste. Mîine dimineaţă le poţi citi.

— Nu ştiu ruseşte.

— *La Moscova se scot gazete comuniste şi în limba maghiară.*

Dimineaţa îmi dădu un ziar împăturit pînă la refuz.

— Bagă-l iute în buzunar. Şi ai grijă să nu te vadă cineva cu el !

Înainte de masă făcui de planton în faţa carcerei celor şase soldaţi bănuiţi a fi vinovaţi de credinţă bolşevică.

Acolo citii ziarul ce mi-l dăduse Pojtek, un exemplar din *Revoluţia Socialistă,* editat la Moscova.

După prînz Pojtek mi-l ceru înapoi.

— După-masă porneşte trenul sanitar, mă informă el. Şi o dată cu el va călători şi ziarul ăsta în Ungaria.

Tot la trei-patru zile sosea cîte un transport cu prizonieri de război, şi Pojtek nu scăpa ocazia să facă rost de cîteva foi comuniste în limba maghiară. După ce le citeam, le ascundeam în trenul ce se întorcea în ţară, unde cu siguranţă avea să dea de ele cineva.

Într-o seară, după stingere, Pojtek se aplecă la urechea mea :

— N-ai vrea să treci dincolo de pod ? Ce zici ?

— Să dezertez ?

— Să treci dincolo, la bolşevici.

— Nu ştiu ruseşte.

— Ai să înveţi.

— Nu ştiu, zău, nu ştiu ce să-ţi spun...

— Eu, mîine sau poimîine, trec, îmi şopti Pojtek.

Mă zvîrcolii toată noaptea pe salteaua de paie, fără să pot adormi. Nu mă puteam hotărî să dezertez în felul ăsta. Dimineaţa i-am şi mărturisit lui Pojtek :

— Rămîn.

— Uite, îmi spuse Pojtek, n-am de gînd să te conving să vii. Dar te fac atent că aici, mai curînd sau mai tîrziu, avem să dăm seama pentru faptul că am citit ziare comuniste.

A doua zi iar se făcu un schimb de prizonieri. Pojtek însă nu se mai întoarse acasă la ora culcării şi nu apăru nici a doua zi, la cafeaua de dimineaţă. Dispăruse.

A patra sau a cincea zi — încă înainte de a se fi efectuat percheziţia prizonierilor de război sosiţi din Rusia — mă auzii chemat de un caporal înalt, blond şi cu ochelari.

— Am pe-aici un om de prin ținutul meu, îmi spuse. Il cheamă Kovács Péter. Nu-l cunoști cumva ?

— Chiar eu sînt.

— Ține pachetul ăsta. E al dumitale, și îmi puse în mînă un pachețel.

Îl desfăcui. Găsii zece broșuri unguresti, toate de același fel. Citii de mai multe ori titlul : *Ce vor comuniștii?* Ascunsei broșurile într-un buzunar al mantilei. La început nu știam ce să fac cu ele. Ziarele le mai puteam răsfoi pe ascuns, fără să dau de bănuit ce citesc, dar, dacă aș fi citit o broșură, cu siguranță că ar fi bătut la ochi. Mantaua o țineam pe saltea. Intrai în baracă de șase ori în acea zi, ca să scot o broșură din buzunar, dar abia seara, cînd mă culcai, putui lua din nou broșurile. Pitii una în saltea, iar nouă le vîrîi în buzunarele pantalonilor și vestonului.

— Ce te tot foiești cu noaptea-n cap ? Dacă nu dormi, cel puțin lasă-i pe ceilalți să doarmă !

Bombănii ceva, apoi mă prefăcui că am adormit. Trăsei chiar cîteva sforăituri. În dimineața următoare vîrîi opt din cele nouă broșuri sub podelele unui tren sanitar gata de drum, iar una, punînd-o într-un plic, o expediai prin poștă, pe adresa nevestei lui Gajdos.

Seara făcui de planton. La ora două după miezul nopții, după ce îmi veni schimbul, în timp ce mă dezbrăcam, cotrobăii prin saltea. Broșura nu mai era unde o pusesem. Răscolii totul, dar degeaba. Broșura dispăruse. O luase cineva.

Dimineața mă arestară. Peste două zile — fără să fi fost măcar interogat — mă pomenii trimis înapoi în Ungaria.

Zăcui șase săptămîni la Munkács, în închisoarea militară. Eram supus la interogatoriu aproape în fiecare zi. Anchetatorii voiau să afle de la mine ce comuniști se

întorseseră acasă de la Molodecino, din prizonierat. Îmi înşirară cîteva nume şi-mi arătară fel de fel de fotografii. Era lesne să tăgăduiesc totul : numele le auzeam prima dată, iar fotografiile nu-mi spuneau nimic. O dată, procurorul militar care conducea cercetările îmi vîrî sub nas o broşură, exact ca cele nouă pe care le trimisesem în Ungaria. Broşura era aproape ferfeniţă, semn că fusese citită şi răscitită.

— Dumneata ai dat broşura asta lui Balog Gergely ?

— Cine-i Balog Gergely ? îl întrebai nedumerit.

— Ajunge ! Ai minţit de-ajuns ! izbi procurorul cu pumnul în masă. Vorbeşte, sau te pun în lanţuri !

Peste o jumătate de ceas m-au confruntat cu Balog Gergely. Era un husar măruntel şi îndesat, cu mustăţile ca paiul, căzute pe oală.

— Ei, Balog ! îl luă la întrebări procurorul. Honvedul ăsta a recunoscut. A recunoscut că el ţi-a dat broşura asta !

— Să-i sară ochii de mincinos ! blestemă Balog Gergely pe un ton potolit, calm. Să nu-l mai primească nici pămîntul în măruntaiele lui !

Încercai să protestez, dar procurorul mă întrerupse, zbierînd la mine :

— Te tăbăcesc dacă încerci să negi ceea ce ai recunoscut o dată !

Mi-am ţinut gura, mai cu seamă că Balog Gergely, după cum vedeam, nu prea avea nevoie de sprijinul meu. În zece minute sau poate mai mult — înflorindu-şi cuvintele cu nenumărate înjurături — se strădui să-i convingă pe anchetatori că găsise broşurile în capelă.

— Dracu ştie cine le-a pus acolo ! Eu... ce mi-am spus ? De vreme ce le-am găsit la mine, ia să le pun bine, cine ştie la ce vor fi bune, poate că-s nişte cărticele de rugăciuni sau nişte cărţulii cu ierburi de leac !

— Cînd le-ai citit, ai aflat ce e cu ele !

— Cu respect vă raportez, domnule procuror, că dracu putea citi cărţulia, cînd nu cunosc nici măcar buchile!

— Pe fişa dumitale scrie că ai umblat la şcoală trei ani de zile. Vrei să spui că nu?

— Ba de ce-aş spune că nu! Ce-i drept, e drept, mă rog dumneavoastră. Am umblat la şcoală. Numai că aşa stă treaba, ştiţi, că vara nu mă lăsa tata la învăţătură — de cum m-am putut ţine pe picioare muncesc în fiecare vară — iar iarna, nu-i aşa, şcoala era tare departe, şi desculţ, prin zăpadă, nici vorbă să mă lase mama să înfrunt atîta drum. „Tot n-ai să te faci popă", obişnuia să-mi spună, şi drept a grăit biata de ea, Dumnezeu s-o odihnească, că n-a ieşit popă din mine.

Cînd ajunse aici, procurorul îşi pierdu în sfîrşit răbdarea şi-i trase cu sete o palmă. Apoi, despărţindu-ne, ne duseră pe amîndoi înapoi în carcere. Peste o săptămînă furăm transportaţi împreună peste Dunăre, într-o tabără de internaţi politici. Călătorirăm toată ziua şi toată noaptea, aşa că avurăm destul timp să ne cunoaştem, dar Balog Gergely nu prea avea încredere în mine. Nu-i venea să creadă nici în ruptul capului că procurorul minţise.

— Şi de ce-ar fi minţit procurorul?

— Da' eu de ce-aş fi minţit?

— Pentru că erai cu funia la gît, deh!

— Iar procurorul avea stele de aur la gît, d-aia a minţit!

Răspunsul meu îl surprinse pe Gergely, dar îndoielile nu-l părăsiră.

— Păi da! Că, după voi, ţăranul e prost! spuse.

— Da' de unde ştii că nu-s şi eu ţăran?

În loc de răspuns, Gergely dădu din mînă.

— Las-o moartă!

În tabăra de internați o duserăm ceva mai bine. Primeam mai multă mîncare ca la cazarmă și patul ne era mai bun, iar de lucrat, nu trebuia să lucrăm. În fiecare dimineață un căpitan sau un aspirant ciung ne țineau conferințe cu schimbul. Ne explicară ce e patria, aflarăm de unde se trag războaiele, ba și „ce e socialismul" și „cine sînt bolșevicii". În special conferințele aspirantului erau „interesante".

În tabără m-am revăzut cu mai mulți prieteni. Chiar din ziua sosirii mele m-am întîlnit cu medicul-șef Gyulai. La început nu l-am recunoscut, pentru că purta haine de orășean și își lăsase barbă și mustăți. El însă m-a recunoscut îndată, cu toate că nu avusesem de-a face cu el decît într-o singură ocazie, acasă, cînd îmi scosese un fir de cărbune din ochi. Îmi scutură viguros mîna.

— Szekeres s-a ales cu o detențiune de patru ani, mă informă, iar Gajdos cu trei. Cît despre mine, s-a dovedit că sînt un mielușel nevinovat și că n-am avut nici în clin nici în mînecă cu manifestele.

— Cum a fost înfrîntă greva ? l-am întrebat.

— Mai ții minte că femeile și în primul rînd țăranii veniți la tîrg au devastat și golit magaziile militare ? Soldații nu s-au sinchisit cine știe cît, dar peste noapte au fost aduse cu camioanele două companii de bosnieci și o companie de jandarmi-mitraliori. Dimineața, mare parte din noi eram închiși. Cine refuza să muncească era înrolat în armată. La Viena nu mai era grevă. Se terminase. La Budapesta, conducerea de partid a social-democraților a dat cu piciorul în greviști. Cu alte cuvinte, am fost striviți. Dar... dar vom vedea mai încolo.

Mă apucai și eu să-i povestesc ce-am făcut, cîte mi se întîmplaseră în cinci zile. Cînd îi spusei că la Lemberg l-am cunoscut pe Pojtek, Gyulai mă întrerupse :

— A, restul cu Molodecino îl știu.

— De unde ați aflat ?

— De la Schmidt.

— De la Schmidt? Cine mai e și ăsta?

Gyulai îmi făcu cunoștință cu un soldat cu cap mare, blond, cu ochelari, cel care-mi dăduse broșurile la Molodecino.

— Știam că odată și odată ne vom reîntîlni, îmi spuse.

— Pînă una-alta nici nu se putea un loc mai bun ca ăsta! rîse Gyulai.

— Chiar așa! E strașnic să fii „suspect"! Ei, frate, acu nu ne mai rămîne decît să învățăm și iar să învățăm! îl completă Schmidt.

— Las' că-ți găsim și dumitale un rost, îmi spuse Gyulai.

A doua zi am aflat că nu numai căpitanul și aspirantul țineau conferințe, ci și Gyulai și Schmidt, care organizaseră cursuri regulate pentru soldați. Eu am ajuns în grupa de învățămînt condusă de Schmidt. Seara, cînd ofițerii jucau cărți la cazino, Gyulai îl trimitea pe subofițerul de serviciu la cantină, să bea un pahar de vin în sănătatea lui. Dacă subofițerul se codea, era obligat să bea în sănătatea regelui Carol[1] sau a împăratului Wilhelm, lucru ce nu-l putea refuza nici un subofițer, chiar dac-ar fi cunoscut restricțiile regulamentelor militare pe de rost. Prima seară în care luai parte la conferință, Schmidt îmi arătă cartea din care citise și dăduse explicații.

— O cunoști? *Ce vor comuniștii?* Abia după ce-am ajuns la Budapesta și am scăpat teferi din toate interogatoriile, abia atunci am scos-o de sub podea, unde ai ascuns-o, îmi spuse.

Învățarăm mai bine de o jumătate de ceas.

[1] Carol I, împărat al Austriei și rege al Ungariei între anii 1916—1918 (n. r.).

Eram cam de-o săptămînă în tabăra de internați, cînd, într-o zi, în timp ce mergeam la masă, Balog Gergely m-a chemat deoparte.

— Te rog, frate, te rog foarte mult să nu mă denunți cumva.

— Ce dracu să denunț ?

— Păi, că eu nu sînt un adevărat trădător de patrie ca voi, ci că am nimerit aici numai din întîmplare. Nu mă vinde, frate. Nici la mama acasă n-am dus-o mai bine. Și nici frontul nu mă încîntă. Eu atîta te rog, să nu care cumva să mă denunți, că vine vremea să te servesc și eu dacă știi să taci.

M-am jurat pe ce aveam mai scump că nu scot o vorbă, dar cu toate acestea Balog Gergely nu se liniști. I-am spus lui Schmidt totul și l-a luat în grupa lui de învățătură. Vreo două săptămîni Gergely fu nelipsit dintre noi, seară de seară ; asculta lecțiile ținute de Schmidt, dar niciodată nu întreba nimic și nu lua parte nici la discuții, cu toate că nu o dată Schmidt i se adresase de-a dreptul. Mai cu seamă cînd venea vorba despre problema „al cui e pămîntul ?“ Gergely tăcea mîlc. Fire neîncrezătoare, tăcută, mereu avea impresia că o să-l denunțăm, ca pînă în cele din urmă el să fie cel care să ne denunțe !

În acel timp armata austro-ungară fusese distrusă în Italia, iar pe frontul francez germanii erau strînși în menghină.

— Bulgarii au ieșit din horă ! ne aduse vestea într-o dimineață Gyulai, care era întotdeauna la curent cu evenimentele.

Învățătura decurse și în seara aceea normal, ca și altă dată. Plutonierul plecă să bea, santinela era printre noi, iar ofițerii beau cu lăutarii la masă. Eram liniștiți și siguri că nimeni nu ne va tulbura.

Schmidt era în toane bune. Ne povesti despre anii petrecuți în prizonierat, apoi despre Revoluția Rusă, despre Semion Ivanovici, fierarul, care se alesese la asediul Kremlinului cu cinci lovituri și tot mai continua să lupte ; ne vorbi despre țăranul Grigori Vladimirovici, care azvîrlise o grenadă pe fereastră, într-o casă în care niște ofițeri puneau la cale contrarevoluția, apoi despre Serghei Ivanovici, care...

Ușa fu izbită brusc de perete și ne pomenirăm valvîrtej cu aspirantul. În jurul lui — cu armele ridicate — opt jandarmi.

— Ticăloșilor ! urlă aspirantul și îl izbi pe Schmidt cu pumnul în obraz, spărgîndu-i ochelarii și umplîndu-l de sînge.

Un colonel — comandantul taberei — ne interogă pe cîțiva chiar în noaptea aceea. Balog Gergely ne trădă ca un mișel. La interogatoriu spuse tot ce-i veni pe limbă. Ba mai adăugă și unele fapte de-a dreptul mincinoase.

— Dom' caporal, Schmidt îi îndemna mereu să arunce grenade între ofițeri.

A doua zi optsprezece din noi o pornirăm spre Budapesta.

Petrecui cîteva zile în închisoarea militară de pe bulevardul Margareta, apoi ajunsei pentru a treia oară în carcerele militare ale honvezilor. Carcerele erau atît de ințesate, încît cu mare greutate încăpeam.

— N-o să îmbătrînim aici ! ne îmbărbătă un ostaș în vîrstă, cu mustăți lungi și răsucite ca un sfredel.

3

Nu mai văzusem niciodată o închisoare atît de ințesată. Cu toate acestea, eram bine dispuși ; simțeam că se-apropie sfîrșitul hărțuielilor și de data asta nu ne mai

mulţumeam să ne batem capul cum să scăpăm pentru o *oarecare perioadă* de aici, ci cîţiva trăgeam nădejde ca în scurt timp să se deschidă porţile închisorilor *o dată pentru totdeauna*. Războiul deschisese ochii oamenilor. Cine mai trăise cît de cît sub acelaşi acoperiş cu oameni de rînd putea vedea ce şcoală înaltă însemnaseră aceşti patru ani. Azi, cel mai îndepărtat colţ al pămîntului nu mai e la o zvîrlitură de băţ, iar politica nu e o înşelătorie boierească ci — ca să nu amintesc decît un singur exemplu — bătrînul Kecskés-baci, răzeşul de pe latifundiile Wenckheimilor, care nu demult încă păzea cu nepotul său, ascuns într-un şanţ, munţii tirolezi, astăzi mînca din aceeaşi gamelă cu mine şi învîrtea politica lumii pe degete, de parcă ar fi sorbit învăţătura cu lingura cea mare.

— Neamţul, ne spunea el adesea, neamţul are tot soiul de legături şi nu-i a bună dacă îi merge cum vrea. Căci dacă nemţii izbîndesc, odată îi vezi şi pe boierii noştri cum îşi deschid clonţul, şi-i vai şi-amar de bietul soldat. Dar dacă-i ia dracu pe nemţi, apoi ajunge să-i scuipăm în ochi pe domnii noştri, că s-au şi scăpat în pantaloni, prăpădiţii ! D-aia vă spui : dacă franţuzul se opinteşte cumsecade şi îl pune cu botul pe labe pe neamţ, atunci oi apuca să joc şi eu la nunta Zsuzsei. Zsuzsi, să ştiţi voi, e cea mai mică din nepoţelele mele. O să facă nunta pe la începutul lui decembrie. Se mărită cu Dankó Jani, ciungul, băiatul cel mare al lui Dankó Mihály. Aşa, zău ! adaugă cu duioşie Kecskés-baci, răsucindu-şi îndelung mustăţile sure, lungi, căzute pe oală.

— Vezi să nu-ţi smulgi cumva cozile alea de pisică, Gyuri-baci.

— Da, măi băiete, la începutul lui decembrie, continuă bătrînul. Zdravăn flăcău e Jani ! I-a rămas o mînă la ruşi, dar — poate nu mă credeţi — chiar aşa, cu o

singură mînă, e mai al dracului ca orice papă-lapte, cu toate cele două mîini cu care l-a dăruit Dumnezeu.

— Da' ce-or fi făcînd rușii cu mîna lui Dankó Jani ? întrebă unul în glumă.

— Lăsați-i în pace pe ruși ! își înălță luleaua din lemn de cireș Kecskés-baci. Nu vă legați de ei ; mai degrabă trebuie să învățăm de la ei. Pentru că, gîndiți-vă și voi : nu sîntem nici noi chiar ultimii ca să așteptăm cu mîinile-n sîn și să ne socotim cînd va lua odată sfîrșit acest prăpăd strigător la ceruri. Așteptăm, ne batem capul în fel și chip, înjurăm pe neamț, dar nu mișcăm un deget. Rusul nu-i așa ! Nu sînt muiere bătrînă — a spus rusul — bocetele-s pentru muierile bătrîne. Și-a scuipat în palme — eh ! acuși a fost de-ajuns ! — a zis, și i-a atins cu sete la mir pe boieri, care voiau să împingă norodul mai departe la război și la măcel. Zic, i-a atins la mir, dar i-a atins atît de bine, că n-or mai trimite pe nimeni la război în vecii vecilor. Așa zău ! Așadar, trebuie să ne scoatem căciula în fața unui popor atît de curajos. Trebuie să învățăm de la el.

Era strict interzis să se citească ziare și să se fumeze. Știrile ce le aduceau proaspeții tovarăși de suferință nu mai erau o noutate pentru noi, căci de unde, de neunde, știam întotdeauna mai mult decît scria la ziar. Gazetarii încă băteau toba despre victorie, cînd noi știam că nemții ceruseră pace. A fost o adevărată sărbătoare cînd aflarăm despre aceasta.

Pe străzi mulțimile tălăzuiau zi de zi, cu steaguri în vînt.

Cereau pace !

— Să fie aduși acasă soldații unguri ! Să fie lăsați la vatră soldații unguri ! Pace ! Pace !

În fața Podului Mare poliția a tras în mulțime, lăsînd morți și răniți.

— Ian stați puțin, nemernicilor, că v-o plătim acuși !

— Împachetarea ! ne spuse Kecskés-baci, paznicul de pe moşia Wenckheim, cînd auzirăm despre măcelul de la Podul Mare.

— E prea devreme, Kecskés-baci !

— Ei, cine ştie ? !

Zilele parcă deveniseră nespus de lungi. Afară începuse hora, iar noi putrezeam aici mîncaţi de păduchi. Un băiat din Ferencváros îşi pierdu răbdarea — rămîneţi cu bine, băieţi ! — şi încercă să evadeze. Seara, cînd subofiţerul de gardă veni să-i numere pe deţinuţi, tînărul nostru ieşi calm şi pe nesimţite pe uşă. Nu-l opri nimeni nici în curte, dar, cînd să sară peste zidul ce împrejmuia cazarma, îl ţintuiră locului două gloanţe : unul în spate, şi altul în cap. Auzirăm împuşcăturile santinelelor şi urletul de moarte al fugarului — apoi liniştea se aşternu din nou peste cazarmă.

Rămaserăm şi noi tăcuţi pe întuneric.

— Ce s-a auzit iar ?

— Se trage !

— Se trage aici, în cazarmă !

Împuşcăturile încetară şi iar se făcu linişte. Dar nu o linişte obişnuită. De data asta ştiam cu toţii că se va întîmpla ceva.

Ascultam ţinîndu-ne răsuflarea. Nu distingeam nimic. Ba da ! Acum... nişte paşi. Santinela, ba nu, mai mulţi. Se apropiau, veneau la noi. Se auziră şoapte înfundate, apoi izbucniră cîteva înjurături. Zornăiră nişte chei. Uşa se deschise. Lumina palidă din coridor cădea asupra unui caporal tînăr, cu mustăţi blonde, însoţit de cîţiva soldaţi.

— Ieşiţi afară, băieţi !

— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ?

— Luaţi fiecare cîte o armă, sînt destule pe coridor, şi haideţi !

— Ia stai puţin ! îi răspunde Kecskés-baci din partea noastră. Numai dobitoacele necuvîntătoare merg fără să

întrebe unde sînt mînate. Doar d-aia i-a dat Dumnezeu omului gură ca să...

— E revoluție, îi răspunse cu glas domol caporalul, în timp ce un soldat roșcovan ce stătea lîngă el izbucni în rîs.

— Revoluție?

— Da.

Veniseră vreo zece după noi și ne aduseseră douăzeci de puști. Cei care apucară să ia cîte una și-o atîrnară pe umăr, iar ceilalți ne luarăm după ei cu mîinile goale, străbătînd coridorul și curtea...

— N-o luați spre poartă, ci înapoi... spre cantină...

Santinela de la poartă ne văzu, ba și paznicul carcerei, care se afla lîngă el. Ne urmăriră din priviri, liniștiți, pînă ajunserăm în curtea din fund. Restul nu mai era nevoie să-l vadă, puteau să-și închipuie. În cîteva minute eram dincolo de zidul cazărmii. În stradă ne așteptau două camioane, încărcate cu soldați. Ne făcură loc la încă douăzeci-douăzeci și doi, iar ceilalți o porniră pe jos, care cum și unde îl tăia capul.

— Dă-i benzină!

Dinspre Népliget se lăsa noaptea. Străzile erau aproape pustii. Cu cît ne apropiam de centru, lămpile se înmulțeau. În inima orașului era însă o forfotă ca ziua. Străzile erau împodobite, ca într-o zi de sărbătoare, cu alergări în sac și plăcinte în proțap. Steaguri, steaguri roșu-alb-verde, cîntece, strigăte, rîsete. Toți strigau, toți rîdeau.

— Trăiască soldații! Trăiască pacea!

Ici, un om urcat pe un camion vorbea în fața mulțimii. „Trăiască! Trăiască!“ Colo, vorbea altul dintr-un balcon. Caporalul care ne-a adus aici îmi smulse rozeta regală cu litera K de pe capelă și o aruncă cît colo.

— Trăiască revoluția! strigă din toți bojocii.

— Trăiască! Trăiască!

— Trăiască soldații! Trăiască pacea!

Toată lumea striga „Trăiască", toți se bucurau. Autocamionul se opri. Primul sări din el caporalul.

— Alinierea! strigă.

Pe-aici autocamionul nu mai putea înainta decît ca melcul. Pe locul unde ne opriserăm mulțimea ne înghesui atît de tare, încît abia puturăm coborî, darămite să ne mai și aliniem!

— O să depunem jurămîntul în fața Sfatului național[1]! strigă iar caporalul. Alinierea!

— Pentru ce să depunem jurămînt? întrebă Kecskés-baci.

— Pentru revoluție. Haide, alinierea!

Nu se făcu bineînțeles nici o brînză cu alinierea, dar vreo zece din noi reușirăm să ne strîngem unul lîngă altul și, făcîndu-ne loc cu patul puștilor, o pornirăm către clădirea înaltă spre care arăta caporalul. Dintr-un balcon al clădirii vorbea un domn tînăr, deschizînd o gură cît o șură, dar, cu toate că-mi ciuleam urechile cît puteam, nu izbuteam să aud nici un cuvințel, atîția urlau în jurul meu.

— Trăiască soldații! Trăiască pacea!

Ne năpustirăm atît de vijelios pe scările acoperite cu covoare și căptușite de o parte și de alta cu oglinzi, de parcă ne-ar fi gonit cineva.

— Unde mergem?

---

[1] Organ al puterii de stat după prăbușirea imperiului habsburgic. Sfatul național reprezenta coaliția dintre partidul social-democrat și două partide burgheze. Aceste partide nu doreau revoluția, scopul lor fiind consolidarea orînduirii burgheze, amenințate de avîntul revoluționar al maselor. Reușind, în urma trădării social-democraților de dreapta, să se strecoare la putere, partidele din coaliția Sfatului național au făcut totul pentru a împiedica dezvoltarea revoluției, fiind, pe plan intern, adepte ale unei politici de apărare a proprietății burgheze, iar pe plan extern, de subordonare față de puterile imperialiste (n. r.).

— Așteptați pe coridor.

Cînd ne oprirăm și ne uitarăm unul la altul, nu mai eram decît opt.

Aveam impresia că, nimerind pe coridorul acela luxos, luminat de candelabre și acoperit cu covoare, am intrat din greșeală într-un loc străin, și fără îndoială că ne-am fi retras imediat dacă în timp ce ne roteam privirile și ne număram cîți am mai rămas nu s-ar fi întors caporalul, urmat de trei-patru domni.

— Iată forța armată ! le explică caporalul arătînd spre noi.

— Atenție, drepți ! urlă Kecskés-baci, și noi rămaserăm, care pe unde ne apucase strigătul lui, în poziție de drepți.

— Puțini, foarte puțini ! spuse un domn clătinîndu-și capul.

— De ce puțini ? se apără caporalul. Doi rămîn aici, de pază, iar șase mergem la comandamentul teritorial. Firește, ar fi bine să vină cu noi și careva dintre domni, dintre tovarăși.

Domnii discutară despre acest lucru chiar acolo, în fața noastră. Noi așteptam fără să scoatem o vorbă ; doar caporalul se mai amesteca din cînd în cînd în discuția domnilor. În timp ce stăteam așa, pe ușa prin care ieșiră oamenii se ivi o domnișoară și, pornind pe coridor, începu să împartă fiecărui soldat cîte o margaretă.

— Prindeți-le la capelă, ne spuse și zîmbi. Era o domnișoară cam trecută, purta ochelari și avea dinți de aur în față. Dădu mîna cu fiecare. Avea mîna moale, mătăsoasă.

— Soldații revoluției ! spuse ea și se uită la noi de parcă n-ar mai fi văzut în viața ei un soldat ungur.

— Dumnezeu să-ți răsplătească bunătatea ! îi spuse Kecskés-baci și, în sfîrșit, își smulse și el rozeta regală de la capelă, iar în locul ei, în locul în care stătuse litera

K, cîțiva din noi înfipserăm margaretele ce ni le dăduse domnișoara cea bătrînă și cu ochelari și, iată, așa ajunserăm din soldații regelui soldații Sfatului național.

— Haideți, băieți! ne spuse caporalul. Voi rămîneți aici, la dispoziția Sfatului național, și arătă spre doi soldați.

— Haideți pe ușa din spate, ne pofti cu o voce domoală un domn care veni cu noi. Dar mai încet, că nu pot alerga ca voi, mai adăugă ridicîndu-și gulerul paltonului și trăgîndu-și pălăria pe ochi, de parcă ar fi vrut să-și ascundă fața.

— Am înțeles, domnule! îi răspunse caporalul.

— Nu domnule, ci tovarășe, îl corectă cel cu gulerul ridicat.

Poarta din spate dădea într-o stradelă lăturalnică. Strada era goală, cu toate că se auzeau pînă acolo strigătele mulțimii, din imediata apropiere.

Nu mergeam în rînduri ostășești, ci pășeam pe trotuar ca boierii. Făcurăm cerc în jurul domnului, ca să-l auzim mai bine ce spune. Ne explică aproape în șoaptă cu ce scop mergem la comandamentul orașului.

— Uite despre ce e vorba, începu el. Compania de marș, care a refuzat să se supună și n-a vrut să meargă pe front, trebuie repartizată undeva, pînă cînd se va da o dispoziție definitivă. Mă tem că, dacă ar fi trimiși într-o cazarmă, s-ar isca un conflict...

— Pe dracu! interveni Kecskés-baci. Ajunge să zgudui puțin porțile cazărmii și odată vezi soldățimea cum se împrăștie ca potîrnichile, de nu le mai dai de urmă. De-abia așteaptă fîrtații un prilej de fugă.

— Nu-i chiar așa, i-o întoarse cel cu gulerul ridicat. Nu-i bine să ne hazardăm, nu-i bine să practicăm jocuri frivole.

— Păi cine dracu spune că dumneavoastră, domnii, vă jucați? N-am spus asta, fie-ne cu iertare, ci doar

atît, că ar trebui zguduită puțin poarta cazărmii, apoi un flăcău cu voce tare să zbiere : „Mergeți acasă, soldați ! Războiul s-a terminat !“ Să-mi sară ochii dacă mai rămîne vreun răcan în cazarmă !

— Mai încet, mai încet ! îi făcu domnul semn lui Kecskés-baci, care-și dăduse drumul la glas de parcă ar fi vrut să-l audă toți soldații din țară.

Ajunserăm din nou în strada principală.

Pe lîngă noi trecu în goană mare un automobil plin cu ofițeri.

— Nimeni nu se sperie de șoapte, spuse Kecskés-baci, dar nu auzirăm mai departe, căci pătrunserăm din nou pe strada principală.

— Trăiască soldații ! Trăiască pacea !

— Trebuie să ne facem drum cu coatele pînă dincolo, pe celălalt trotuar ! îmi zbieră în ureche caporalul.

Fu o muncă grea, pierdurăm o grămadă de vreme, dar în cele din urmă izbutirăm totuși să trecem. Nu se pierdu în mulțime decît un singur soldat, dar împreună cu tovarășul civil ajunserăm totuși în număr de șapte în dreptul porții comandamentului orășenesc.

Poarta era încuiată. Caporalul o izbi de cîteva ori cu patul puștii.

— Deschideți !

— Parola ! urlă cineva dinăuntru.

— În numele Sfatului național ordon să deschideți !

În mai puțin de un minut, jur împrejurul nostru se strînse un adevărat inel de oameni, înghesuindu-se în rînduri dese. Ne striviră de poartă, încît abia mai puteam mișca. Înăuntru era liniște, nu se auzea nici o mișcare. Apoi deodată, pe neașteptate, cele două aripi ale porții se deschiseră. În dreptul ei zărirăm un lanț de soldați bosnieci cu armele la umăr, gata de tras. În spatele lor — un ofițer tînăr.

Deasupra capetelor noastre ardeau două lampioane care răspîndeau o lumină puternică. Îmi întorsei privirile pentru o clipă : în rîndul din faţă al mulţimii se zăreau burghezi bine îmbrăcaţi, studenţi, muieret şi cîţiva soldaţi. Se căzneau cu toţii să se retragă, dar mulţimea din spate îi împingea şi-i presa înainte cu putere însutită. În faţă era linişte, doar o femeie ţipa plîngînd îngrozită. În spate însă era un vacarm plin de mînie. Cineva încerca să-şi croiască pîrtie spre noi, agitînd un steag împodobit cu flori.

Bosniecii ţineau strîns armele în mînă, dar de data asta nu chiar atît de liniştiţi, atît de siguri ca în momentul în care s-a deschis poarta. Ofiţerul, un sublocotenent de vînători, stătea în spatele lor nemişcat şi palid.

— Îl căutăm pe comandantul oraşului ! îi strigă caporalul nostru.

Ofiţerul însă nu auzi nimic. Dinspre fundul curţii se apropie în fugă un plutonier-major şi, aplecîndu-se la urechea sublocotenentului, îi spuse ceva urlînd.

— Pace ! strigă cineva chiar în dreptul porţii, şi cuvîntul avu un ecou mai puternic ca bubuitul de tun.

Din spate ne pomenirăm iar presaţi brusc, şi domnul cu guler ridicat căzu grămadă la picioarele bosniecilor. Eu mă prăbuşii peste el, iar peste mine caporalul. Ofiţerul dădu un ordin, şi poarta fu închisă. Cu chiu-cu vai, izbutirăm să ne ridicăm în picioare. Afară de noi trei, mulţimea mai trîntise la pămînt un artilerist lungan. El fu primul care deschise vorba :

— Sîntem delegaţi ai Sfatului naţional.

Se prezentă şi civilul, recăpătîndu-şi siguranţa.

— Sîntem şi noi delegaţi ai Statului naţional, zise scoţîndu-şi pălăria. Aş vrea să vorbesc cu excelenţa-sa domnul comandant al oraşului.

De afară poarta era izbită cu paturi de pușcă. Nu peste mult se auziră și niște împușcături. Ofițerul rămase nemișcat, fără să scoată o vorbă.

— Poftiți ! ne făcu semn plutonierul-major.

De data asta se urni și sublocotenentul și ne făcu semn cu mîna să-l urmăm. O luarăm după el : în spatele lui, artileristul cel deșirat, apoi eu, iar ultimii — cel cu gulerul ridicat și plutonierul-major. Urcarăm niște scări. Ofițerul, întorcîndu-se scurt, ne făcu iar semn cu mîna să așteptăm ; deschise o ușă mare, cu două aripi, în fața căreia era postată o santinelă cu arma la picior.

— Ce-i cu tine ? Te-au uitat aici ? îl întrebă artileristul pe soldat.

— E revoluție ? îl iscodi acesta în loc de răspuns, clipind des cînd spre plutonierul ce-și trăda spaima, cînd spre artilerist.

Cel cu gulerul ridicat dădu din mînă nervos :

— Tăceți !

Dar artileristul cu nas mare nu-i dădu nici o atenție.

— În sfîrșit, popoarele s-au săturat de-a-și mai pune capul sub tăietor, spuse. Dacă domnii ofițeri țin cu tot dinadinsul să dea ortu popii, ducă-se pe frontul italian...

— Hm, făcu santinela și își părăsi puțin poziția neclintită în care sta.

În spatele lui se deschise ușa și apăru din nou ofițerașul nostru.

— Excelența-sa vă așteaptă, domnilor.

Primul intră artileristul cu nas mare, apoi caporalul, care îl trăgea, ținîndu-l de mînecă, pe tovarășul cu gulerul ridicat. După ei intrai eu, și-n spatele meu sublocotenentul, care închise ușa.

Ne pomenirăm într-o încăpere spațioasă, foarte slab luminată. Lampa de birou, cu abajur verde, ce ardea pe o masă frumos încrustată, nu răspîndea decît un cerc foarte mic de lumină. În fața mesei, cu spatele spre lam-

pă, stătea un general înalt și slab. Fața îi era ascunsă în penumbră ; lumina lămpii nu reliefa decît contururile capului său încărunțit, aplecat puțin într-o parte, de parcă i-ar fi atîrnat o greutate care amenința să tragă după ea tot corpul.

Sublocotenentul păși în fața generalului și se opri neclintit, în poziția de drepți.

— Am onoarea să raportez excelenței-voastre că s-a prezentat delegația Sfatului național.

Generalul nu-i răspunse nimic ; se mulțumi să schițeze doar o mișcare din cap. Se uită peste creștetul sublocotenentului și ne măsură din cap pînă-n picioare. Cîteva clipe ne zgîirăm și noi, fără să scoatem o vorbă, la domnul cel mare, care ieri încă semna condamnări la moarte. Acum se temea, nenorocitul. Mîna stîngă, proptită de sabie, îi tremura ; dreapta și-o ținea la spate, de parcă s-ar fi apărat cu ea împotriva vuietului amenințător al străzii, care acolo — în camera izolată cu storurile trase, cufundată în penumbră — părea și mai înspăimîntător ca jos.

Artileristul se plictisi primul de a mai fi iscodit de general.

— Am putea începe, sparse el tăcerea și îl înghionti între coaste pe cel cu gulerul ridicat, care stătea lîngă mine cu pălăria în mînă.

— Da, îi răspunse acela în șoaptă și făcu un pas înainte.

— Excelență, zise el întorcîndu-se spre general. Am fost trimiși la dumneavoastră de către Sfatul național.

— Știu, îl întrerupse generalul. Numai că eu am depus jurămînt comandantului suprem, majestății-sale împăratului și regelui.

— Excelență, dorința Sfatului național e să...

— Eu i-am jurat credință majestății-sale — continuă generalul pe un ton mai hotărît — și nu-mi calc jură-

mîntul. Nu pot să trec de partea dumneavoastră. Sînt prizonierul dumneavoastră.

— Dar, excelență...

— Nu se aude? Sînt prizonierul dumneavoastră! se răsti generalul la cel cu gulerul ridicat.

Delegatul se întoarse spre noi cu o mutră nespus de tîmpită și, desfăcîndu-și brațele, ne lăsă să înțelegem că nu știe ce să facă. Clătină din cap spre caporal, așteptînd parcă de la el un sfat, dar, mai înainte ca acesta să-și fi deschis gura, artileristul cel deșirat se proțăpi în fața generalului și-i puse mîna pe umăr.

— Domnule comandant, sînteți prizonierul revoluției!

Chiar în clipa aceea o piatră, sau poate un glonț, sparse fereastra. Sublocotenentul îl apucă de braț pe general și-l tîrî după el în antreu. Artileristul îl luă din cealaltă parte pe general, care îngăimă ceva, dar atît de slab, că nu puturăm înțelege nimic.

— Eu rămîn aici — ne declară caporalul — și preiau conducerea pînă la noi ordine. Voi — se întoarse spre artilerist — escortați prizonierii pînă la Sfatul național.

— Am înțeles, tovarășe! se conformă artileristul.

Santinela de lîngă ușă, văzînd cum stă treaba, își propti pușca de perete, își smulse rozeta de pe capelă și, aruncînd-o jos, o călcă în picioare.

Coborîrăm aceleași trepte pe care urcaserăm; odată ajunși afară, ocolirăm curtea, îndreptîndu-ne spre o poartă dosnică. Pînă să vină mașina generalului, ne învîrtirăm de colo-colo prin curte. Sublocotenentul prinse la gîtul generalului un fular cenușiu, lung aproape pînă la pămînt, apoi își ridică și el gulerul de catifea al mantalei și-și îndesă în cap o capelă soldățească.

— La Astoria, porunci artileristul șoferului.

Pînă să ajungem însă la destinație, ne împotmolirăm de vreo zece ori. Chiar cînd înainta, automobilul nu de-

păşea viteza unui pieton. În cele din urmă, după multe sforţări, lăsarăm în urma noastră vîrtejul nebunesc al străzii Kossuth Lajos şi ajunserăm la intrarea din dos a hotelului Astoria. Aici trecerea era şi acum liberă — nimeni nu te întreba de unde vii şi unde mergi — aşa că pătrunserăm fără nici o dificultate la statul-major al Sfatului naţional. Generalul şi sublocotenentul ne urmau tăcuţi. Tovarăşului nostru civil nu-i reveni piuitul decît tîrziu, cînd ne atinserăm ţinta.

— Intraţi şi dumneavoastră, se întoarse el spre mine şi spre artileristul cel deşirat.

Încăperea nu prea mare în care intraserăm gemea de oameni, care vorbeau vociferînd şi agitîndu-se de colo-colo. Fumul — puteai să-l tai cu cuţitul. Majoritatea erau burghezi ; încolo, cîţiva ofiţeri tineri. Un domn gras urla la telefon, iar într-un colţ cineva stătea întins pe jos şi horcăia.

Ne întîmpină un tînăr blond şi zvelt, care, văzîndu-l pe general, căscă nişte ochi cît cepele, apoi se uită nedumerit la conducătorul nostru, care rămăsese tot cu pălăria trasă pe ochi şi cu gulerul ridicat. Şi deodată se făcu linişte în încăpere. Nu se mai auzea decît discuţia telefonică.

— Nu-ţi pot trimite decît patru soldaţi, mai mulţi nu ! zbiera domnul de la telefon.

— Hai, spune-ne odată ! se întoarse blondul spre cel cu gulerul ridicat, care însă, în loc de orice răspuns, se mulţumi să dea din umeri.

— Domnilor ! vorbi pe neaşteptate generalul. Eu am depus jurămînt împăratului şi regelui. Nu pot aşadar să trec de partea dumneavoastră, şi prin urmare mă declar prizonierul dumneavoastră.

În odaie eram mai bine de zece inşi, dar cîteva clipe nu ştiu nimeni ce răspuns s-ar cuveni să i se dea. Fiecare aştepta ca vecinul să găsească o soluţie salvatoare.

— Sînt prizonierul dumneavoastră, repetă pe un ton ceva mai iritat generalul.

Domnul de la telefon întrerupse pentru un moment convorbirea şi se întoarse spre general.

— Bine, spuse cu glas puţin răguşit. Poftiţi, domnilor, în cameră — făcu un semn cu capul arătînd o uşă — şi aşteptaţi-mă acolo.

Generalul îşi lipi milităreşte călcîiele cu pinteni şi sublocotenentul îi urmă pilda. Eu am închis uşa în urma lor.

— E-n regulă ! Ţi-l trimit imediat. Servus ! urlă domnul cel gras şi agăţă receptorul în furcă.

— Ce-ai făcut ? se întoarseră deodată buluc toţi spre cel cu gulerul ridicat. Ce-ai făcut, mă nenorocitule ?

— Păi ce puteam face ? N-a vrut să mă asculte nici în ruptul capului. Nu apucam să-i spun ceva, că-mi şi tăia vorba, cică-i prizonier, că a jurat credinţă regelui şi prin urmare-i prizonierul nostru. Ce puteam face ?

— Trebuia să-i spui ce vrei de la el !

— Păi cum era să-i spun, dacă nu mă asculta ?! Nu era să mă pun cu el, cînd n-aveam decît trei soldaţi şi el de o sută de ori pe-atîta !

— O să ne spînzure pe toţi ! exclamă un domn brunet.

— Aţi merita din plin, se întoarse spre el grăsunul care vorbise la telefon. Dar n-o să ne spînzure ! continuă izbucnind în rîs. Tot oraşul e de partea noastră. Şi-apoi, ofiţerii împăratului sînt mai fricoşi chiar decît voi. Ba nu ! Se răsuci spre blondul cel subţirel. S-a găsit totuşi unul, comandantul centralei telefonice „Împăratul Josif", pesemne un locotenent cam ţicnit, care să ne transmită că nu se predă decît dacă trimitem asupra lui armata. I-am făgăduit să trimit patru infanterişti.

— Patru infanterişti ? N-avem !

— Cum să n-avem ?! interveni artileristul cu nas mare. Găseşti pe stradă cîţi pofteşti !

— Ai dreptate, aprobă blondul. Coboară iute — se întoarse el spre artilerist — adună vreo zece-doisprezece soldaţi şi ocupă centrala telefonică !

— Am înţeles ! răspunse artileristul şi porni glonţ. Nu mai închise uşa în urma lui, pentru că din coridor îşi făcu apariţia un tînăr înalt, în haine negre, cu faţa îmbujorată de emoţie.

— O telegramă ! strigă el.

— Pentru noi ?

— Nu. Am interceptat-o. E adusă de la Poşta centrală. Cifrul e adresat comandantului oraşului. Am primit şi cheia cifrului. Am citit-o. I se dădea mînă liberă comandantului să tragă şi să reziste cu orice preţ. În urma unui ordin al statului-major, patru corpuri de armată sînt în drum spre Budapesta.

— Comandantul oraşului e aici, în camera alăturată. Prizonier.

— Cum ?... Ei, drăcie ! Înseamnă că ne-a văzut spînzurătoarea !

— Nu mai spune, Kunfi ! zbieră grăsanul. Cele patru corpuri de armată nu vor mai ajunge aici ! O să-i punem pe feroviari să facă grevă. Şi pînă mîine trebuie să mobilizăm toţi muncitorii ! Asta e treaba voastră, se întoarse spre Kunfi.

— Da' mai lasă-mă-n pace ! Nu vezi, nu pricepi că nu mai pot rezista cu nervii mei ? ! O să ne spînzure ! Ne spînzură cum mă vezi şi te văd !

— ...în aia mă-ti ! i-o întoarse grăsunul şi se repezi iar la telefon.

Ofiţerii erau aduşi unul după altul. Mulţi însă se prezentară de bunăvoie şi se predară. Dacă am fi avut

ceva soldaţi, măcar jumătate din numărul prizonierilor, poate că nici Kunfi nu s-ar mai fi îndoit de victorie.

Parcă-şi pierduse minţile în noaptea revoluţiei, şi cu toate acestea — sau poate tocmai din acest motiv — lui îi dădu primul prin cap că ar trebui dezarmaţi prizonierii. Dar buna inspiraţie îi veni cu puţină întîrziere. În odaia vecină se strînseseră atîţia prizonieri, încît nimeni nu se mai gîndi să se vîre printre ei şi să-i dezarmeze. Eu am fost pus de pază în dreptul încăperii în care fuseseră înghesuiţi. Bineînţeles că, dacă prizonierilor le-ar fi dat prin cap să aresteze Sfatul naţional, eu unul n-aş fi putut face nimic împotriva atîtora. Dar, din fericire, se purtau foarte cumsecade.

Spre dimineaţă mă schimbă artileristul cu nas mare, pe care-l cunoscusem la Comandamentul General al oraşului, iar eu m-am trîntit într-un colţ să dorm. La prînz, cînd mă trezii, artileristul era tot la postul său, dar... nici urmă de prizonieri.

— Din ordinul Sfatului naţional, ofiţerii prizonieri au fost lăsaţi liberi, să meargă unde vor vrea, mă înştiinţă el.

— Atunci, de ce mai stai aici ?

Artileristul izbucni în rîs :

— Ca să nu se întoarcă cumva !

Odaia era tot înţesată de lume. Civili şi ofiţeri. Ofiţerii purtau pe piept cocarde cu tricolorul naţional. După ce-mi frecai ochii, să-mi treacă somnul, îl zării pe Gyulai. Stătea într-un grup şi înjura de mama focului pe cineva. M-am apropiat de el şi l-am apucat de braţ. Se bucură foarte. Mă strînse în braţe cu atîta ardoare, încît simţii că-mi trosnesc oasele.

— Ce mai nou, tovarăşe Gyulai ?

— Ce noutăţi ? Toate merg ca pe roate, îmi spuse el şi izbucni într-un rîs grozav. Revoluţia a triumfat, şi miniştrii s-au dus la palat să depună jurămînt regelui.

— Nu pricep, făcui nedumerit.

— Nu-ţi bate capul, Péter, că nici dracu nu pricepe cum vine treaba asta.

— Totuşi...

— Întreabă-l pe tovarăşul Antalfy, el ştie mai multe decît mine.

Şi făcu un semn cu capul spre artileristul cu nas mare, pe care acum aflam că-l cheamă Antalfy. Artileristul nu se lăsă rugat prea mult şi începu să-mi explice foarte convins.

— Nu putem ridica pretenţii prea mari, chiar de la bun început, îmi explică. Actul întîi e actul întîi. Deocamdată s-au prezentat personajele care figurează în piesă. Trăiască tovarăşul Kunfi Zsigmond, *primul ministru social-democrat regalist !* Trăiască ! Strigă şi tu puţin, că de înjurat ai tot timpul să înjuri în actul al doilea. La actul al treilea vor înjura apoi alţii, sau mai degrabă vor plînge. Ei, acum ai aflat totul.

— N-am priceput nimic.

— Atîta pagubă ! Ia vino şi preia paza, că eu m-am săturat de joaca asta. Te ai bine cu Gyulai ?

— Da.

— Atunci, o să ne mai întîlnim. Servus ! La revedere !

Şi cu acestea, artileristul plecă, părăsind pentru totdeauna sediul Sfatului. Stătui de planton cîteva ceasuri în odaia în care era un du-te-vino ca într-o cafenea. Vorbeau cîte zece deodată, zbierau care mai de care, încît nu izbuteam să înţeleg nimic. Nu mi-a trebuit prea mult timp ca să-mi dau seama că oamenii veniseră să depună jurămîntul ; toţi ţineau morţiş să depună jurămînt pentru Sfatul naţional. Bineînţeles, veneau

unii şi după sfaturi sau după vreun ajutor: soldaţi, arme, bani, hrană, locuinţă, haine, permisii de drum, certificate de liberă trecere, lăsări la vatră — am şi uitat cîte şi mai cîte cereri se făcuseră în aceeaşi zi la Sfatul naţional. Într-un colţ se ţinea o consfătuire, sau aşa ceva, în celălalt se eliberau adeverinţe, într-o altă cameră un ofiţer tînăr dormea sforăind de zbîrnîiau ferestrele. Telefonul suna fără întrerupere.

— Ce e? urlă în receptor tînărul cel blond, secretarul Sfatului naţional. Ce? Ce spui? Zău? Hm, înţeleg!

— Domnilor! strigă de data asta atît de tare, încît toţi se uitară atenţi la el. Mi s-a transmis telefonic: contele Tisza István a fost omorît!

— Ce? De necrezut! Groaznic! Asta ne-a mai lipsit! Nu... nu poate fi adevărat!

— Domnilor, urmă blondul. Şedinţa continuă... Următorul punct la ordinea de zi e...

Mă apucă din senin cheful să plec. La ce dracu să-mi pierd vremea aici, cînd *afară, pe stradă* e revoluţie? Cel puţin dacă n-ar fi plecat năsosul de Antalfy, sau ar veni cineva să mă schimbe, pentru că altfel nu era să reazem puşca de perete aşa, tam-nisam, şi s-o şterg.

— Ascultă, frate-miu, mi se adresă un soldat care chiar atunci se ivise pe uşă, cine-i mai mare aici?

Duhnea a rachiu de la o poştă.

— Nu ştiu. Ce vrei cu el?

— Ce vreau? Uită-te bine la mine, băiete: eu l-am ucis pe Tisza Pista!

Chiar în clipa aceea trecu pe lîngă noi grăsunul pe care aflasem între timp că-l chema Landler şi era căpetenia feroviarilor, nu de mult eliberat din închisoare.

— Ascultă, frate, se întoarse Landler spre soldatul care urla, du-te acasă şi culcă-te. Ai băut olecuţă mai mult decît trebuia.

— 'tui întunericul mă-si! Nu mă las dus de nas așa de ieftin!... Ori poate domnu o fi crezînd că...

La un semn al lui Landler, îl poftii pe soldat să iasă afară. Treaba merse mult mai ușor decît aș fi crezut! Cum ajunsei lîngă el, o și porni și se făcu nevăzut cît ai bate din palme.

Peste cîteva minute intră un alt soldat. Era și ăsta beat turtă. Și el se bătea cu pumnii-n piept că l-a ucis pe Tisza. Într-o jumătate de ceas scosei afară vreo zece ucigași de-ai lui Tisza.

— Trebuie să punem un afiș în stradă — hotărî Landler în glumă — că nu primim ucigași de-ai lui Tisza decît înainte de masă, între orele zece și douăsprezece.

Abia tîrziu, după-masă, scăpai de corvoada de-a sta de pază. Trebuia să duc un plic închis la comandamentul orașului. Arma o preluă un sergent tînăr.

La poartă era un asemenea du-te-vino, încît trebuia să depun eforturi serioase ca să răzbesc în stradă. Cineva mă izbi cît putu cu cotul în burtă, iar eu, la rîndul meu, îl îmbrîncii zdravăn pe altcineva. Călcai pe piciorul unui ofițer, o domnișoară țipă ascuțit, dar în cele din urmă mă văzui în stradă.

De ieri pînă azi strada căpătase o cu totul altă înfățișare. Era și acum înțesată de lume — arăta neagră, de parc-ar fi fost mînjită cu smoală — dar avea un alt chip, alt glas decît ieri. Era mai puțin muieret și rar mai zăreai ici-colo cîte un burghez bine îmbrăcat. Strada era plină de muncitori și de soldați. Aerul era încins, ca într-un atelier imens în care o sută de fierari bat în același ritm fierul înroșit. Mulțimea nu mai urla ca ieri, dar nici liniște nu era. Oamenii se agitau, vorbeau, chiar strigau și cîntau — iar zumzetul acela general, vorbele, strigătele și cîntecele unite aduceau cu

uruitul unei maşini gigantice. Mi-am ridicat privirile spre zvelta Astorie. Dintr-un balcon vorbea mulţimii un tînăr înalt, îmbrăcat în haine negre. Gesticula cu ambele mîini ; nu desluşeam nimic, nici un cuvînt măcar.

Nu găsisem niciodată că larma mulţimilor semăna atît de mult cu uruitul unei maşini, dar acum, tîrît fără voia mea încet-încet de mulţime, glasul uriaşei maşini îmi umplea din ce în ce mai mult urechile. Uniformele verzi ale soldaţilor păreau, în rîndurile negre ale muncitorilor, nişte crenguţe verzi ce împodobeau maşina. Iar steagurile — flori luminoase : alături de roşu-alb-verde, fîlfîia roşul ca sîngele. Vuia uriaşa maşină : *e revoluţie, e revoluţie, e revoluţie !* Cîteva clipe uitai cu totul de unde vin şi unde mă duc. Mulţimea ce se revărsa mă ducea, mă tîra după ea spre Dunăre. Se topi şi glasul meu în imensul vuiet.

— Trăiască revoluţia ! Trăiască revoluţia !

Deodată, mulţimea se despărţi încet în două. Abia cînd ajunse în preajma mea, zării camionul căruia îi deschiseserăm drum. Era plin de soldaţi încărcaţi cu flori.

— Revoluţia ! Trăiască revoluţia !

„Comandamentul !", îmi adusei deodată aminte.

O să pierd o grămadă de timp pînă voi reuşi să răzbat dincolo de şuvoiul omenesc. Cît timp înaintasem cu el, nici n-am băgat de seamă, acum însă, cînd mi-am reluat drumul, am simţit din plin forţa atît de mare a mulţimii ce se scurgea încet-încet, forţă care ar fi fost în stare să răstoarne şi stînci de granit, sau să le tîrască după ea, dacă i-ar fi stat în cale.

— Revoluţia ! Trăiască revoluţia !

M-au tîrît pînă la malul Dunării. Acolo izbutii, în sfîrşit, cu chiu-cu vai să ies din şuvoi. Am fost silit să dau o adevărată bătălie pentru fiecare centimetru, dar de data asta aveam şi chef şi putere pentru aşa ceva.

îmi făcui vînt peste un gard, mă întorsei pe o stradă lăturalnică şi iar mă văzui silit să răzbesc peste un şuvoi de oameni. În sfîrşit, ajunsei la comandamentul oraşului.

Pătrunsei pe poartă fără să fiu oprit. Pe scări nu mă întrebă nimeni unde mă duc. Intrai de-a dreptul în camera unde azi-noapte arestasem pe general.

În încăpere erau vreo zece sau mai mulţi ofiţeri tineri — la fel de gălăgioşi ca şi civilii de la Sfatul naţional. Un tînăr sublocotenent de artilerie preluă scrisoarea adusă de mine.

— Aveţi vreun răspuns ? îl întrebai.

— Nu, n-am. Sfatul naţional ştie că ne supunem fără rezerve chemărilor revoluţiei.

Ajunsei înapoi la Astoria după uriaşe ocoluri. Acolo era cea mai mare forfotă. O mare de steaguri. Sus, în văzduh, se roteau două avioane.

— Unde mergi ?

La poartă era o gardă bine înarmată, formată din ofiţeri şi subofiţeri.

— La Sfatul naţional.

— Cu ce scop ?

— Ţin de Sfat !

— Ai vreo dovadă ?

— Nu mi s-a dat.

Cu toate insistenţele mele, nu m-au lăsat să intru. Un timp continuai să le explic, să-i rog, să-i ameninţ, dar nu mi se dădu nici o atenţie. N-aveam ce face, nu puteam intra. Mă întorsei, îmi făcui din nou pîrtie prin mulţime şi mă agăţai de un autocamion împodobit cu flori şi încărcat cu soldaţi. Camionul de-abia se mişca, dar pe unde lumea se mai rărea, pornea mai iute. Se mai împotmoli o dată, dar în Piaţa de Est o luă la goană şi străbătu în viteză strada Váczi, străjuită de fabrici, îndreptîndu-se spre Ujpest.

De o parte şi de alta, coşurile fabricilor păreau nişte santinele îmbrăcate în uniforme negre.

De băut nu băusem nimic şi, cu toate acestea, cîntam ca beţivii. Habar n-aveam ce cîntam, dar cîntam.

— S-a terminat cu războiul ! spuse unul cînd făcurăm linişte pentru o clipă.

— S-a terminat !

Şi iar ne puserăm pe cîntat.

Spre dimineaţă, tovarăşii mei se împrăştiară care încotro, şi în cele din urmă mă văzui silit şi eu să cobor, cînd camionul trase sub un fel de garaj. Gyulai era singurul meu cunoscut din Budapesta. Pornii deci în căutarea locuinţei lui. Umblai cam vreo jumătate de ceas pînă dădui de ea şi mă mai învîrtii pe stradă încă o jumătate pînă să pot intra. Gyulai locuia într-un hotel, sau cel puţin aşa arăta a fi, al cărui portar nu lăsa pe nimeni, nici în ruptul capului, să intre dimineaţa înainte de ora opt.

Vizavi de hotel era o mare prăvălie de alimente, încă închisă, cu drugii puşi. Cu toate acestea, o mulţime de femei cu basmale pe cap, fetişcane zgribulite şi bătrîni stăteau la o coadă impresionantă. Cîteva femei îşi aduseseră scăunelul de-acasă şi aşteptau, şezînd, ora deschiderii ; doar din cînd în cînd se sculau cîteva clipe în picioare, ca să se mai scuture de frigul purtat de vîntul tăios al toamnei. Trecui de cîteva ori pe lîngă bieţii oameni care tremurau, sleiţi de puteri chiar din faptul zilei.

— Numai cei ce locuiesc prin preajma cazărmilor au dus-o bine. Au răscolit depozitele ; au găsit de toate : făină, untură, conserve de carne, conserve de lapte, slănină, zahăr, talpă, tutun, chibrituri. Da, cei care locuiesc pe lîngă vreo cazarmă s-au ales cu de toate. Sol-

daţii se uitau şi rîdeau cum cară totul. Dar nouă ce ne-a adus revoluţia ?

— Pacea.

— Şi ce-o să mîncăm ?

— O să fie de toate, intră în vorbă o femeie cu şolduri mari. Antanta ne dă de toate, de vreme ce i-am arătat că sîntem democraţi. Ce vrea Antanta ? Democraţie ! D-aia au luptat. Nemţii şi noi am fost pentru militarism, din cauza asta a fost blocada şi foametea. Bărbatu-meu mi-a povestit — are slujbă la vamă şi acolo află primii totul — mi-a povestit că carnea congelată care aşteaptă la graniţă în vagoane, trimisă de englezi, nu numai că e mai ieftină, dar şi mai spornică decît carnea vitelor de la noi. Vom avea berechet.

Pe Gyulai l-am găsit în pat. Ajunsese şi el acasă mult după miezul nopţii, aşa că n-a apucat să doarmă aproape de loc, dar cu toate acestea avea mare poftă de vorbă. Eu însă eram atît de obosit, încît mă trîntii, cît ai bate din palme, într-o canapea de piele hodorogită. Îl auzeam vorbindu-mi, dar nu mai înţelegeam nimic şi nu izbutii să-l ascult cu atenţie decît la prînz, după ce mă trezi scuturîndu-mă şi îndemnîndu-mă să mă spăl, amintindu-mi că trebuie să plecăm la treabă.

Cînd îi povestii cum am ieşit din slujba Sfatului naţional, Gyulai începu să rîdă cu lacrimi.

— Ai avut un noroc porcesc, băiete ! Dacă rămîneai la ei, domnii de-acolo te-ar fi făcut cine ştie ce om important, şi pînă la urmă spînzurătoarea te-ar fi mîncat !

— Crezi că revoluţia va sfîrşi atît de rău ?

— Revoluţia nu, dar tocmai din pricina asta o să termine aşa de rău domnii de-acolo.

— Conducătorii revoluţiei ?

— Ba ploşniţele revoluţiei! Deocamdată, principalul e să te speli, şi haidem! Te voi pune la o treabă oarecare, unde ne poţi fi de folos.

Tramvaiul era arhiplin: cetăţenii obosiţi, cu privirile puţin buimace, ofereau prieteneşte loc soldaţilor gălăgioşi, cu flori la capele.

— Ia loc, domnule soldat, că destul te-ai obosit patru ani de zile.

„Viteazul domn" se aşeza fără să mulţumească, şi cetăţeanul politicos se uita sperios la cocarda roşie prinsă de capela soldatului. O bătrînă cu faţa zbîrcită îmi vîrî în mînă un măr roşu, smochinit.

— Am şi eu un băiat mare, soldat, tot aşa de chipeş, îmi spuse ea mîndră. Îl aştept mereu. Poate pînă ajung acasă a şi sosit, dragul de el! Ultima oară mi-a scris de pe frontul sîrbesc, acum două luni.

— Armata a fost lăsată la vatră, spuse un domn cu pălărie tare, care, ori de cîte ori făcea vreo mişcare, îmi vîra cotul în burtă. Spune şi dumneata, se adresă el unui domn cu faţa lată şi cu ochelari, cine-a mai auzit una ca asta, ca un ministru de război să spună că *nu mai vrea să vadă nici urmă de soldat?* Da' ce-ar vrea să vadă, dacă nu soldaţi? Poate vrea să vadă cum se ridică ţăranii să jefuiască oraşele?

— Pămîntul trebuie dat ţăranilor, şi-apoi să vedeţi cum îl apără! spuse Gyulai.

— N-aş crede. Ţărănimea nu e încă îndeajuns de coaptă ca să ne bazăm pe ea. Avem nevoie acum de politicieni vechi, experimentaţi, iscusiţi. Pînă şi lor le va fi greu să găsească o soluţie salvatoare. Problema ţărănească, problema pămîntului, trebuie lăsată pe mai tîrziu, cînd ţara se va fi scuturat de duşmani.

— Adică soarta ţării trebuie lăsată pe mîna celor care au făcut războiul şi l-au pierdut?

— N-am spus tocmai în mîinile lor...

În timp ce noi discutam politică liniştiţi, în partea din faţă a vagonului soldaţii se încăieraseră urît cu un domn cu guler îmblănit. Curioşi, încercarăm să aflăm ce se petrece, dar soldaţii vociferau atît de cumplit, încît nimeni nu mai pricepea din ce se iscase încăierarea. Urletele însă nu ţinură mult: doi soldaţi îl înşfăcară pe domnul cu guler îmblănit şi-l zvîrliră din tramvai în plin mers.

— Du-te după prietenul tău Tisza, putoare! Îndrăzneşte să murdărească revoluţia, tîmpitul...

— I-auzi, cică din cauza revoluţiei s-a pierdut războiul, nu din a capului ăluia sec de împărat german!

— Dacă de-acum urlă, ce s-o face cînd i-om da foc casei?!

— Vezi, domnule, se întoarse cel cu pălărie tare spre Gyulai, din asta i se trage Ungariei pieirea.

— Da, îi răspunse Gyulai, Ungaria grofilor şi a popilor a apus. Ticălos e şi cel care vrea să mai dăinuiască...

Cel cu pălăria tare coborî la cea mai apropiată staţie.

Ne duserăm la o cafenea. Localul spaţios, elegant, frumos era aproape gol. La o masă şedeau un tînăr cu umerii căzuţi şi un plutonier de artilerie. Gyulai o luă drept spre masa lor, salută, se aşeză şi mă pofti şi pe mine să iau loc.

— Am adus un tovarăş, Otto, spuse.

Tînărul mi se uită drept în ochi, îmi întinse mîna, clătină din cap, apoi se întoarse din nou spre plutonier. Artileristul îi povestea ceva pe nemţeşte, nu ştiu ce, căci pe atunci nu pricepeam decît cîteva cuvinte nemţeşti. Tînărul mi-era cunoscut, dar nu mi-am adus aminte de unde-l cunosc decît tîrziu, cînd începu să discute cu mine. Îl auzisem vorbind pe timpul grevei

mari din ianuarie. Cînd se sculă artileristul, Gyulai se întoarse spre Otto.

— Domnii revoluţionari au depus jurămînt regelui — spuse — şi au trimis armata împotriva ţăranilor, apărînd pe marii latifundiari. După-masă avem întrunire în Piaţa Tisza Kálmán.

— Situaţia e atît de limpede, îi răspunse Gyulai, încît nu vom avea cine ştie ce treabă de făcut.

Tînărul se opri cîteva clipe cu ochii-n gol. Apoi mi se adresă mie:

— Unde-ai făcut armata, tovarăşe?

— A fost închis împreună cu mine, răspunse Gyulai în locul meu. E de prin meleagurile mele. Îl cunosc de mult. E un tovarăş bun. Vrea să muncească.

— Vino, tovarăşe, după-masă la cinci în Piaţa Tisza Kálmán. Pînă atunci mă gîndesc eu la ceva. Dacă nu mă găseşti, o să-ţi trimit vorbă prin tovarăşul Gyulai.

Pe-nserat, în Piaţa Tisza Kálmán se adunară muncitori şi soldaţi cu steaguri roşii. Se întunecă devreme. Lămpile răspîndeau în piaţă o lumină chioară. Ca să auzim mai bine cuvintele celui care ne vorbea, ne strînserăm laolaltă în rînduri dese, cu toate că era loc berechet, formînd în piaţa mare şi cenuşie un petic negru unduitor. Eram înfierbîntaţi, ca un şrapnel ce stă gata-gata să explodeze. Adunarea asta se deosebea cu totul de orice văzusem noi pînă atunci din revoluţie. Aici atmosfera nu era atît de trandafirie ca la manifestaţiile de pe străzi, şi nici revoluţia nu era aplaudată, ci mai degrabă cîntărită pe toate feţele. Ascultai trei cuvîntări; toate trei atacaseră în plin guvernul pentru că a depus jurămînt regelui, şi toate trei cereau decretarea republicii. Mulţimea aproba, dar ici-colo se auzea şi cîte o critică.

— Republica e doar primul pas! Vrem socialism!

— Să urmăm exemplul ruşilor!

— Fabricile trebuie socializate!

— Muncitorii trebuie înarmaţi!

Cînd se sfîrşi adunarea, cîntarăm *Marseieza*, şi după aceea, un mic grup, *Internaţionala*. Nu cunoşteam nici melodia, nici cuvintele, nu ştiam nici măcar ce înseamnă cîntecul acesta, dar m-a impresionat nespus de mult. Poate pentru că în apropierea mea doi soldaţi l-au cîntat ruseşte.

L-am văzut şi pe Otto, dar n-am putut sta de vorbă cu el. Am aflat de la Gyulai că voi lucra la primirea soldaţilor veniţi de pe front.

Chiar din după-amiaza zilei următoare mi-am luat treaba în primire. În urma unei dispoziţii a Consiliului Militar, am fost repartizat la trenul în care se pregătea ceai şi cafea pentru cei ce se întorceau acasă. Trenul era garat sub acoperişul de sticlă al Gării de Est.

Patru bucătari militari fierbeau ceai şi cafea în nişte cazane uriaşe. Restul era adus de-a gata din oraş. Sfatul naţional luase hotărîrea ca în fiecare zi locuitorii altei străzi să gătească mîncare pentru soldaţii întorşi de pe front. Strada programată se supunea. Oraşul flămînzit gătea totuşi de zor, de parcă s-ar fi pregătit un ospăţ. Erau aduse coşuri peste coşuri cu tot soiul de bunătăţi, cum un prăpădit ca mine nu mai văzuse ani de zile.

— Li-e frică ticăloşilor!

— Dobitocii, ce-or fi crezînd? Că bietul soldat, dacă-si umple o dată bine burdihanul, o să ierte toate celelalte.

— Ba mai degrabă întreabă unde-i restul. Pentru că, de unde au ieşit toate bunătăţile astea, cată să mai fie şi altele.

— Cum puteţi fi atît de nedrepţi? ne mustră bucătarul-şef.

— Ia lasă! Cu o gamelă de surogat de cafèa nu se cheamă că ni s-a făcut dreptate!

Intră un tren în gară. Înainte chiar de a se fi oprit, încărcătura de soldaţi începu să se reverse din el. Soldaţii ce călătoriseră pe acoperişul vagoanelor înjurau cumplit din pricina celor care săreau afară pe geamuri şi-i împiedicau să coboare. Delegatul Sfatului naţional, un gazetar tînăr cu o cocardă tricoloră mare cît o zi de post prinsă de paltonu-i negru, îşi scoase pălăria şi începu să toarne un discurs:

— Soldaţi! Inima ţării, capitala Ungariei...

Dar nu mai putu continua, căci soldaţii îl tîrîră în iureşul lor nebun. O soră drăgălaşă de la Crucea Roşie, care încerca să împartă soldaţilor întorşi acasă cîte un fir de margaretă, izbucni deodată în plîns, călcată fără milă de cineva. Soldaţii se năpustiră asupra trenului nostru. Se repezeau după mirosul de mîncare ca fluturii de noapte după lumină. Slabi, rupţi, murdari, aduceau cu ei mirosul tranşeelor. Cei mai mulţi n-aveau nici raniţe, dar arme aveau aproape toţi. Aveau grijă de ele ca de ochii din cap. Nu le lăsau din mînă nici cînd mîncau. Şi cum mai înfulecau! Îndesau bucatele în gură cu atîta lăcomie, încît nu m-ar fi mirat să-i văd rozînd şi oasele. Într-o clipită se goliră ditamai tăvile. Încă, încă, încă! Rupeau pîinea cu mîinile, tăiau carnea cu baionetele.

— Unde sînt spînzurătorile? mă întrebă un artilerist înalt, cu ochi sfredelitori, cu păr negru şi cu faţa osoasă, căruia i se scurgea untura pe bărbie.

— Nicăieri.

— Păi unde-i spînzuraţi pe ticăloşi?

— Nu-i spînzurăm.

— Măi, ce porcărie! se revoltă el şi faţa i se făcu roşie ca racul; numai cicatricea de sub ochiul stîng îi rămase palidă. Ne primiţi cu lăutari, în loc să...

— Ce, vrei să bei sînge, Gottesman? îl întrebă alt artilerist.

— Da, îi răspunse Gottesman.

Scoteam carnea friptă în coşuri de rufe din sala de aşteptare, transformată în magazie de alimente. Nu apucam bine să punem carnea în blide, că ne şi pomeneam cu alt tren. Soldaţii de pe acoperişul vagoanelor trăgeau în aer apucaţi parcă de streche.

Peste două zile Gottesman servea alături de mine. Îl repartizase şi pe el tînărul cu umerii căzuţi.

— Ce-i? Nu mă mai cunoşti?

— Ba da. Ia stai să-mi aduc aminte...

— Ne-am despărţit la Molodecino.

— Pojtek Dániel? Arăţi chiar ca un ţăran rus!

— Am fost prizonier. Tu ce-ai mai făcut de cînd nu te-am văzut?

— Am stat la închisoare şi-am fost şi internat.

— Brava! clătină din cap Pojtek şi-şi săltă căciula mare de oaie ce-i căzuse peste ochi. Păi... hm!... ştii vreo adresă bună?

— Adresă?

— Da. O adresă *bună*. Pricepi?

— Aha! Cum să nu pricep?! Aşteaptă puţin. Ştiu. Te duc eu acolo. Stai... cum să facem oare? Da. Mai stau aici o jumătate de ceas, apoi pînă mîine dimineaţă nu mai am nici o treabă. Şezi, sau culcă-te şi dormi o juma' de ceas. Dup-aia mergem împreună în oraş.

— Foarte bine. Într-o jumătate de ceas mă întorc să te iau. Pînă una-alta mă gîndesc să dau o raită prin gară, să văd ce mai e.

Chiar în seara aceea îi făcui cunoştinţă cu tovarăşul Otto, care mă înştiinţă că Gyulai a plecat acasă cu trenul.

— În coşul ăsta de rufe nu e pîine, ci sînt nişte manifeste. Nimeni n-are voie să se atingă de el, în afară de tine şi de Gottesman. Domnii din Sfatul naţional au pus mîna pe telegrama pe care preşedintele Sovietului Suprem, Sverdlov, a adresat-o muncitorilor maghiari. Nouă ne revine sarcina să avem grijă ca urările tovarăşilor ruşi să nu rămînă necunoscute. Sarcina ta e de a ascunde cîte un teanc de manifeste în fiecare tren trimis după soldaţi, fie sub podea, fie în plasa de bagaje. Apoi, eşti însărcinat să dai cîte un manifest soldaţilor *pe care-i vezi că înjură chiar şi după ce s-au săturat în lege — dar numai lor.* Fii cu băgare de seamă ! Prefă-te că lucrezi din ordinele Sfatului naţional. Şi ai grijă să nu te prindă de cum ai ajuns acolo, că ar fi o mare prostie. Ai înţeles ?

— Am înţeles.

Coşul de rufe se goli iute. Primirăm altul. Îl dădurăm gata la fel de iute. Cînd nu eram eu, era Gottesman — din doi, unul era mereu pe teren. A treia zi fui prins şi dus la comandamentul gării. Locotenentul urlă cît urlă, apoi mă dădu pe mîna a doi soldaţi, cu ordin să mă ducă la comandamentul oraşului. Abia ieşirăm afară, că cei doi soldaţi îmi dădură drumul. Înainte de a-mi lua rămas bun de la ei, le-am spus ce ne-a urat Sverdlov.

— Dumnezeii mamei lor ! De asta voiau să te închidă, porcii ? Unde-aş primi şi eu vreo cîteva sute de foi d-alea — mi ţi le-aş împărţi de nici dracu nu m-ar dibui !

— Scrie-mi unde stai, că-ţi vom trimite.

M-am prezentat imediat lui Otto, care mă trimise chiar în acea zi acasă. Trebuia să mă întîlnesc cu Gyulai.

Călătoream pe acoperişul unui vagon, căci nu găsisem loc în altă parte. Lîngă mine stăteau tolăniţi nişte

păstori, flăcăi din Bereg. Călătoreau de două săptămîni, fără întrerupere. Două săptămîni era timp, nu glumă; aproape că uitaseră de război. Nu scoaseră măcar o vorbuliță despre ce-a fost, în schimb vorbiră mult despre ce va fi : împărțirea pămînturilor.

— N-am suferit degeaba, frate!

— Pămîntul... pămîntul...

— Am auzit că revoluția dă cîte trei sute șaizeci de coroane de fiecare soldat.

— Și cai, și plug, pentru pămînt...

— Oi scoate și ajutorul de război de la notar, dumnezeii mamei lui de curvar! Și-a vîrît în buzunar mai bine de jumătate din ei, ticălosul! Pe vreme de pace, cînd mă duceam la el să-mi dea bani, punea jandarmii pe mine! Ian stai, încearcă să mai pui acum jandarmii pe mine dacă te ține cureaua!

Cei mai flămînzi coborau în cîte-o stație și se întorceau cu demîncarea în capelă. Vin nu primeau decît pe ascuns. Sfatul național interzisese băutura. Eram împodobiți cu flori, ca armăsarii de nuntă.

Drumul, care altădată nu ținea nici o zi, îl făcurăm acum într-o zi și jumătate. Cînd am ajuns, în sfîrșit, se înserase. Eram frînt de oboseală. Vîntul rece îmi arsese fața și mîinile. Nu m-am dus imediat la Gyulai, ci o căutai întîi pe mama.

În jumătatea de an de cînd n-o mai văzusem, părea că îmbătrînise cu zece ani. Încărunțise, fața-i era plină de zbîrcituri, spatele i se gîrbovise; tot trupul i se chircise.

— Vai, dragul meu băiat! Copilul meu drag!

Cînd mă văzu, începu să plîngă de parc-ar fi primit vestea că am murit.

— Dă-i băiatului să bea vin, nu apă sărată! grăi unchiu-meu. Bea și mănîncă, Péter, și odihnește-te, că te-ai zbătut destul.

— Tovarăşul Nemes este reprezentantul guvernului în regiune, mă încunoştinţă unchiu-meu cînd mă aşezai la masă, după ce mă primenii. Şi eu sînt membru în consiliul orăşenesc al Sfatului naţional. M-a delegat partidul social-democrat.

— Cum, unchiule, eşti social-democrat? îl întrebai mirat.

— Binenţeles că da! Toată viaţa am fost alături de popor. Ce, tocmai acum era să-l părăsesc, cînd se simte mai mult ca oricînd nevoia unor capete pricepute?! Adevărul e că niciodată n-a fost biata noastră Ungarie într-o asemenea strîmtoare ca acum. Ce să mai spun de situaţia de-aici?! Oamenii nu înţeleg încă timpurile mari pe care le trăim, nu înţeleg ce-i revoluţia. Muncitorii nu vor să lucreze — nu ştiu decît să ceară toată ziua bună ziua şi să ameninţe. Ţăranii fură şi dau foc. Chiar azi am primit o ştire că la Dobos tîlharii au jefuit casa arendaşului boieresc; i-au băut tot vinul şi i-au luat vitele; mare noroc că nu l-au ucis! Tovarăşul Nemes a trimis imediat o unitate de gardieni la Dobos, cu un camion, dar oamenii s-au sălbăticit atît de rău, că abia cu baioneta s-a putut restabili ordinea. Aici în oraş ordinea e ţinută de gărzile naţionale; cată să intri şi tu în gărzile astea. Ne-am gîndit că n-ar strica să înfiripăm şi nişte gărzi cetăţeneşti. Ştie şi tovarăşul Nemes că se simte nevoia de oameni înarmaţi, în care să-ţi poţi pune toată nădejdea, dar ce păcat că n-are mînă liberă! Tovarăşi! Hm! Trăim timpuri afurisit de grele, băiete!

Dis-de-dimineaţă îl căutai pe Gyulai — dacă ora opt s-ar mai putea numi „dis-de-dimineaţă“, aşa cum greşit îmi făcusem eu socoteala, dar la alde Gyulai de mult nu mai dormea nimeni. În curte staţionau cîteva căruţe ţărăneşti. În odaia lui Gyulai era o şedinţă mare. Vreo zece-doisprezece feroviari, muncitori de la fabrica de

cărămizi, şi ţărani stăteau de vorbă. După fumul ce plutea în odaie, des încît puteai să-l tai cu cuţitul, nu era greu să ghiceşti că erau acolo de mult.

Gyulai nu mai purta haine militare. Lîngă el şedea bătrînul Hübchen, sub ochii căruia îmi începusem pe vremuri ucenicia.

— Ai sosit tocmai la timp, mă primi Gyulai. Poţi să te apuci de treabă chiar azi. Trebuie să mergi la Namény. Îţi dăm căruţă. Te ia cu el nenea Kenyeres. El îţi va spune pe drum ce trebuie să ştii. Ceea ce-ţi pot spune deocamdată e să fii cu ochii în patru şi să-ţi fereşti pielea, că jandarmii lui Nemes nu ştiu de glumă. Ieri, la Tarpa, erau gata-gata să-l omoare în bătaie pe Gajdos — îl mai ţii minte pe Gajdos ?

— Locuieşte în curtea noastră. El m-a băgat la atelierele mecanice ale gării.

— Şi, fireşte, tot el te-a adus şi în mişcare. Vezi dar că ieri l-au bătut la sînge, încît o să zacă cu ţeasta spartă luni întregi. Mare minune să nu rămînă şi schilod !

— Trebuie să ai multă grijă, mă sfătui şi bătrînul Hübchen. Nemes e în stare de orice. Eu aş spune că nici nu-i bine să-l trimitem pe Péter, pînă nu cunoaştem îndeajuns situaţia de pe aici, adăugă el întorcîndu-se spre Gyulai.

— Nu mai e copil ca să-l ferim şi de vînt ! Nici o grijă, că se descurcă el ! Şi-apoi, n-avem pe nimeni la îndemînă să-l trimitem la Namény. Tu te duci la adunarea feroviarilor, Dudás la fabrica de cărămizi, eu trebuie să merg la Tarpa. Pe cine să mai trimit la Namény ? Ar fi trebuit să meargă Gajdos. Unul mai bun ca Péter n-avem de unde lua. S-a născut chiar acolo, tat-su a fost birtaş pe moşia lui Braun Zsigmond, e om în toată firea, aşa că... Vrei să te duci la Namény, Péter ?

— Mai încape vorbă ? Ce am de făcut ?

— Vei lua cuvîntul la o adunare. Trebuie să deschizi ochii oamenilor că degeaba aşteaptă de la guvern să le dea pămînt — pămîntul e aici, doar trebuie luat. Ai citit telegrama tovarăşilor ruşi ?

— Da. O cunosc.

— Le vei vorbi şi despre ea. Şi despre tot ce ai văzut în Rusia. Nu uita să spui cîteva cuvinte şi despre notar. Tot bestia aia de bătrîn e notar în sat — ăla care a pus jandarmii pe tat-tu. Trebuie alungat. Ai înţeles ?

— Înţeles.

— Bine. Nene Kenyeres, eu cred că puteţi porni. Nu strică dacă ajungeţi ceva mai devreme, înainte de-a se aduna oamenii. Péter poate da înainte de adunare o mică raită prin sat.

— Dinspre partea mea, putem pleca.

Căruţa porni.

— Dumneata, nene Mihály, tot la Braun Zsigmond îţi duci veacul ? îl întrebai.

— Da, îmi răspunse bătrînul înghiţind în sec, de parcă şi-ar fi înghiţit blestemele ce-i stăteau pe limbă. Numai din pîinea lui poate ajunge omul aşa de prăpădit şi slab, numai piele şi os. L-aş fi părăsit şi de-o sută de ori pîn-acum, dar unde era să mă duc ?

— Şi Jóska lucrează la Braun ?

— Jóska ? Cum, îl mai ţii minte pe Jóska ?

— Cum era să-l uit ? Sîntem de aceeaşi vîrstă. Împreună am spart odată geamul hambarului — ce bătaie ne-a tras atunci logofătul ! Îmi aduc aminte şi cum a căzut într-o zi în rîu... E acasă ?

Caii mergeau în trap uşor. Bătrînul îşi lăsă capul în piept.

— A căzut pe frontul italian, îmi spuse cu glas stins. Lovit în cap. Nu mai ţiu minte cum îi spunea locului unde a fost împuşcat. N-aş putea să-ţi spun.

A sosit doar o carte poştală cu crucea roşie pe ea, în care spunea că a avut o moarte de erou... Te-ai jucat de multe ori cu el, nu ? Eraţi prieteni. Era abia cît pumnul cînd începuse să călărească. Tare-i plăceau caii ! A murit ca un erou. Nici măcar ajutor n-am primit de pe urma lui — nu aveam dreptul. Notarul spunea că nu aveam nici un drept. Nimic n-am primit, afară de cartea Crucii Roşii : că a murit ca un erou. Îl mai ţii minte pe notar ?

— Da. Îl cheamă Okulicsány.

— Aşa. Okulicsány. Păi, dacă-l ţii minte, să nu-l uiţi niciodată. Dar pe Tóth Pista, logofătul, ţi-l mai aduci aminte ?

— Şi pe el îl ştiu. Nu lăsa biciuşca din mînă nici cînd umbla pe jos !

— Da. Eu atîta-ţi spun, Péter, că dacă ăsta o muri de moarte bună şi nu în ştreangul spînzurătorii, apoi nu-i Dumnezeu în ceruri ! Domnu Tóth, domnu logofăt... Ditai omul, o namilă, n-a făcut nici o zi de armată măcar. Şi nici perceptorul. Pe ei nu i-a împuşcat italianu, şi nici oasele nu le zornăie de flămînzeală. Mai abitir s-au îngrăşat. N-au ştiut niciodată ce-i lipsa. Totul era al lor : gazul, zahărul, tutunul, banca, nevestele soldaţilor, totul. Cine cuteza să deschidă gura se pomenea cu jandarmii. Nu uita, Péter, nu uita niciodată că pe logofăt îl cheamă Tóth István.

După vreun ceas de drum, cînd în depărtare se ivi turnul de tablă al bisericii din Namény, îmi trecu deodată prin cap că nu vorbisem pînă acum în public nici măcar o dată. În închisoare sau în lagărul de internaţi politici nu mă sfiisem niciodată să-mi spun părerile pe şleau, dar aşa, în faţa unei mulţimi de oameni, cum era să mă scol şi să vorbesc ? Şi dintr-o dată mi se urcă parcă la cap o căldură ciudată. Nenea Kenyeres îşi încruntă sprîncenele şi cu ochii lui albaştri-cenuşii, tulburi,

îmi iscodi bănuitor faţa, de parc-ar fi bănuit de ce m-am întunecat deodată.

— Şi... ştii să vorbeşti, Péter?

— Da, voi şti, făcui cu o umbră de nesiguranţă.

— Unde te-ai deprins să vorbeşti?

— La închisoare.

— Straşnic! clătină din cap nenea Kenyeres, mîngîindu-şi cu stînga mustaţa căruntă ce-i cădea peste gură. Straşnic! repetă cuvîntul, apoi dădu bice cailor.

— Dii, dii, şargule!

Turnul bisericii se zărea din ce în ce mai limpede, apoi recunoscui şi casa acoperită cu ţiglă roşie a lui Braun Zsigmond. Vai, cît de mult se tocise Cristul răstignit, din capul satului! Doar bătrînul stejar trăsnit de fulger, despre care se povestea că pe vremuri Rákóczi, cînd fugise din ţară, se oprise sub el să se odihnească, bătrînul stejar nu se schimbase de loc de cînd nu-l mai văzusem. Era atît de bătrîn şi uscat, încît nici timpul nu mai avea poftă să se înfrupte din el. Lăsarăm în urmă o cotitură, apoi podul cel mare şi putred, care de cîte ori trecea batoza ne dădea fiori la gîndul că se va prăbuşi sub greutatea ei, şi ajunserăm în sat.

— Ce-i? Ce s-a întîmplat?

Nenea Kenyeres băgă de seamă imediat că în răstimpul cît fusese plecat la oraş se întîmplase ceva. Nu trecuseră nici cinci ceasuri de cînd înhămase caii la căruţă — şi totuşi...

Adunarea nu se mai ţinu. Nu mai era nevoie de ea. Oamenii omorîseră de dimineaţă cu furcile pe notar. Spărseseră şi uşa casei lui Tóth István, dar logofătul scăpase pe un drum ştiut numai de el. Îl căutaseră peste tot, dar nu izbutiseră să-i dea de urmă. Braun Zsigmond plecase la Budapesta de vreo săptămînă, şi cum popa era cărunt, bătrîn, nu mai avură pe cine să judece. Casa lui Braun Zsigmond era păzită de oameni

înarmați cu furci de fier. Nu mai avea nici un rost să-i mai dea foc, de vreme ce stăpînii o părăsiseră, luîndu-și tălpășița. În fața primăriei oamenii înjunghiaseră un bou din grajdurile lui Braun Zsigmond și scoseseră vin din pivnițele lui. Învîrteau hartanele de bou deasupra unui foc uriaș, în jurul căruia se adunase toată suflarea, de la mic pînă la mare. Cei care nu mai încăpuseră în ogradă așteptau rezemați de gard să vadă ce se va mai întîmpla. Cel mai mare tărăboi îl făceau cîțiva flăcăi umblați prin Rusia, dar și celorlalți li se dezlegaseră limbile — toți știau ce aveau de făcut — bineînțeles fiecare în alt fel, după cum îl tăia capul.

— Ne-o sosît un tovarăș de la oraș, care știe cum tre'să meargă treaba cu rivuluția, mă prezentă nenea Kerekes cu glas tare.

— Mare brînză ! Ce se pricepe orășeanul la pămînt ? Știe și el că dacă plouă se face noroi.

— Nu ne trebă nouă capu altuia ! Ce ? Oare numa' d-aia ne-o dat Dumnezău cap, ca să ni-l spargă jăndaru în bătaie ?

— Ce, mă ?! Or tovarășu Kovács Péter a fi pentru voi un vîntură-lume ? izbucni deodată cuprins de mînie nenea Kenyeres. Băietului ăsta i-o murit tatăl în temniță, așa să știți ! Aduceți-vă aminte de Kovács József, dacă vă mai ține glagorea ! Și nici băietu ăsta nu-l face de ocară pe taică-su ; a înfundat și el pușcăria — așa să știți ! Și Domnul nostru Iisus Hristos o spus, iar taica Kossuth tot așa ne-o predicat, că de și-o bătut vreunu capu cu buchile cărții, nu-i musai să ne uităm urît la el — nu toți oamenii cu carte-s nemernici ! Nu, zău !

Îi trimisei imediat știre lui Gyulai printr-un flăcău călare, cerîndu-i și sfaturi. Pînă cînd să-mi sosească răspunsul, făcui tot ce putui ca oamenii să nu facă vreo năzbîtie. Dar cum nu izbutii să încui beciul cu vinațuri

— beciul lui Braun Zsigmond — zadarnică îmi fu toată osteneala. Pînă şi flăcăii umblaţi prin Rusia se lăsară prinşi de iureş. Spre seară abia de mai puteai zări vreun om care să nu umble clătinîndu-se sau cîntînd de-a lungul uliţelor. Seara trimisei vorbă pentru a doua oară lui Gyulai, şi cînd se lăsă noaptea aprinserăm focuri mari pe marginea şoselei naţionale, la cele două capete ale satului. Lîngă focuri străjuiau oameni cu furci de fier, flăcăi umblaţi prin Rusia, dintre care doi abia sosiseră acasă în urmă cu două zile. Stătui şi eu de strajă jumătate din noapte cu ei, în jurul focului, apoi mă dusei în celălalt capăt al satului. La ora aceea se terminase haiul, şi oamenii dormeau beţi, care pe unde apucase. Eu îmi pierdusem răbdarea tot aşteptînd răspunsul lui Gyulai. Mă dusesem tocmai pînă la stejarul trăsnit, ca să întîmpin pe călăreţ. Nu veni nimeni, nu primii nici un răspuns. Spre dimineaţă, cînd nu mai aveau rost focurile, m-am dus la primărie şi m-am întins pe mantaua pe care mi-o aşternusem pe jos. Dar cu toate că eram hotărît să mă ţin treaz, cum s-a făcut, cum nu, că mă fură somnul. Cînd m-am trezit, casa din vecinătatea primăriei ardea cu pălălăi mari. Trei jandarmi dădură buzna în odaia în care eram. Cînd sării în picioare, unul din ei, fără nici o vorbă, mă izbi cu patul puştii drept în moalele capului, încît mă lungii iar pe podea.

Abia în închisoarea prefecturii îmi revenii în simţiri. Nenea Kenyeres mă legase la cap cu mîneca cămăşii lui. Sîngele se scurgea încet prin bandaj. Eram extenuat, mă durea totul, abia-mi ieşeau cuvintele din gură — şi cum nici bătrînul Kenyeres n-avea chef de vorbă, abia tîrziu aflai de la el că jandarmii făcuseră „ordine" în sat, lăsînd mai bine de zece morţi în urma lor.

Petrecurăm noaptea culcaţi pe nişte paie umede şi împuţite. Bătrînul îmi ţinu capul în poalele lui. Aveam temperatură. Tremuram.

Dimineaţa fui transportat la spital.

Zăcui douăsprezece zile în spital. Cînd doctorul găsi că sînt îndeajuns de sănătos, mă luă în primire un agent, care nu mă duse înapoi la închisoare, ci la prefectură, în camera unde fusese înainte biroul prefectului şi unde acum lucra comisarul guvernului, Nemes. Acolo, agentul şopti ceva la urechea secretarului lui Nemes, care dădu din cap în semn de „da", apoi mă părăsi. Secretarul, după ce mă pofti să şed, intră la Nemes. Peste cîteva minute se întoarse şi-mi făcu semn să intru. Cum nu pricepui invitaţia sa mută, secretarul se apropie de mine şi-mi spuse săltîndu-şi capul :

— Vă aşteaptă domnul comisar al guvernului.

Nemes îmi strînse dreapta cu amîndouă mîinile.

— Mă bucur, mă bucur din suflet că te-ai făcut bine, dragă tovarăşe Kovács. Am fost îngrijorat, foarte îngrijorat din pricina dumitale. Destule victime-s de pe urma nebuniei inconştiente a lui Gyulai. Bineînţeles că medicul regimentului s-a gîndit numai la pielea lui — a şters-o la Budapesta la timp — şi v-a lăsat cu buclucurile pe cap. Dacă nu aveam grijă eu, personal, mulţi s-ar fi prăpădit. Da' lui ce-i pasă ? N-ar mişca un deget pentru alţii. Tocmai acum, cînd avem atîta nevoie de oameni încercaţi. Cehii sînt la doi paşi, vecini cu noi, şi dacă n-om şti să ne adunăm toate forţele, în doi timpi şi trei mişcări ne pomenim cu ei în oraş.

Vorbea, vorbea, ca o moară neferecată.

— Soldaţii nu vor să mai lupte împotriva duşmanului, şi cehii atîta aşteaptă ; pot ocupa comitatul numai cu cîteva sute de oameni, mi se plînse Nemes. Ţăranii nu mai vor să pună mîna pe arme nici pentru

Dumnezeu din ceruri. Nu le pasă de loc de soarta patriei. Iar muncitorii s-au găsit chiar acum, cînd sîntem în cel mai mare pericol, să ceară mărirea salariilor şi tot felul de avantaje ; ba nu se dau înapoi nici de la grevă, fără să se gîndească, da, că prin felul ăsta uşuratic, egoist şi miop de-a vedea lucrurile pun în mare primejdie tînăra noastră revoluţie.

În timp ce mi se plîngea, avui tot răgazul să-mi rotesc ochii prin camera mare cu trei geamuri, bogat mobilată. Mă tolănii comod într-un fotoliu adînc de piele şi mă uitam din cînd în cînd la portretul regelui Carol[1], pe care revoluţia îl uitase prins pe peretele din spatele lui Nemes.

— Uite, tovarăşe Kovács, eu ştiu că dumneata eşti un social-democrat cinstit şi bun, care, ca şi mine, eşti gata să-ţi dai şi viaţa pentru Sfatul naţional. E drept, poate că dumneata nici nu ştii că l-am detronat pe rege cu două săptămîni şi mai bine în urmă, da, şi că Ungaria a devenit Republică Naţională. Da. Ascultă deci ce-ţi spun, dragă tovarăşe. Vorba e că n-avem soldaţi sau, chiar dacă avem, sînt foarte puţini, şi de ei avem nevoie chiar aici în oraş pentru stăvilirea contrarevoluţiei ce se pregăteşte pe ascuns, perfid. Căci contrarevoluţia e gata în fiecare clipă să ne dea la cap — da — şi-i aşteaptă pe cehi cu braţele deschise, pentru că-i preferă chiar şi pe cehi republicii. Pînă şi episcopul din Nyitra, un conte Batthyány, s-a vîndut cehilor. Dacă nu din altele, dar dintr-un astfel de exemplu, adică din faptul că aristocraţia maghiară preferă pe cehi, dintr-un astfel de exemplu poporul trebuie să înţeleagă că noi îi sîntem prieteni, şi cehii duşmani. Poate că dumneata mă vei întreba, dragul meu tovarăş, de ce-ţi spun

[1] Carol I, împărat al Austriei şi rege al Ungariei între anii 1916—1918. (n. r.).

toate acestea. Ei bine, pentru că dumneata cunoşti poporul de la sate, eşti de-ai lor, şi tocmai de asemenea oameni are nevoie revoluţia. Am primit dispoziţii de la Budapesta să organizez nişte trupe de franctirori împotriva cehilor. Cîteva sute de flăcăi de ţărani, cu armata făcută, cîţiva muncitori, doi-trei ofiţeri de încredere ne ajung. N-avem nevoie de mai mulţi, că-i alungăm pe cehi numai cu capelele. Dacă te-ncrunţi la ei, o şterg cît ai bate din palme. Uite, dragă tovarăşe, dacă dumneata te-ai aşterne pe treaba asta, ne-ai fi de mare ajutor. Dumneata fără îndoială că ai reuşi să-i faci pe ţărani să înţeleagă că soarta revoluţiei e mai importantă decît împărţirea pămîntului, pe care tocmai acum, în toiul celei mai mari primejdii, o cer cu atîta încăpăţînare. Nu zic, vine ea şi vremea împărţirii pămîntului, dar înainte de toate trebuie alungaţi cehii din ţară, ca să aibă ce împărţi. Avem tot ce ne trebuie, bani, arme, tot ce e necesar pentru înzestrarea unei mici oştiri, numai de soldaţi ducem lipsă. Aş vrea să-ţi încredinţez dumitale şi căpitanului Töggyessy organizarea armatei de franctirori. Ei, ce zici de una ca asta ?

Înainte nu eram în stare să mint decît în faţa ofiţerilor şi a jandarmilor, dar acum, auzindu-l pe Nemes, m-am hotărît să-l mint şi pe el. Bineînţeles, atunci n-aş fi putut spune exact de ce, simţeam totuşi vag că, deşi eram în acelaşi partid cu domnul comisar al guvernului, stăteam nu în faţa unui tovarăş, ci a unui duşman.

— Ei ? întrebă, zîmbind curios, Nemes.

— Păi... o să încerc...

Şi înghiţii în sec.

— Bravo, straşnic ! Nu m-am îndoit de dumneata, tovarăşe Kovács. Un vechi combatant în mişcările muncitoreşti ca mine cunoaşte atît de bine materialul uman — mi-ajunge un singur cuvînt ca să spun fără greş cu ce fel de om am de-a face. Şi vor să se măsoare cu

noi fluşturaticii ăia! Binee! Aşadar, ne-am înţeles. Mă bucur din tot sufletul, tovarăşe Kovács! Ai să vezi că n-o să-ţi pară rău niciodată de ziua de azi. Republica îi va răsplăti pe apărătorii ei. Da! Prin urmare — a, da, în ceea ce priveşte amănuntele, le discutaţi împreună cu domnul căpitan de jandarmi Töggyessy. Töggyessy e omul nostru devotat trup şi suflet. Caută-l la cazarmă; îţi scriu şi cîteva rînduri, să i le duci dumneata. Domnul căpitan o să te întrebe cu siguranţă, dragă tovarăşe — continuă Nemes, întrerupîndu-se o clipă din scris — o să-l intereseze ce le-a promis Gyulai celor din Namény, dacă au de gînd să-l ucidă pe Okulicsányi, un vechi duşman personal de-al lui Gyulai. Dar, fireşte, dacă dumneata n-ai fost la consfătuirea lor, nu-i spune nimic, ajung martorii care au depus împotriva lui Gyulai.

Apoi îmi dădu un plic închis, şi la despărţire — o ţigară cu muştiuc de aur. Şi, ceea ce era mai important: mă lăsă să plec fără să fiu escortat de vreun jandarm sau agent. Ajuns afară, trăsei cu ochiul să văd dacă mă urmăreşte cineva şi o pornii grăbit, aproape în goană, drept la gară, la Hübchen, care mă vizitase de mai multe ori la spital, dar care nu fusese lăsat niciodată să vorbească cu mine între patru ochi. Spre norocul meu, îl găsii pe bătrîn la atelier.

— Gyulai a plecat la Budapesta?

— Da. Am reuşit să-l scap în ultima clipă. Nemernicii de Nemes şi Töggyessy au organizat o adevărată prigoană ca să pună mîna pe el; îl sfîşiau în bucăţi, nu alta, dacă-l prindeau. Conducerea a preluat-o Szekeres, contabilul fabricii de cărămizi, dacă-l ştii. Dacă-l întîlneşti pe Gyulai, poţi să-i spui că toate merg bine. Dar trebuie să dispari şi tu imediat, că, şi dacă n-ai face nimic, tot te-ar închide, pentru că ţi-ai bătut joc

în halul ăsta de un comisar al guvernului. Ai un tren spre Budapesta peste o oră.

La un ceas după aceea m-am urcat în tren, şi a doua zi coboram pe peronul Gării de Est.

4

Ajuns la Budapesta, m-am hotărît ca, înainte de toate, să stau de vorbă cu Otto. L-am căutat de îndată la cafenea, dar, cum nu fusese zărit pe-acolo, m-am îndreptat spre locuinţa lui. L-am găsit în pat, dar nu mai dormea, citea.

— Am ajuns acasă abia spre zori, îmi spuse, şi-s frînt de oboseală. De-o săptămînă n-am mai dormit ca lumea şi cu toate astea nu se lipeşte somnul de mine. Aşa că citesc.

— Ce citeşti ? Pe Marx ?

— Nu. O utopie. O carte în care se arată cum vor trăi oamenii în socialism.

— Şi de unde ştie autorul cărţii cum va fi ?

— Nu ştie. A scris cum îşi închipuie el că va fi. Mai precis : cum ar dori...

— Aha ! Am înţeles. Am citit şi eu o asemenea carte, dar nu pricep ce rost poate avea.

— Stai puţin. Tu, cînd erai închis, te-ai gîndit desigur ce bine ar fi ca — în loc să stai acolo — să mănînci, să te plimbi sau să faci baie. Fără îndoială că te-ai gîndit şi la vreo femeie. Este ? Ei bine, autorul cărţii a mers ceva mai departe ca tine şi s-a gîndit ce bine va fi cînd toţi muncitorii vor fi liberi.

— Şi tu, Otto, tot aşa vezi socialismul, cum scrie în cartea asta ?

— Da' de unde ! Bineînţeles, nu ştiu cum va fi, sînt însă sigur că nu va fi aşa cum şi-a închipuit cineva

stînd între patru ziduri, la masa de scris. Nu. Nu poate fi aşa şi nici nu va fi. Uite, ca să mă înţelegi, îţi dau un exemplu. Serveşte-te cu o ţigară. Cu siguranţă că te-ai gîndit şi tu la o femeie pe care n-ai văzut-o niciodată şi pe care n-a văzut-o nimeni. O femeie ca-n basme, extrem de deşteaptă, bună ca o mamă şi care să te iubească nespus de mult. Şi tot gîndindu-te la acea femeie ideală, într-o bună zi te pomeneşti îndrăgostit lulea de ea. Apoi a apărut o altă femeie, nu atît de frumoasă, nici atît de inteligentă şi bună, şi cu toate acestea o iubeşti de o sută de ori mai mult. Ai uitat-o cu totul pe prima — pe cea visată — pentru singurul motiv că cea nouă e reală; o fiinţă în carne şi oase. Cam aşa stă treaba şi cu socialismul. Un socialism utopic şi unul real. Ce zici?

— Eu unul nu mi-am bătut capul cu aşa ceva încă niciodată. Şi la ce bun? Azi cel mai important lucru e să învingem. După aceea, om vedea...

— Bineînţeles că înainte de toate trebuie să învingem, dar la ce ne-ar folosi lupta dacă n-am avea un scop mai înalt? Ceea ce vedem azi e rău. O spun fără umbră de ezitare. Şi n-aş pune mîna pe armă dacă n-aş fi convins că lumea pe care o făurim va fi bună.

Şi deodată Otto începu să-mi spună unele lucruri pe care nu le mai înţelegeam decît în parte.

În timp ce îmi explica pe larg superioritatea producţiei socialiste, avui destul timp să cercetez în tihnă odaia. Arăta exact ca o bibliotecă: pereţii erau acoperiţi pînă sus cu rafturi ticsite de cărţi. Chiar şi lîngă pat şi pe covor zăceau cărţi şi reviste, iar pe birou era un adevărat munte de cărţi. Alături de acest vraf, se mai zărea pe birou o statuetă de bronz, un nud de femeie fără mîini. Statueta nu-mi plăcu, nu-i găseam rostul între cărţi.

— N-ar strica să pui reşoul în priză, îmi spuse Otto. Eu mă îmbrac, şi pe urmă bem un ceai. Între timp, spune-mi cum ai ajuns aici. Acum o săptămînă Hübsch mi-a scris că n-ai şanse să scapi prea devreme din închisoare.

Pînă să fiarbă apa de ceai, i-am povestit pe-ndelete toată întîmplarea cu eliberarea mea. Rîse cu poftă cînd îi povestii cum l-am dus de nas pe Nemes, apoi, după ce-am terminat, n-a mai scos mult timp o vorbă.

— Ştiu, Péter, începu Otto, rupînd în cele din urmă tăcerea, răscoalele acestea oarbe, neorganizate, sînt foarte-foarte periculoase. Ar trebui făcute cu totul altfel, nu aşa.

Apoi îmi povesti despre evenimentele petrecute la Budapesta. De la el am aflat că judecătoria comitetului Beregszász îl urmăreşte pe Gyulai pentru vina de a fi *răsculat şi îndemnat oamenii la crimă.* Acum Gyulai nu era la Budapesta. Cu două săptămîni în urmă fusese la Salgótarján, în sud, unde e de asemenea urmărit, dar în momentul de faţă lucrează liniştit tocmai în altă parte, într-un oraş din provincie. Nu-mi spuse în care şi nici nu-l iscodii. Ne-am înţeles ca eu să mă duc înainte de toate la Ujpest, la Pojtek, care va reuşi poate să mă bage într-o fabrică.

Pojtek locuia în strada Toamnei, într-o casă cu două etaje, ocupînd un apartament compus dintr-o cameră şi o bucătărie ce da într-o curte. N-am găsit acasă decît pe nevasta şi copilul lui.

Femeia mă primi cu multă neîncredere.

— Ai fost şi dumneata prizonier în Rusia? mă întrebă.

— Nu. N-am fost prizonier.

— Atunci, de unde-l cunoşti pe Dani ?

— Am făcut armata împreună.

— Şi de ce-l căutaţi ?

— Am venit doar aşa, să văd ce mai face. Cînd se întoarce acasă?

— E la lucru, la fabrică. Cam peste o jumătate de ceas trebuie să vie acasă, să mănînce de prînz, dacă n-are iar vreo şedinţă. O mulţime de şedinţe, dracu să le mai ştie! oftă femeia şi zvîrli nişte cărbuni în sobă. Deşi pe Dani nu-l prea interesează politica, încercă ea s-o dreagă, şi, spunînd aceasta, se făcu roşie ca sfecla. Nu, nu face politică. Nu merge la şedinţele de la fabrică, decît dacă-i obligat.

— Ştiu, i-am răspuns. Pot să-l aştept?

Femeia ridică din umeri.

— Cum vrei! Pofteşte, ia loc!

Trase un scaun pe pragul dintre odaie şi bucătărie şi-l şterse cu şorţul. M-am aşezat, iar ea şi-a văzut de treabă. Gătea. Era o femeie mică şi slabă, slabă şi palidă, îmbrăcată însă îngrijit. Cu siguranţă că-şi cosea singură rochiile; uite, maşina de cusut e-n cameră! În picioare purta pantofi bărbăteşti. În jur totul sclipea de curăţenie. Pe masă stăteau frumos aranjate cîteva cărţi, puse una peste alta.

— Nu-i voie înăuntru! se răsti femeia la băieţaş, care încercase să se strecoare pe lîngă mine în cameră.

Luai copilul pe genunchi şi-l întrebai cum îl cheamă.

— N-a fost nimeni la tăticu aseară, îmi răspunse, şi n-au vorbit nimic. Toţi nenea ştiau ungureşte.

Mă uitai nedumerit la copil, apoi la femeie. Nevasta lui Pojtek zîmbea tulburată, cu mîna la gură, ca să-şi ascundă zîmbetul.

— Lasă-l în pace pe nenea, şi dacă nu eşti întrebat nu vorbi de pomană, îl mustră pe copil.

— Dar tăticu mi-a spus! se apără copilul. Şi cum mamă-sa îi arunca nişte priviri tăioase, copilul amuţi îndată, aşa că nu-mi fu dat să aflu ce i-a spus taică-său.

Pojtek sosi acasă. Mă îmbrățișă vesel. Femeia se uită nedumerită cînd la mine, cînd la soțul ei. Îmbujorîndu-se, îmi întinse mîna :

— Credeam că sînteți de la poliție, spuse ea și-și lăsă ochii în jos.

Pojtek pufni în rîs.

— Ei nu, zău ?!

— Da ! Și Lajcsi tot de la poliție am crezut că e. De altfel, nu-i de mirare ! Atît de mult ne-ai împuiat urechile să avem grijă, că am ajuns să-l privesc cu neîncredere pînă și pe tata.

— Așaaa... Să stăm, dar, la masă. Nădăjduiesc că se găsește o bucătură și pentru oaspete !

— Dacă se mulțumește cu ce mîncăm noi...

— Nu-i mofturos...

Pojtek n-avu nici timpul să-și șteargă farfuria cu pîine. Abia înghiți ultima îmbucătură, că se și ridică de la masă.

— Sînt grăbit, anunță.

— Iarăși pleci ?! se plînse femeia. De cînd te-ai întors, o seară măcar n-ai petrecut acasă. Vii acasă doar ca să mănînci și să dormi... Nici de dormit nu stai să dormi totdeauna.

Pojtek mîngîie creștetul femeii, sărută copilul, dar nu căută să-i dea nici o explicație.

— Azi începem agitația pe la casele oamenilor, îmi spuse cînd ieșirăm în stradă. Trebuie să vorbesc în patru case.

Cînd intrarăm în prima casă — în curtea unei case de raport cu două etaje ce semăna a cazarmă — începuse să se întunece. Curtea, firește, arăta ca o cocină de porci. Mă izbi un miros pătrunzător de varză stricată.

Pojtek se proțăpi în mijlocul curții și începu să strige din toți rărunchii :

— Muncitori ! Femei ! Tovarăși !

La subsol două uşi se deschiseră ; apoi se făcu puţină mişcare şi la balcoanele celor două etaje. Pojtek scoase dintr-un buzunar al paltonului un clopoţel pe care-l scutură îndelung, apoi strigă din nou :

— Tovarăşi !

— Ce-i, iar aţi venit ?

O femeie grasă se apropie de noi, agitîndu-şi braţele prin aer.

— Telalii n-au voie să intre prin casele oamenilor, se răsti ea pe un glas ascuţit şi urît, total nepotrivit cu trupu-i mătăhălos.

— Sînt trimisul Sfatului naţional, iar însoţitorul meu e membru al Consiliului militar, îi răspunse Pojtek. Tovarăşi !

— În casa asta locuiesc numai oameni cumsecade, cinstiţi. Răspund pentru fiecare, nu se lăsă grăsuna. Cine nu plăteşte cinstit, îl dau afară fără să am nevoie de nici un Sfat.

— Cu atît mai bine ! Să ne apucăm deci de treabă ! Tovarăşi ! Vă aduc salutul Partidului Social-Democrat din Ungaria !

— Mai bine-ai... începu din nou grăsuna, dar se vede treaba că ai casei n-o prea aveau la inimă, că o apostrofară vreo zece locatari în acelaşi timp :

— Ajunge, portăreaso ! Mai taci şi ascultă şi dumneata ! Sau pleacă !

— Păi da, că dumneaei, Timăroaia, s-ar bucura mai degrabă dacă s-ar pomeni cu nişte jandarmi !

— Pe jandarmi i-a primit cu braţele deschise !

Grăsuna se făcu nevăzută. Pojtek începu prin a lăuda guvernul revoluţionar. Oamenii ascultară ce ascultară, dar în cele din urmă începură să-l întrerupă care mai de care.

— Şi ce mai brînză ne-a dat faimoasa revoluţie ?

— Nu mai e mîncare nici măcar cît în timpul războiului ! Şi-i mult mai scumpă azi !

— Tot bogatul e stăpîn şi astăzi. Săracul tot viaţă de cîine duce !

— Dacă-i aşa, muncitorii n-au decît să schimbe lucrurile. Muncitorul rus a arătat ce trebuie făcut. Cine ne opreşte să facem şi noi ce-au făcut ruşii ? Nimeni, afară de frica noastră, sau mai bine zis de neştiinţa noastră, pentru că cei mai mulţi muncitori nici măcar nu ştiu ce e în Rusia. Nici eu n-aş fi ştiut, dacă n-aş fi fost prizonier la ei. Ei bine, în Rusia Sovietică...

Şi Pojtek vorbi mai bine de o jumătate de ceas despre Rusia Sovietică.

În jurul nostru, în curtea întunecoasă, se strînseseră vreo treizeci de oameni, iar de la etaje ne ascultau alţii. Cînd termină de vorbit, oamenii aplaudară, strigară „trăiască", dar, cu toate îndemnurile lui Pojtek, nimeni nu puse o întrebare, nimeni nu discută cu el.

Cam la fel se petrecură lucrurile, în mare, şi în următoarele două case, dar în cea de-a patra nu mai fu chip să-i strîngem la un loc, pentru că între timp se porni o ploaie măruntă, presărată ici-colo cu fulgi de zăpadă, care, ajunsă la pămînt, se amesteca îndată cu noroiul mai vechi.

— Hai să intrăm pe la Lukács, responsabilul fabricii noastre, poate ne ajută el cu ceva.

Pe Lukács însă nu-l găsirăm acasă. Ne-am înţeles ca a doua zi să mergem la fabrică să vorbim cu el.

Petrecui noaptea la Pojtek. Nevasta lui îmi aşternu un pat în bucătărie.

Dimineaţa pe la ora nouă m-am dus la fabrică, aşa cum mă sfătuise Pojtek.

Fabrica de piele Mauthner se ridica pe strada Váci, cu spatele spre Dunăre. Poarta era zăvorîtă. Nu se putea

intra decît pe o ușă îngustă. Lîngă ea era o mică gheretă, locuința portarului, cu ușa deschisă. Intrai, ca să întreb pe unde s-o iau, dar nu găsii pe nimeni care să mă îndrume. Așa că o pornii la nimereală.

În curtea din dos a fabricii toți muncitorii se aduneseră. Țineau o ședință, sau așa ceva. Vorbitorul le amintea despre o clădire cu un etaj. Era un om mărunțel, negricios, care în timp ce vorbea bătea aerul cu mîinile, ca o moară de vînt.

— ...sindicatul, și sînt încredințat că nu e unul între dumneavoastră, tovarăși, care să se îndoiască măcar o clipă de asta. Sindicatul este alături de orice doleanțe îndreptățite și realizabile, dar, tocmai în interesul bine-intenționat al tovarășilor sindicaliști, se împotrivește la orice doleanțe exagerate sau irealizabile.

Răspunsul fu un strigăt uriaș. Omulețul cel negricios se agită enervat, dar nu izbuti să ia cuvîntul decît după cîteva minute.

— Muncitori ! Trebuie să judecăm bine, să cumpănim bine, să hotărîm bine. Dacă ne încăpățînăm să obținem cu forța niște salarii care să lipsească de sens — ca să spun așa — producția pentru patroni, ei bine, ne vom expune primejdiei ca în fața amenințărilor noastre de grevă patronul să se vadă silit a închide fabrica...

Pumni se ridicară în aer — auditorii preluară cuvîntul. Glasul mulțimii era un singur strigăt furios și tumultuos. Negriciosul nu mai putea vorbi decît cu brațele.

Adunarea se termină, dar oamenii nu se apucară de lucru.

— Cum ? Patronul ne amenință cu încetarea lucrului ? Să socializăm fabrica ! zbiera Pojtek, urcat pe o ladă.

Oamenii îi dădură dreptate.

— Dacă sindicatul este alături de patron...

Aplauze, dar și strigăte de nemulțumire. Cei care-i dădeau dreptate erau mai puțini. Pojtek nu izbuti să continue.

— Trebuie să continuăm munca! E în interesul revoluției, încercă să continue un muncitor îmbrăcat într-un veston soldățesc, care se urcase pe ladă, luîndu-i locul lui Pojtek. Exemplul dat de ruși ne-a arătat că socializarea...

Dar nici el nu putu continua, căci glasul i se stinse în vacarmul mulțimii, iar femeia care vru să vorbească după el nu izbuti să scoată nici măcar un cuvințel. Toți zbierau, toți amenințau : nu puteai vorbi nici de pe poziția sindicatului, nici împotriva lui, nici alături de revoluția rusă, nici împotriva ei. Toți erau nemulțumiți și gata de luptă, dar nimeni nu știa exact cum, de ce și împotriva cui să lupte.

Abia spre ceasul prînzului izbuti Pojtek să mă prezinte lui Lukács.

— Asta-i tovarășul despre care ți-am vorbit.

Lukács, muncitorul îmbrăcat în manta soldățească care vorbise despre continuarea lucrului, dădu din cap.

— Da, da, știu, spuse. M-am gîndit la asta, tovarășe Pojtek, și aș face orice cu dragă inimă pentru tovarășul nostru, dar din păcate deocamdată nu-l pot ajuta cu nimic. E imposibil să angajăm oameni noi. Ce să facem cu încă un lăcătuș?

— În camera mașinilor...

— Acolo sînt mai mulți decît trebuie!

— Și cu toate astea, treaba merge anapoda.

— E adevărat. Dar chiar dac-ar fi de douăzeci de ori pe atîția, tot rău ar merge. Nu vezi că nu vrea nimeni să lucreze și nici măcar de vorbit nu poți vorbi cu ei? Pînă la urmă toți o să ajungem șomeri.

— Să socializăm fabrica!

— Hm... uşor de spus, greu de făcut! Nu vezi? Sindicatul găseşte că cererea muncitorilor pentru un salariu mai bun e exagerată...

— Sindicatul a considerat şi greva împotriva războiului drept o nebunie, o nesăbuinţă...

— Să lăsăm amintirile, tovarăşe Pojtek. Am face o greşeală să mai agravăm situaţia, şi aşa destul de grea, răscolind trecutul. Iar în ceea ce priveşte cererea tovarăşului — treacă de la mine! — eu, unul, am să încerc, deşi... Ai carte de muncă? se întoarse spre mine.

— Acum n-am la mine decît asta, i-am răspuns întinzîndu-i livretul militar.

— Kovács Péter, Namény, citi cu glas tare Lukács. Namény. Hm, Namény. Unde vine Namény?

— Pe Tisa.

— Aha, da! Mi se pare că am auzit sau am citit ceva despre el, zilele astea. Da, da...

Scoase dintr-unul din buzunarele pantalonilor un exemplar din *Népszava*[1], îl răsfoi nervos, apoi, cînd găsi ceea ce căuta, arătă cu degetu-i noduros un loc şi-mi puse ziarul în mînă. Citii ştirea pe care mi-o arătase Lukács: scria că autorităţile din Beregszász îl urmăresc pe honvedul Kovács Péter, de douăzeci şi nouă de ani, născut la Namény, acuzat pentru complicitate la crimă şi asasinat. Împreună cu cîţiva prizonieri de război întorşi nu de mult din Rusia, Kovács Péter a ucis şi a jefuit pe notarul din Namény, pre nume Okulicsány, iar după ce, zdrobit sub greutatea acuzaţiilor, bazate pe mărturii indubitabile, şi-a recunoscut vina în faţa anchetatorilor, a evadat din închisoare.

Simţii dintr-o dată că mă ia cu ameţeli. Se învîrtea toată curtea în jurul meu.

---

[1] *Vocea poporului* (n. t.).

— Nu te pierde cu firea ! se răsti Pojtek la mine și mă apucă de braț, temîndu-se parcă să nu mi se taie picioarele. Hai să luăm un ceai.

Merse și Lukács cu noi la cantină, fără să scoată o vorbă. Pojtek citi la rîndul său știrea, apoi înapoie ziarul lui Lukács, clătinînd din cap.

— Ce zici, tovarășe Lukács, îl putem lua pe băiat în fabrica noastră ?

Lukács se uita surprins cînd la Pojtek, cînd la mine. Se vedea că nu era de loc în apele lui.

Pojtek îi repetă întrebarea, dar nu primi nici de data asta un răspuns. Fără să scoată un cuvînt, Lukács îi întinse întîi mîna lui Pojtek, apoi mie, și ieși din cantină.

— Ei, cum te mai simți ? Mai bine ? se întoarse Pojtek spre mine.

— Porcu ăla de Nemes e în stare de orice, i-am răspuns.

— Te cred. Dar ăsta nu-i un motiv să-ți pierzi capul imediat. O să-ți iei alt nume și deocamdată scapi. Otto îți va face, cu siguranță, rost de hîrtiile trebuincioase. Acum du-te acasă la mine și așteaptă-mă pînă viu. Diseară o să discutăm și restul.

Petrecui toată ziua acasă la Pojtek. Nevasta lui nu mai era neîncrezătoare, așa că-mi spuse toate necazurile ei. Și pentru că eu însumi nu mă simțeam îndeajuns de liniștit, nu încercai să-i dau curaj, ci mă mulțumii s-o ascult cu răbdare, fără s-o întrerup. Îmi povesti cum îl arestaseră pe Pojtek în timpul războiului de două ori, cum îl luaseră la armată și timp de o jumătate de an nu primise nici un semn de la el și se plînse că acum, de cînd se întorsese, era mai mult ca un musafir ; sta foarte puțin pe-acasă ; copiii au ajuns aproape să nu-l mai cunoască, și la fel și ea, femeia, nevasta lui...

— Măcar de s-ar alege cu ceva de pe urma muncii ășteia neostoite ! Dar ce ne-a adus revoluția ? Du-te o

dată la piață și ascultă puțin ce vorbesc femeile. Noi nu citim atîta ca dumneavoastră și nici la ședințe nu mergem toată ziua-bună ziua, și cu toate acestea, noi știm mai bine că astăzi viața e mai grea, mult mai grea ca înainte.

Seara, Pojtek și cu mine ne-am urcat în tramvai și-am mers la Otto. El era de aceeași părere cu Pojtek: nu trebuia să mă prezint nici în ruptul capului la judecătorie, pentru că, în cel mai bun caz, mă voi alege cu o detențiune în perioada anchetei, pe cîtă vreme mișcarea avea mare nevoie de toți oamenii încercați.

Pojtek mă însoți pînă la tovarășul la care mă trimisese Otto. A doua zi după-masă primii noile acte. Devenii Sipos András, artilerist de douăzeci și unu de ani, născut la Brașov.

Pentru mai multă siguranță, îmbrăcai și uniforma de artilerist a lui Gottesman.

Seara, cînd l-am căutat pe Pojtek, eram artilerist. Nu era acasă. A trebuit să-l aștept cam mult, pînă după miezul nopții. Cînd, în cele din urmă, sosi, arăta foarte schimbat: era foarte obosit și totuși, atît de bine dispus, încît nici nu vru s-audă de scaun.

— A luat ființă! fură primele cuvinte cu care mă întîmpină.

— Ce a luat ființă?

— Partidul. Partidul comunist.

Așa a început.

1929

ACCIDENTUL

Avusese noroc : apucase să se urce pe trotuar, şi autobusul trecuse ca o săgeată pe lîngă ea. Închisese ochii, dar urechile îi înregistrau cu o deosebită intensitate vuietul străzii, bocănitul pietonilor, uruitul înfundat al roţilor de automobil, clămpănitul strident al tramvaielor şi scîrţîitul roţilor lor. Mai auzi şi ţipătul ascuţit al unei femei din imediata ei apropiere, dar după aceea nu mai izbuti să deosebească sunetele. Nu mai auzi decît un zvon depărtat, din ce în ce mai slab.

Cînd îşi deschise ochii, era înconjurată de o mulţime de curioşi care se holbau la ea. O izbi drept în faţă un miros pătrunzător de usturoi ; era duhnetul unui poliţist cu faţa neobişnuit de lată, asudată şi plină de pistrui.

— De trei zile n-am pus o bucătură în gură, spuse cu glas domol bătrîna Dobó, văduva. Eeh ! Cu toate că am apucat odată vremuri mai bune ! continuă în şoaptă, terminînd într-un oftat adînc.

Îşi închise din nou ochii, apoi, după cîteva clipe, îi deschise iar. Privirile îi căzură pe un domn mai în vîrstă, gras şi chel, care-şi ţinea pălăria în mîinile înmănuşate. În pălărie curgeau banii mărunţi. Domnul cel gras scoase din buzunar o batistă cadrilată de mă-

tase, în care răsturnă banii adunați în pălărie. Apoi își puse pălăria în cap și se aplecă spre bătrîna Dobó. Legă cu grijă colțurile batistei și puse mica pungă în poalele femeii.

— Ehei, cîndva am apucat zile mai bune! șopti văduva.

— Deeh! îi ținu isonul domnul cel gras.

Polițistul o ajută pe văduvă să se ridice.

Banii se duseră cît ai bate din palme.

După două zile începu din nou sărăcia, despre care văduva Dobó știa că va dăinui mai mult ca banii. Bătea drumurile de dimineața pînă seara, flămîndă și însetată, pînă cînd într-o seară căzu iar grămadă pe strada Andrássy.

— De trei zile n-am băgat o bucătură în gură. Deși pe vremuri am apucat zile mai bune...

Acum avusese mai puțin noroc. Banii nu-i mai picau ca la început. Un polițist își notă numele și adresa bătrînei.

A treia oară „bunăvoința" curioșilor fu și mai slabă. Iar mai tîrziu, dacă ținea să nu moară de foame, trebuia să „leșine" în fiecare zi. Inimile însă nu se mai înmuiau atît de ușor. Deoarece, dacă puțină nenorocire deschide băierile inimii, prea multă nenorocire le împietrește. Iată de ce atunci în Budapesta inimile se împietriseră. Străzile erau pline de cerșetori, care cereau, tînguindu-se în gura mare, cu mîinile împreunate a rugă. Cei mai mulți pietoni nu-i băgau în seamă, nu-i auzeau.

Pomana scădea pe zi ce trece, iar iubirea de oameni era împărțită între tot mai mulți cerșetori. Unii se alegeau cu mai mult, alții cu mai puțin. Cu mai mult se alegeau cei care, invocînd trecutele zile de belșug, reușeau cu ajutorul mîinilor să se facă crezuți, sau cei care aduceau mărturie că stăpînul mîinilor n-a muncit nici-

odată, sau își arătau hainele, acum ponosite și rupte, asemănătoare însă cu veșmintele celor în fața cărora îngenuncheau cerînd un ban. Și pentru cerșit trebuie să faci sacrificii bănești. Din lipsă de bani, văduva Dobó fu depășită de concurență. Polițiștii o încondeiară de mai multe ori. O dată, un polițist o readuse în simțiri din leșin cu o zdravănă lovitură de picior. O duruseră coastele două zile la rînd, dar mai grav era faptul că-și pierduse siguranța de sine. O săptămînă întreagă nu *îndrăzni* să mai „leșine". Cînd, în cele din urmă, împinsă de nevoie, se hotărî iar, „leșină" atît de artificial, încît un trecător strigă iritat : „Cunoaștem figura asta !" Iar un polițist o duse la chestură.

După zece zile i se dădu drumul. Mîncarea de la poliție o mai refăcu puțin la trup, dar își pierdu cu desăvîrșire încrederea în sine. Era obosită și flămîndă, dar nu *îndrăznea* să leșine. După-masă o toropi un somn adînc. „N-ar strica să mă duc acasă", își spuse. Dar... avea și n-avea locuință. Patul, care noaptea fusese al ei, iar ziua al unei femei, paznică la closetul unei cafenele, fusese între timp închiriat altuia. Petrecu noaptea plimbîndu-se. Noroc că era în toiul primăverii.

Toată înaintea-de-masă și-o omorî moțăind pe o bancă de pe bulevard. Dormise iepurește ; visul și realitatea se învălmășiseră otova în capul ei. Se făcea că Dobó se întorsese de pe front. Nu primise de lucru nicăieri. Cui îi trebuia tîmplar de lux ? Atunci se apucase de negustorie, vînzînd talpă și stămburi „la negru". Un timp mersese totul în plin, pînă cînd fu înhățat și înfundă pușcăria optsprezece luni.

Văduva Dobó se scutură. Nu voia să mai doarmă, nu voia să mai continue visul cu *acea* groaznică întîmplare. Așa că se gîndi la ea trează. Abia ieșit din pușcărie, bărbatul se înhăitase cu femeia aceea. Unde-o cunoscuse oare ? Cum o fi pus mîna pe el ? Era cu zece

ani mai vîrstnică decît el şi nici în tinereţe nu părea să fi fost cine ştie ce de capul ei. Apoi scena aceea din bodega de pe strada Király. Bătrîna Dobó simţi c-o ia cu ameţeală. Simţea şi acum aerul cald din bodegă, mirosul de vin şi de mîncare.

Trei poliţişti trecuseră pînă acum pe lîngă ea. Trebuia să aibă grijă, multă grijă să nu aţipească. Poliţiştii însă nici nu se uitau la ea.

Da, bodega din strada Király. Ea, soţia lui Dobó, începuse. Ea o plesnise prima pe femeia aceea cu faţa boită. Apoi... Acum îi curgeau lacrimi în gură. *Atunci*, însă, lacrimile îi curseseră dimpreună cu sîngele ce-o podidise pe nas. Gura lui Dobó duhnea a rachiu cînd o scosese în pumni pe fosta nevastă din bodegă.

Văduva Dobó zîmbi. Rămînînd singură, devenise om. Se apucase să lucreze într-o fabrică de ţesături din Ujpest. Maşinile uruiau, fusurile se învîrteau.

Treceau poliţiştii pe alături, nici nu se uitau la ea, dar *atunci* se uitaseră. Cînd izbucnise greva, un agent stătuse de vorbă cu ea un ceas şi jumătate. Da, văduva Dobó deveni spărgătoare de grevă. Cîţiva oameni fură închişi, ceilalţi reluară lucrul. Pînă la raţionalizare, toate merseră în ordine. Acum, şomează de patru ani. Vai !...

Urmase moartea lui Dobó... Fusese găsit într-un parc, cu pieptul străpuns în patru locuri. La înmormîntare, văduva Dobó merse după sicriu lîngă cealaltă femeie. În faţa gropii, se năpustiseră una asupra alteia, muşcîndu-se, izbindu-se cu picioarele, zgîriindu-se. Groparul rîsese...

Trecură iar nişte poliţişti pe lîngă văduva Dobó.

Femeia sări, ca arsă, în picioare.

— Ce-i ?

— Vrem lucru ! Vrem pîine !

Strigătul umplu şoseaua largă. Din străzile lăturalnice se năpustiră petice întunecate, grupuri dese spre bulevardul însorit. Oamenii din mahalale, jerpeliţi. Văduva Dobó ghici : erau şomeri. Unul da din mîini, altul îşi lăsase capul în piept şi-şi înfundase pumnii în buzunarele pantalonilor. Al treilea, al patrulea... erau mulţi, dar parc-ar striga o singură gură enormă :

— *Vrem lucru ! Vrem pîine !*

— *Vrem lucru ! Vrem pîine !*

Şomeri...

Apăru un camion plin cu poliţişti. Apoi altul, şi altul...

— Vrem lu-cru ! Vrem pîi-ne !

Văduva Dobó fu cuprinsă de un val de supărare : şomerii erau în stare să-i sperie pe cei care-l compătimeau cît de cît pe omul căzut în nenorocire. Dar frica o făcu să uite de supărare. O luă la fugă. N-o mai despărţeau decît cîţiva paşi de trotuarul de vizavi, cînd se împiedică. Se prăbuşi leşinată. De data asta — aievea.

Se trezi cu dureri groaznice.

Nu ştia unde se află, nici ce se petrecuse cu ea.

Şoferul care o călcase înjura cumplit.

În spital era bine. Pat curat, mîncare caldă. I se făceau injecţii cu morfină şi cu toate acestea dormea puţin. Se gîndea ziua şi noaptea ce despăgubire va primi de la şoferul care-o călcase. O mie, două mii, trei mii de pengö...

Abia a patra zi află că medicii îi retezaseră piciorul stîng, mai sus de genunchi.

Nu se ştie de ce, dar salonul de primire, curat, luminos şi bine aerisit o făcu pe bătrînă să-şi aducă aminte de cîrciuma de demult, murdară, cu miros de bere şi mîncare. Avocatul văduvei îşi rodea nervos unghiile. Vorbea tare, iritat. Mîinile i se agitau la fel de repede ca şi limba. Avocatul advers era mai domol, mai liniştit.

Omul cel înalt, blond şi cu ochelari, care vorbea împotriva drepturilor bătrînei, purta veşminte bleu-marin şi cravată neagră cu buline albe. Pe arătătorul mîinii lui stîngi se zărea un inel cu piatră mare.

Judecătorul — un om cu mişcări greoaie, cu capul rotund ca o bilă şi chel — ofta adînc, în timp ce văduva Dobó îşi istorisea pe-ndelete povestea vieţii ei nenorocite.

— Ia loc, femeie !

Bătrîna Dobó ar fi dorit să-i sărute mîna.

Discuţiile ţinură mult. Bătrîna obosise atît de tare, încît de-abia mai auzea vag, fără să înţeleagă, disputa dintre cei doi avocaţi.

Judecătorul vorbea domol, autoritar. Bătrîna înţelesese însă, văzînd faţa avocatului ei, că hotărîrea judecătorească nu e favorabilă.

„...În legile noastre nu e stipulată noţiunea de despăgubire pentru leziuni corporale, din care pricină judecătoria de ocol consideră neavenită cererea reclamantului în acest sens, revendicare pe care de altfel nici avocatul părţii reclamante nu şi-a însuşit-o. Cererea de despăgubire, intentată de reclamanta Dobó Jánosné, se respinge, ca neîntemeiată, pentru motivul că numita reclamantă n-a suferit nici o pagubă materială de pe urma accidentului. Capacitatea ei de muncă n-a fost ştirbită întru nimic în urma accidentului. Ba, dimpotrivă, avocatul pîrîtului a dovedit că văduva Dobó trăia în ultimii ani, înainte de a se fi petrecut accidentul, exclusiv din cerşetorie şi că a fost închisă o dată pentru practicarea ilicită a cerşitului. Accidentul suferit n-o împiedică în această activitate, ci, dimpotrivă, îi uşurează din două puncte de vedere continuarea cerşetoriei : pe de o parte, o face aptă pentru a primi autorizaţie de liberă practicare a cerşetoriei, iar pe de altă

parte, văduva Dobó este în mai mare măsură susceptibilă de mila pietonilor..."

Judecătorul continuă încă mult timp așa, ațintindu-și ochii albaștri și buni spre bătrîna Dobó.

După el vorbiră cei doi avocați.

— Poți pleca, femeie! se întoarse judecătorul spre bătrînă, clătinîndu-și cu bunăvoință căpățîna cheală și transpirată.

Coridorul era întesat de lume, ca o stradă. Numai automobilele și tramvaiele mai lipseau.

Cîrjele bătrînei bocăneau tare pe lespezile coridorului.

Avocatul ei o ajunse din urmă.

— Tare sînt curios, doamnă Dobó — spuse nervos — tare-aș fi curios să știu cine-mi restituie toate cheltuielile făcute cu dumneata! Dracu să-mi ia inima bleagă și bună, că mereu mă vîră în cîte-o prostie! Totuși, vino sus în biroul meu, pentru chestia cu autorizația de cerșit. Nici o grijă, fac eu rost de ea! Și-apoi, ne-om înțelege cumva... Mă gîndesc că în rate mai mici vei putea să-mi plătești onorariul ce mi se cuvine. Cel mai practic ar fi dacă ai cerși la intrarea unei biserici. Așaaa... amănuntele o să le discutăm în birou.

1933

MOARA DE VÎNT

Ceasul arăta că soarele își făcuse de mult apariția pe cer și cu toate acestea pe întinderea dintre cele două poziții stăruia încă întunericul — o ceață deasă, grea, plumburie. Doar focurile de artificii mai răscoleau cu teamă bezna din loc în loc. Exploziile lor luminau o clipă, două marea compactă de ceață, dar nu cu obișnuita jerbă sîngerie, ci cu un trandafiriu-pal.

Pe la prînz începu să bată vîntul. Întîi cu vuiet slab, apoi șuierînd tot mai ascuțit. Abia atunci se împrăștie dintr-o dată pîcla întunecată. Cînd se lumină, însă, avurăm senzația ciudată că ceva se schimbase din binecunoscuta cîmpie. Dar trebui să mai treacă cîtva timp pînă să vedem schimbarea. Și iar ne trebui un oarecare răgaz pînă s-o înțelegem.

În mijlocul cîmpului (cam la optzeci de metri de tranșeele noastre) se înălța o impresionantă moară de vînt. Nu ne venea să credem ochilor și, cu toate acestea, mulți eram martorii unei adevărate minuni : de cinci luni ne luptam în jurul acelei mori, și bătrîna strajă a vînturilor nu fusese măcinată de obuze sau mistuită de foc. Schimbarea despre care aminteam se petrecuse la moara veche, pe care o vedeam zi de zi la fel de ne-

clintită. În timp ce cîmpul fusese învăluit în ceață, ungurii din fața noastră legaseră patru honvezi de cele patru aripi ale morii. Se luminase atît de bine, încît, în bătaia razelor soarelui, vedeam limpede fețele celor patru soldați.

Unul din ei, cu mustața pe oală, un țăran mai vîrstnic, privea nepăsător în gol. Gura i se mișca — poate înjura, sau poate se închina. Glasul lui nu răzbea pînă la noi.

Al doilea era un tinerel cu obraz tuciuriu. Funia cu care fusese legat de aripa morii îi intrase adînc în stomac. Fața îi era schimonosită de durere, iar din colțul stîng al gurii i se prelingea o șuviță de sînge.

Al treilea era un bărbat în floarea vîrstei. Cu toată uniforma verde militară, veche, îți făcea impresia că ar fi îmbrăcat în salopetă de muncitor. Mîinile, pe care zadarnic încerca să și le elibereze din strînsoarea funiei, păreau că lucrează la un strung nevăzut. Avea trăsături hotărîte, aspre, cioplite parcă în cremene. Își încleștase buzele subțiri, și ochii mari, umbriți îi erau larg deschiși.

Al patrulea, un țăran cu barba căruntă, plîngea pe tăcute. Fața îi era umedă de lacrimi. Pe barba lui mică, de culoarea fumurie a oțelului, se zăreau urme de mîncare. În ciuda bărbii sale cărunte, bătrînul părea mai degrabă un copil chinuit de boală.

— Pradă ușoară ! îl auzii pe Igor, neîntrecutul țintaș, care stătea lîngă mine. Din patru lovituri ți-i culeg pe toți patru.

— Stai ! pusei mîna pe arma lui cu lunetă. Nu te pripi. Pesemne că mai-marii lor, domnii, i-au legat ca să-i împușcăm. Ia gîndește-te puțin că dacă ofițerii unguri — sau și mai precis ofițerii nemți — i-au atîrnat în nasul nostru, cu gîndul ca noi să-i împușcăm, înseamnă că ofițerii nemți au ceva cu ei, și nu fără motiv. Adică,

pe scurt : ăştia sînt duşmanii duşmanilor noştri, şi deci prietenii noştri.

— Ia te uită, aşa e ! Ai dreptate ! recunoscu Igor îngîndurat. Auzi ? Să facă una ca asta !... Mă duc să le tai legăturile.

— Stai, nu te pripi ! Ori poate crezi că cei de dincolo stau cu braţele-n sîn ? ! Fii sigur că cel puţin o sută de ochi şi tot atîtea arme sînt îndreptate spre moară. Oricît de iscusit ai fi, n-ai izbuti să ajungi nici pînă la jumătatea drumului. Nu le-ai ajuta nimic şi te-ar lua gaia.

— Bine zici, îmi dădu dreptate Igor. Totuşi, trebuie să facem ceva ! Nu putem sta nepăsători în faţa unei astfel de nelegiuiri.

— Răbdare, că, dacă ne stă-n putere, îi salvăm. Dacă nu putem...

Ziua fu nespus de lungă, dar în cele din urmă se stinse şi ea. Seara trei soldaţi sovietici porniră tîrîş să salveze pe cei patru honvezi maghiari.

Trei din honvezi atîrnau leşinaţi. Al patrulea, muncitorul cu trăsături aspre, încă se mai zvîrcolea sălbatic. Faţa i se întunecase, ochii i se holbaseră enorm. Făcea sforţări uriaşe, dar funia era mai tare ca el.

Porniseră trei soldaţi sovietici să salveze pe cei patru honvezi maghiari. Fură primiţi cu o ploaie de gloanţe, ţîşnită din o sută de ţevi. În faţa unei asemenea grindini se văzură siliţi să se retragă. Unul din ei — tocmai Igor — se alese cu un glonţ în braţul stîng. Cu dreapta ameninţă pe inamicul nevăzut.

Se întuneca repede. Pe la ora şase se porni ploaia, o ploaie măruntă, plumburie, de octombrie. Pe la ora şapte, dinspre moară auzirăm patru împuşcături, una după alta.

— Foc ! poruncii.

Cînd conteniram focul, dinspre moară se auzi un vuiet. Cineva cerea îndurare de la Dumnezeu, în limba germană.

Auzirăm aproape toată noaptea glasul acela, din ce în ce mai stins, cînd cerînd îndurare cerurilor, cînd înjurînd.

1942

CAZUL LUI GÖDÉNY DÉNES

— Atins în plin ! strigă sublocotenentul Gödény.

Avionul cu rezervorul de benzină ciuruit de mitraliera lui Gödény se prăbuşi. Bombardierul, ascuns în norii ce se tîrau foarte jos, înainta, dinspre linia rusească, retrasă pe malul stîng al Donului, mereu spre apus, către punctul unde se afla comandamentul regimentului maghiar. Gödény îl observă — şi soarta avionului fu pecetluită. Căzu pe pămîntul nimănui, în păpurişul „Mocirlei Plîngerii", ce se întindea între cele două linii inamice.

— Am reuşit ! strigă Gödény, plesnindu-şi cu palma asudată pulpa piciorului drept. Atins în plin !

Cei care-l vedeau pe sublocotenent credeau că faţa plină de praf îi strălucea de bucurie pentru că scăpaseră de încă un avion inamic. Dar Gödény nu se gîndea la camarazii săi honvezi, ci la el. Din acest moment devenise alt om.

Înainte de a fi mobilizat, fusese învăţător într-o comună din Cîmpia Tisei. Leafă puţină, preţuire puţină. Nici faptul că era sublocotenent de rezervă nu-i ridica prestigiul. Cu originea lui şi cu aspectul lui ţărănesc nu reuşea să se impună. Bunicul lui muncea pămîntul. Tatăl

său avea prăvălie în acelaşi sat în care era el învăţător. Ţăranii mai bătrîni şi-acum îi spuneau învăţătorului „Dani al băcanului", căci mîinile lui (cu toate că nu muncise niciodată ogorul) erau mîini de ţăran: palme late, degete scurte şi groase. Gödény era scund şi îndesat. Chiar îmbrăcat în haine de orăşean, tot a ţăran arăta. Dar aspiraţiile lui erau aspiraţii de domn. Bineînţeles avea şi un adevărat cult pentru bani. Dorea să aibă mulţi, foarte mulţi. Dar cel mai adesea visa la ranguri, visa să ajungă cineva. Cînd se vedea mare latifundiar, cînd un foarte tînăr general de viţă nobilă şi veche. Uneori ministru, alteori episcop...

La război se prezentase voluntar, din convingere. Era încredinţat că pe front va face carieră şi va înfăptui un act de eroism cu totul ieşit din comun, despre care să scrie toate ziarele din Budapesta şi — de ce nu? — chiar cele din Berlin. Pe urmă, avansarea şi decoraţiile. Apoi...

— Am izbutit! strigă chiuind de bucurie şi o porni în goană la telefon ca să înştiinţeze batalionul despre extraordinara sa lovitură.

Abia după-masă la ora şase lăsă telefonul din mînă.

Fericit, îi porunci imediat ordonanţei să facă pe dracu-n patru, ce-o şti, numai să-i aducă un purcel sau o gîscă, din pămînt, din iarbă verde. Apoi invită la masă pe locotenentul Hidvéghy şi pe sublocotenentul Kemenes. Kemenes îi făgădui că va aduce o sticlă de coniac franţuzesc, pe care o primise de la un plutonier neamţ, în schimbul unei iconiţe vechi, înnegrite de vreme, „sfeterisită" de la o rusoaică bătrînă.

Dar, puţin după ceasul opt, Gödény fu chemat telefonic la comandamentul regimentului. Purcelul se rumenea, şi Kemenes sosise cu sticla lui de coniac. Gödény renunţă totuşi bucuros la praznicul acesta bogat. Se vede

treaba că multaşteptata decoraţie sosise mai iute decît ar fi putut spera. Decorarea şi... avansarea... Şi după aceea...

Nu colonelul maghiar voia să stea de vorbă cu el, ci maiorul neamţ ataşat pe lîngă comandamentul regimentului, un oarecare von Kuntze. Şi nu despre decoraţii, nici despre avansare. Maiorul îl muştrului aspru pe Gödény.

— E dezonorant, domnule sublocotenent, ca un ofiţer să se laude cu isprava altuia! Bombardierul rusesc n-a fost doborît de dumneata, ci de plutonierul german Falbeck. L-am şi propus spre decorare. Iar pe dumneata, domnule sublocotenent, te fac atent... îţi atrag atenţia în mod special...

În timp ce păşea agale de-a lungul albiei Donului, înfruntînd terenul desfundat, Gödény simţea că i se întoarce stomacul pe dos. Se văzu silit de cîteva ori să se oprească din mers, ba o dată se şi aşeză pe un stîlp de telegraf răsturnat. Cînd se simţi ceva mai uşurat, încercă să-şi închipuie cum l-ar chema la el pe maiorul von Kuntze, cum l-ar freca dacă (prin cine ştie ce minune) ar deveni peste noapte general german.

Pe cer se alungau nori întunecaţi, de furtună. Aerul era umed şi înăbuşitor. Deasupra „Mocirlei Plîngerii" dansa parcă o lumină stranie; dinspre comuna Uriv se auzea bubuit de tunuri. Artileria germană căuta podurile ruşilor. Trecînd de ruinele Nikolskaiei, Gödény se opri puţin la comandamentul batalionului, unde lucra un cunoscut de prin părţile lui, locotenentul Simonyi.

— Avionul pe care l-ai doborît era un bombardier italian! îl luă în primire Simonyi. Ce-ţi veni să rîzi?

Gödény rîdea ţinîndu-se de burtă. Faţa i se făcuse ca sfecla, ochii îi înotau în lacrimi.

— De ce rîzi?

Simonyi îi întinse un pahar. Sublocotenentul dădu peste cap romul nemţesc cu miros cam suspect, care-l făcu să tuşească.

— Minunat! exclamă, cînd în sfîrşit reuşi să vorbească. Acum cel puţin o să-l pedepsească pe neamţul ăla vestit, am uitat cum îl cheamă...

— Eu, în locul tău, n-aş fi atît de vesel, îl întrerupse Simonyi cînd Gödény îi povesti întîmplarea cu maiorul neamţ.

— De ce n-aş fi vesel, mă rog? Să-mi pară rău de plutonierul neamţ?

— Deh! Bea deocamdată încă un păhărel! Cît despre rest, om vedea ce-o să iasă.

Gödény nu era departe de bivuacul său, cînd dinspre „cele trei păduri" se dezlănţui artileria rusească. Sublocotenentul stătu culcat mai bine de o jumătate de ceas în spatele unui cuptor al unei case pîrjolite. Cuptorul nu-l putea ocroti cîtuşi de puţin de ghiulele, dar se întinsese acolo mai mult instinctiv: tot era ceva, decît nici un adăpost.

După ce tunurile ruseşti amuţiră, Gödény îşi aduse aminte de friptura de purcel şi de coniac.

— N-or fi dat gata totul fără mine!

Dar niciodată nu află răspunsul la această întrebare. Bivuacul fusese distrus. Gödény răscoli cîtva timp printre ruine, sperînd să-i fi rămas totuşi ceva din catrafuse. Dar cînd, tot răscolind, dădu cu mîna peste o bucată de carne sîngerîndă, părăsi imediat ruinele. Se duse pînă la comandamentul batalionului vecin, de unde telefonă la regiment.

— Bine că ne-ai telefonat! Mîine dimineaţă la ora şase trebuie să te prezinţi la procuratura militară.

— De ce?

— Pentru că ai doborît un avion italian şi ai ucis doi soldaţi aliaţi.

— Nu eu am doborît avionul, ci un trăgător neamţ, care a şi fost propus spre decorare.

— Procuratura are la mînă o notă telefonică, o comunicare de-a dumitale. Chiar dumneata ai anunţat că ai doborît avionul. Aşadar, mîine la şase. Predă conducerea unităţii sublocotenentului Molnár.

— Dar...

Dincolo, telefonul fu pus în furcă.

În noaptea aceea Gödény trecu Donul înot. Povesti de-a fir-a-păr ofiţerului sovietic care-l interoga toată întîmplarea cu avionul doborît.

— Cum rabdă ai voştri ca hingherii lui Hitler să se poarte cu voi de parcă aţi fi cîini ? îl întrebă ofiţerul sovietic.

Gödény îi răspunse dînd din umeri.

Apoi spuse ceva ce nu înţelese ofiţerul şi nu se pricepu nici tălmaciul să traducă.

Spuse :

— Avansare, decorare. Apoi...

1943

PARTIZANUL MAGHIAR

Nemţii îşi aşezaseră tabăra pe iarba gălbuie, călcată în picioare a platoului, de pe care se putea zări limpede, cu o lunetă bună, cetatea Munkács. Aprinseră un foc, dar în aceeaşi clipă înăbuşiră cu cizmele lor greoaie flacăra plăpîndă a crenguţelor verzi, fragede. Găseau totuşi că e mai bine să rabde puţin frig decît să se pomenească atacaţi de bombardierele sovietice.

La marginea platoului, sub tufele brumate de alun, stăteau lungite trei momîi nemişcate. Trei oameni. Unul, îmbrăcat în cunoscutele veşminte de pănură ale locuitorilor din Ucraina Subcarpatică, îşi îngropase faţa în pămînt. Pe spate i se căsca o rană cît o farfurie. Dum-dum-ul îl muşcase prin apropierea inimii. Mortul acesta era un om cu părul alb ca neaua. Tînărul rus de lîngă el zăcea cu faţa în sus, cu ochii de sticlă măsurînd adîncul bolţii întunecate. Cel de-al treilea trup, nemişcat, era îmbrăcat în uniformă de honved.

— Dacă porcul ăsta ar putea vorbi — arătă sergentul neamţ spre honved — am afla multe lucruri interesante. De cîte ori n-am spus că nu-i bine să te încrezi în unguri ! Dacă mi-ar sta în puteri...

— Din păcate, nu depinde de tine. Bineînţeles că pînă la urmă le vine rîndul şi lor, dar deocamdată...

Cel care vorbise era un caporal S.S., foarte înalt, cu fața osoasă, cu părul gălbui-roșcat. Tăcu și izbi cu cizma în coastele honvedului.

— Ia te uită ! exclamă în clipa următoare. Mortăciunea asta trăiește !

Îngenunche.

— Trăiește, cîinele ! Și dacă trăiește, înseamnă că va trebui să vorbească !

Duse bidonul cu apă la gura honvedului și, vîrîndu-și palma cît o lopată sub capul muribundului, o lipi strîns de ceafa însîngerată. Apoi ridică trupul moale în șezut și turnă rom printre buzele livide.

— Ai fugit la partizani, cîine ? Ia stai, că stăm noi acum de vorbă !

Fața galbenă ca ceara a honvedului era țeapănă, neclintită ; doar genele îi tremurau. Dar cînd lunganul ce îngenunchease lîngă el îi dădu un pumn între coaste, honvedul își deschise ochii. Privirile sale fixară fața neamțului, apoi alunecară pe uniforma lui. Ochii i se deschiseră larg.

— Ei ? se întoarse spre el neamțul.

Honvedul închise ochii, apoi iar și-i deschise. Trecură cîteva minute pînă înțelese unde e și ce e cu el.

— Partizan ? rînji neamțul.

Honvedul își trecu încet, prelung brațul stîng peste frunte. Oftă — și pe gură i se scurse rom însîngerat. Cîteva clipe șovăi, apoi făcu clăbuci însîngerați la buze. Și deodată, cu o zvîcnire scurtă, scuipă drept în obrazul neamțului balele însîngerate, năclăite cu rom, ce i se strînseseră în gură. Neamțul sări în picioare. Capul honvedului bufni sec pe pămîntul uscat. Lunganul duse mîna la armă.

— Nu trage ! îl opri sergentul. Îi ajunge o singură lovitură cu patul puștii. Între ochi, sau...

1944

CUPRINSUL

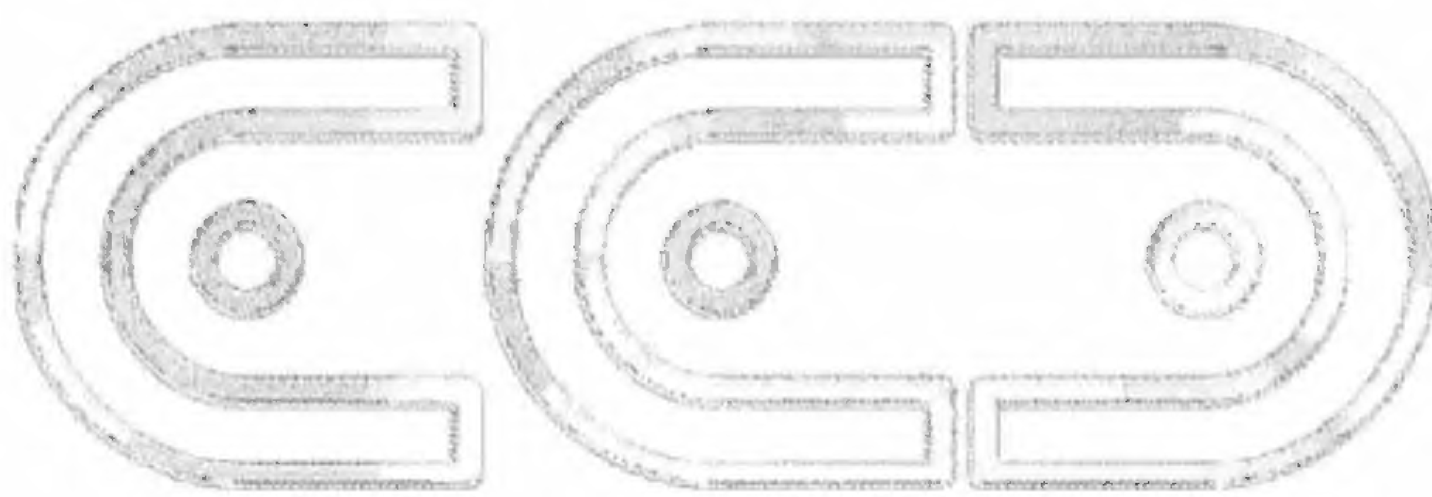
Înmormîntarea lui Ruszin Petra . .	3
Samson și Dalila	12
Anii de ucenicie	19
Accidentul	114
Moara de vînt	121
Cazul lui Gödény Dénes	125
Partizanul maghiar	130

Responsabil de carte: M. Aderca
Tehnoredactor: S. Malcaş
Corector: S. Elias

Dat la cules 10.10.58. Bun de tipar 12.11.58. Tiraj 10.130 ex. Hîrtie cărţi şcolare de 65 gr. m.p. Format 700×1000/32. Coli ed. 5,86. Coli de tipar 4,25. Ediţia I. Comanda 4145. A. nr. 01164. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 M—32=R.

Tiparul executat sub com. nr. 81479 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

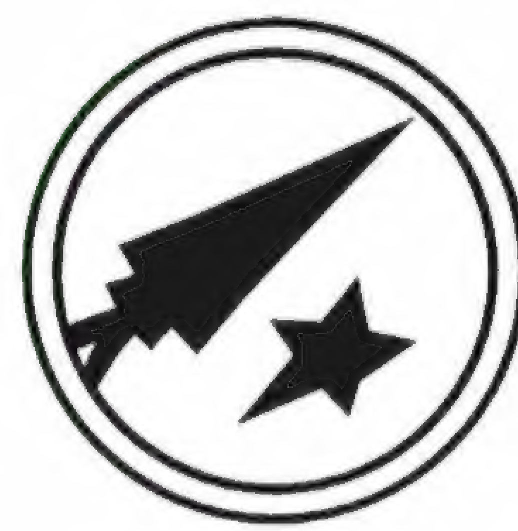

Anonim

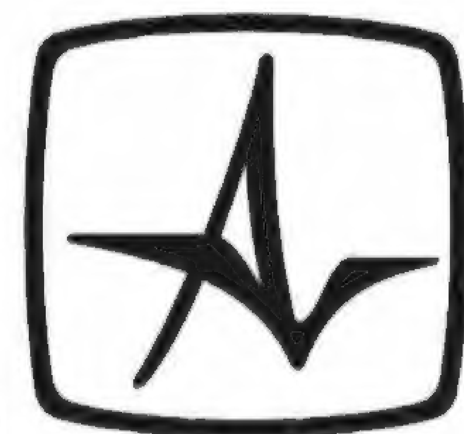
și

CAT Graur

Antwerpen

2023